

KORTÁRS

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

2017 05

év

szám

SZEPESI ATTILA: Cantus firmus

ROSS KÁROLY, SZÁVAI GÉZA prózái

L. SIMON LÁSZLÓ: A világ forog és alábukik (szülőföldem)

MURÁDIN JENŐ: „Magyar művész Alvincen 1908-ban”

BÁNYAI TIBOR MÁRK, HAKLIK NORBERT, ARTZT TÍMEA kritikái

KORTÁRS 2017 05

MERSITS PIROSKA munkájával

Ára: 735 Ft
Előfizetőknek: 668 Ft
www.kortarsonline.hu

nka
Nemzeti Kulturális Alap

SZERENCSEJÁTÉK ZRT.

SZERENCSE A KULTÚRA SZOLGÁLATÁBAN

Mindannyian hiszünk abban: a ma tehetségeiből
lesznek a jövő világhírű művészei, alkotói.

Ezért vagyunk büszkék arra, hogy a Szerencsejáték Zrt.
csak a tavalyi évben több milliárd forinttal támogatta
a hazai kultúra fejlődését.

Köszönjük, hogy játékával Ön is hozzájárul
a magyar tehetségek sikereihez!

**MERT VANNAK ÜGYEK, AMIKET NEM BÍZHATUNK
CSAK A SZERENCSÉRE.**

BUDAPESTI OPERETT SZÍNHÁZ
MŰVÉSZETI VEZETŐ: KERO

SZENTECZKI ZITA | DUDA ÉVA | SZÉKELY KRISZTA

NŐI RENDEZŐK TAVASZA

SZEGÉNY
DZSONI & ÁRNIKA

MÁJUS
RAKTÁRSZÍNHÁZ

FRIDA

MÁRCIUS
ÁTRIUM FILM-SZÍNHÁZ

KREATÍV
KAPCSOLATOK

ÁPRILIS
KÁLMÁN IMRE TEÁTRUM

WWW.OPERETT.HU | JEGY@OPERETT.HU | 06-1-312-4866

FACEBOOK.COM/OPERETTSZINHÁZ | WWW.INSTAGRAM.COM/OPERETTSZINHÁZ

FELELŐS KIADÓ: LŐRINCZY GYÖRGY FŐIGAZGATÓ

TARTALOM

- 3** † SZEPESI ATTILA: Cantus firmus (barbár szonettek – részlet) *(versek)*
- 7** ROSS KÁROLY: Két pohár száraz fehérbor *(próza)*
- 10** G. ISTVÁN LÁSZLÓ: Bújdosódal *(vers)*
- 11** VILLÁNYI G. ANDRÁS: Niké; Niké szárnya *(versek)*
- 12** SZÁVAI GÉZA: A lábnyomok *(próza)*
- 20** CZIGÁNY GYÖRGY: A galléros diák éveiből (Vers és versháttér) *(próza)*
- 25** KERÉK IMRE: Egy Lorca-románc parafrázisa – A hűtlen menyecske *(vers)*
- 27** MURÁNYI ZITA: mintha isten; princípium; de mi nem *(versek)*
- 29** MAYER ERZSÉBET: A fogolylét rácsai *(novellapályázat)*
- 33** TÓTH ANNA: A 8. Országos Sírásóverseny *(novellapályázat)*
- 41** HENRI DE MONTETY: Közép-Európa két igézete - Néhány hipotézis a Nyugatról
- 44** BALÁZS SÁNDOR: Vakrepüléseink - Mersits Piroska művészetéről *(képzőművészet)*
- 46** L. SIMON LÁSZLÓ: A világ forog és alábukik *(szülőföldem)*
- 50** TÓFALVI ZOLTÁN: A kolozsvári Bolyai Tudományegyetem pere – Dávid Gyula tanársegéd perirata *(4. rész)*
- 65** KOSZTOLÁNCZY TIBOR: API
- 68** NAGY DÁNIEL: Szellemi alkotások „nukleáris szemiotikája”? – Avagy hogyan váljanak a jelen értékei a jövő értékeivé *(1. rész)*
- 77** FÁBIÁN (T.) LÁSZLÓ: Észrevételek és javaslatok a közoktatás rendszerének korrekciójához III.
- 83** BALÁZS GÉZA: „A rajz rajzolja önmagát” (Takács Gábor: A szépség szolgálatában – Beszélgetések Somogyi Győzővel festészetről, grafikáról, esztétikáról)
- 88** MURÁDIN JENŐ: „Magyar művész Alvincen 1908-ban”
- 94** BÁNYAI TIBOR MÁRK: Murányi Zita / Csillag
- 95** GÁSPÁR FERENC: Novák Valentin / Álomtourbina
- 96** HAKLIK NORBERT: Benedek Szabolcs / A kvarcóra hét dallama
- 98** KELEMEN ERZSÉBET: Gáspár Ferenc / Pósa Zoltán, akinek nyitott könyv az élete
- 100** ARTZT TÍMEA: Szabó T. Anna / Törésteszt
- 101** NAGYGÉCI KOVÁCS JÓZSEF: Darvasi László / Taligás

E számunkat MERSITS PIROSKA munkáival illusztráltuk.

A borítón: Önarckép IV., é. n.; Zongora, é. n.

A reprodukciókat Haris László és Véssey Endre készítette.

Kortárs-előfizetés: klikkelj rá!

Kedves Olvasóink!

A *Kortárs* folyóirat közelebb áll önhöz, mint gondolná, csak egy karnyújtásnyira vagy inkább kézmozdulatnyira. Egy kattintással előfizetheti a Magyar Posta elektronikus standján, s egész évben az otthoni karosszékében élvezheti.

<https://eshop.posta.hu/storefront/hirlapok/m-veszet-es-kultura/kortars/prodB049926.html>

Csak egy mozdulat, hogy Ön is kortárs legyen!

KORTÁRS

Támogatók: NEMZETI KULTURÁLIS ALAP,
KORTÁRS ALAPÍTVÁNY, MAGYAR NEMZETI BANK,
EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA

Szerkesztőség:

THIMÁR ATTILA (főszerkesztő, tanulmány), thimar.kortars@gmail.com
AMBRUS LAJOS (próza), kemenesalja@gmail.com
PÉCSI GYÖRGYI (vers), pecsigy@freemail.hu
STURM LÁSZLÓ (kritika), sturml67@gmail.com
NOVOTNY TIHAMÉR (kép), prinetipa@gmail.com
KOVÁCS NÓRA (tördelőszerk.), babajaga1960@gmail.com
BORNEMISSZA ÁDÁM (olvasószerk.), bornemissza.adam@gmail.com

Lapterv: LÁSZLÓ ZSUZSI

Szerkesztőségi titkár:

ÖNER EDIT (info@kortars.com)
1062 Bp., Bajza u. 18.
Szerda: 11–14 óráig
Csütörtök: 10–13 óráig
Tel./Fax.: 342-1520; 06-20-33-77-531
Postacímünk: 1406 Bp., Pf. 93.

Lapunkat rendszeresen szemlézi a megújult

www.observer.hu

Kiadja a Kortárs Folyóirat Kiadói Kft. Felelős kiadó: a kft. ügyvezetője.
Nyomdai munkák: *mondAt Kft.* www.mondat.hu

Előfizetési díj 1/2 évre 3680 Ft, 1 évre 7350 Ft. Szerkesztőségi előfizetés esetén külföldre: 105 €. (Az áthúzódó előfizetéseknél nem kérünk díjkülönbözetet.) Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a Regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. **Külföldre és külföldön** előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu

HU ISSN 0023-415X

Nemzetközi online azonosítószám az Interneten: HU ISSN 1418-1592

Kéziratokat nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza.

Lapzárta: a megjelenés előtti hónap 3-án!

HÍREK

A *Kortárs* folyóirat esszépályázatot hirdet *Európa, Európa...* címmel.

„Európa, hozzád,
feléd, tefeled száll szózatom a század
vak zürzavarában”

(Kosztolányi Dezső)

„Útálom és arcába vágom:
– Száz év, de tán kétezer óta
őrült, mocskos, aljas világ ez,
ez a farizeus Európa!”

(Szabó Lőrinc)

Olyan esszét várunk, amelyek bemutatják, hogyan alakult 1990 utáni szépirodalmunk Európa-képe: milyen víziók, tapasztalatok, hatások, élmények csapódtak le a regényekben, elbeszélésekben, versekben, drámákban, illetve esszéikben.

1. díj 100 000 Ft, 2. díj 85 000 Ft, 3. díj 65 000.

Az írások terjedelme 15 000–25 000 leütés lehet.

A pályázatokat a palyazat2017.kortars@gmail.com címre várjuk, a beérkezési határidő:

2017. augusztus 20., 24 óráig.

További információk:

www.kortarsonline.hu

www.kortarsonline.hu

SZEPESI ATTILA

Cantus firmus

(barbár szonettek – részlet)

„Jött egy fakó ló, és a rajta ülőnek neve Halál,
és a pokol követte őt, és ezeknek hatalma volt a
föld negyedrészen, hogy öljenek karddal, éhséggel,
döghalállal és a föld vadállataival...”

(János jelenései)

SZEPESI ATTILA (1942–2017)

KÍSÉRTETEK

Mintha a túli világból érkeznének
álmom hívatlan vendégei, az elesettek meg a
nyomtalanul eltűntek. Mindegyikükben magamra
ismerek, bár a mozgásuk aszimmetrikus, ha jobbra hajlok, ők
szeszélyesen balra imbolyognak. Félszeg kísérteteim:
némelyiküknek arca sincs, két füstölgő lyuk a
tátongó szemüregük. Bizonytalanul betoppannak a meg-
nyíló falon át, mint aki nem sejtí, vissza-
parancsolják-e. Nem tudom őket
azonosítani. Ez a libegő lehet akár a sürgönyt hordó
legényke, amaz tán a fapapucsban csoszogó jeges vagy épp
a Bocskai-sipkás énekes-koldus, aki sakál-hangon gajdolva meg-
megállt az udvaron, vagy épp a gumikerekes és virágokkal telepíngált
masináján ócska kuplét kattogtató kintornás.

HARMATSZEDÉSTŐL BÖGŐTEMETÉSIG

Jó volna ismerni a plánták lelkét, ahogy egy-egy
hajdani, erdőn-mezőn bóklászó, fogatlan
javasasszony, aki fűzkosarába gyűjtötte az illatozó
mentát, a pöttöm boglárka-gumót, a marti-
lapu kunkorgó gyökerét, az ánizst, meg a
poszogó pöfeteget. Közben szavak nélkül el-
társalogni somkóróval, kamillával, ádáz nadragulyával, ingó-
bingó borbálfűvel. Derűre tanítani a Luca-napi
ostorpattogatókat meg a húshagyói
maskarásokat. Harmatszedéstől bögő-
temetésig fürkészni az évszakok forgó körét. Meg-
hőkölni egy-egy sziporkázva aláhulló meteor alatt, mit sem
tudva, de lélekben folytatódva a görbe fáokban meg a
titkokat sűgő szélben.

KOMÉDIÁSOK

Két korgó gyomrú, ágrólszakadt öreg járta az utcát – egykor tán jobb napokat látott komédiások. Be-betértek a félhomályos belvárosi udvarokba. A karikalábú férfi püfölt egy bádogdobot, az asszony falsul kornyikált. Aztán következett a meg-megnyakló produkció: a nénike szánalmas-sután felkapaszkodott férje vállára, meg-megbillent közben – aztán jobbra-balra imbolyogva figurázott, járta kecsesnek-szánt légi balettjét. A körfolyosóra gyűlt publikum kacagva dobált le néhány újságpapírba csomagolt hús- és ötvenfillérest. Szegény öregek szedegették a földről, néha félénken körbe-körbe sandítva, mert nagy úr a zordon viceházmester, de még nagyobb az éhség meg a ringy-rongy nyomorúság.

VITA BREVIS

Kósza lövés sebezte halálra 56 októberében a kelekótya kölyköt, akit a környékünkön kis idétlennek csúfoltak. Igazi jampec szeretett volna lenni, jampibb a jampiknál, akik csónadrágot és kockás inget hordtak, svájcisapkájuk antennájára fűzve lyukas kétfillérest, a bicepszükre pedig vértől csöpögő szívet tetováltak. A nénije is jampi volt, állítólag a köldöke alatt ez állt egy lefelé mutató nyíllal: megkaphatod. Ott állt a kis idétlen a pékség előtt a sorban. A távoli lövések miatt falhoz lapulva várták a friss kenyeret. Egy röpke pillanatra kiszökkent a sorból és a járdaszélen jampizott felhúzott vállal. Ekkor érte a golyó. Azt hitték, megbotlott, ezért bukott orra bolond figurázása közben. Alumínium fillérei szertegurultak. Tán épp egy divatos slágert dudorászott: az Ancsa-Ancsát, vagy a Jön a luk-, jön a luk-, jön a luxusvonatot.

CAFKA BÖZSE

Ávós-kurvának, Hoppsza Macának vagy épp Cafka Bözsének csúfolták a bizonytalan korú, örökké pacsulitól illatozó tenyeres-talpas asszonyt, aki tintanyaló vagy takarítónő volt a gyűlölt és rettegett ügyosztályon. Az volt a szavajárása: kisapám, kisanyám. Állítólag ő is részt vett korábban a kitelepítettek lakásának fosztogatásában. A villanyszerelő, aki járt a lakásán, azt mesélte: tele van az mindenféle múkinccsel. A fáma szerint volt két lelenházba adott zabyereke. A forradalom után kézilányként dolgozott egy kocsmában. Egyszer napokig nem ment dolgozni. Feltörték a lakást, amit feldúlva, őt meg vérébe fagyva találták. Nyoma veszett a patinás festményeknek, barokk vázáknak, órany kősöntyűknek.

PINCEBOGARAK

Öreg barátom hagyatékából kerültek elő a fénykép-negatívok, melyeket ő készíthetett a forradalom napjaiban, és pincéjében rejtette el egy kézitáskában. A pillanat lázát őrző felvételek csak nehezen értelmezhetőek, de homályos és töredékes jeleneteik hitelesebbek minden akkurátus dokumentumnál. Láthatsz egy fél-arcot – szemében iszonyat. Falnak döntött létrát, melyről aláhanyatlik valaki. Négykézláb mászó asszonyt. Égre kalimpáló kezét. Döglött lovat. Oldalkocsis motoron három sihedert. Odébb két görbült figura cipel valami zsákfélét – lehet benne krumpli, de emberi tetem is. Kopár fáról akasztott fityeg. Lángoló ablakból segélykérően integet valaki. Némelyik képről azt sem tudni, mit ábrázol. A fakult mozdulatokat eltakarják a penész-foltok meg a döglött pincebogarak.

PANYIGAI

Kutyák és macskák barátja, panyigai
Sándor, micsoda szőrmók
regiment gomolyoghat térded körül a mennyei
margarétás réten. Oda-
gyúlik a félszemű, fogahullató
csipás komondor, régi komád, a bandzsi vizsla, a boka-
kapdosó, Leánka-parti puli, a sárccsimbókos
kuvasz meg a misinai tacsakó, aki hátsó lábán billegve
törleszkedik hozzád. Sorra az egész törvényen túli
falka, Isten éhenkórász és gyülevész serege. És mind a régi
cirmosok, csöngéiek, csontsovány indiaiak, kaukázusi
miákolók, vagy félig-beomlott
római katakombák bujdosói, dorombolva
hempergők és ősi titkokat tudók.

CSIGAKÜRT

Néha leveszik unokáim porlepett
polcom limlomjait: a Dunából
kikotort – tán avarkori – csigakürtöt, az
indonéz düb-düb bőrdobot, a lapuló
jaguárral díszített perui cserép-
csöngettyűt. Vagy épp a páros
sárkánnyal kipingált tibeti réz-
gongot, a pánsípot vagy a
rovátkákkal cirkalmazott somogyi
pásztorfurulyát. Kerekedik csimm-bumm
hangzavar: mákonyos sámánok, rikoltozó
kanászok, dűnnyögő buddhista boncok, csillag-
fürkész indiánok egyszerre ős-
világi és időn túli zenebonája.

CANTUS FIRMUS

Hová igyekszem hetvennégy évesen, nem tudom. Talán egy fűszál hegyén billegő birodalomba, talán a cserefa kérge alatt megbúvó vagy a kikeleti széllel sodródó szárnyas animulák közé, akik maguk az idő emlékezete. Kavarognak egy menta-illatú ösvény oldalán, forrás tükre fölött figuráznak a légben, maguk a parttalan és emléktelen tudás. Talán a puszta szélbe, mely az idők kezdete óta sodorja a hangokat, hangzás maga is, sodró pataké, hegyomlásé meg vulkán-kitörésé, rég elporlott lelkek imáit idéző, halottlátók és gyökéren tengődő remetéek varázsigéit, melyek évmilliók távolából is nekem dunnyognak az elsüllyedt ősvilágról.

ROSS KÁROLY

Két pohár száraz fehérbor

ROSS KÁROLY (1954) Sopron

A színházban ismerkedtek meg, ahova Hart egyedül járt, mert a felesége idült hörghurutban szenvedett, méghozzá abban a fajtájában, ami alkalmankénti köpetürítéssel jár. Valahogy úgy alakult az életük, hogy együtt csináltak mindent, ha elmentek otthonról, együtt mentek el, így kissé furcsa volt, hogy erre az évadra egyedül váltott bérletet. Most mégsem mondhatná, hogy nagyon hiányzott a felesége: nem kellett ott toporognia az ajtóban, hogy mikor készül már el, nem kellett visszaloholnia, hogy mit felejtett el lekapcsolni, s így időt nyert ahhoz is, hogy az előadás előtt, behúzódva egy hatalmas pálma mögé, gyorsan lehajtsen egy pohár száraz fehérbort. Tény, hogy az elején furcsa volt egyedül ülni a földszint ötödik sorában, mert most figyelt fel arra is, hogy nálunk a színházi élvezetet párosával fogyasztják az emberek – még csak elvétve sem látott önmagukban ténfergőket.

Kivéve azt a nőt, aki a felesége helyére váltotta meg a bérletét. Először fel sem tűnt neki, hogy valaki ül a jobbán, valahogy természetesnek tartotta, még ha tudta is, hogy nem a felesége az. Ráadásul – milyen furcsa! – még hasonlított is hozzá. Korban, öltözködésben, kinézetre egyaránt. Mosolyogva vette mindezt tudomásul, aztán elfordult, és nem törődött vele többet. Nem az a pár voltak ők, akik összesugdolóztak néha, vagy összeért a térdük a karfa alatt.

Igazából akkor figyelt fel rá – ez már a második előadáson történt –, mikor egy monológ kellős közepén a nőnek megszólalt a telefonja. És ahogy az lenni szokott, nem találta. Se elsőre, se másodikra, se sokadikra. Eltűnt valahol a táskája legmélyén. Persze, hogy nem kapcsolta ki, hiszen el is késett, a figyelmeztetést már rég bementék, mikor átverekedte magát a széksoron, és lehuppant Hart mellé. Hart tüntetőleg elfordult, jelezve, hogy semmi köze hozzá. Mire nagy sokára sikerült hatástalanítani a készüléket, Hart arca pirossabb volt, mint a szomszédjáé. Nem tudta, hogy üljön, hogy mindenki számára egyértelművé váljon szeparáltsága a nőtől.

A szünetben kétszer is összefutottak – megjegyezte, mert ilyen hatalmas válltűje nem volt senkinek –, s úgy érezte, hogy a nő megvetően néz rá. Vagyis inkább szánakozva, de Hart megvetést olvasott ki belőle. Amúgy szép és ápolt volt az arca, sokkal ápoltabb, mint a feleségéé. A büfé előtt kanyargó sorban állva nézte, amint megpróbál bejutni a női vécébe, egyelőre sikertelenül, de mindez cseppet sem zavarta. Odaképzelte helyébe a feleségét, aki már biztosan szóba elegyedett volna a mellette állóval, és szidta volna azt, aki csak egyetlen női vécét tervezett ebbe a színházba.

Szóval megvetést vélt kiolvasni a nézéséből, és úgy gondolta, hogy talán jogosan, hiszen nemhogy megvédte volna a blamázs miatt, hanem még rá is játszott. Pedig bárkivel előfordulhat, hogy megfélemezik a telefonjáról, övele is, ezért is hagyja mindig otthon. De mégis úgy lehet ez, töprengett, hogy akivel viszont megtörténik, az viselje is a következményét. Jelesül, hogy lesajnálják. Ő nem sajnálta le, csak jelezte, hogy pusztá véletlenségből ülnek egymás mellett.

Már éppen rá került volna a sor, mikor váratlanul egy arc tolakodott egészen közel hozzá, s jól hallhatóan azt mondta, csaknem a fülébe, hogy neki is

kérjen egy pohár száraz fehérbort. És hideg legyen, ez fontos. Ha beállna a sor végére, nem maradna ideje elfogyasztani.

A nő volt az.

Hart kővé dermedt. Egyrészt, mert soha senkivel nem elegyedett szóba a színházban, nem járt ide ismerőse, kollégája, s bár törzsnézőnek mondhatta magát, a régi arcokkal sem váltott soha egyetlen szót sem. Másrészt meg pont az a nő szólítja meg, aki hülyét csinált magából, és kis híján belőle is. Mert hisz nemcsak ő emlékezhet rá, mit művelt, hanem a körülöttük ülők, de talán az egész földszint is. És most olyan bizalmasan hajol közel hozzá, ahogy még a felesége sem. Talán el is utasította volna a kérését, mint aki meg sem hallotta, ha közben nem ér a pult elé. Két pohár száraz fehérbort, nyögte ki, és izzadt tenyerével alig bírta előráncigálni pénztárcáját.

Nem volt szokványos eset. Hart el sem tudta képzelni, hogy ilyesmi egyáltalán előfordulhat. Mindig is kerülte az izgága, feltűnést keltő embereket, az volt róluk a véleménye, hogy biztosan nincs ki mind a négy kerekük. De ez a nő, most, hogy hátrafordult az itallal, és az egyik poharat átnyújtotta neki, egyáltalán nem ilyenek tűnt. Most még jobban hasonlított a feleségéhez, mint ahogy oldalról látta. Ugyanazok a tónusok, formák, ugyanaz a tekintet, csak mintha egy kicsit harsányabb, élettelibb lett volna rajta minden. Követelődzőbb, engesztelhetetlenebb.

Neki is, kérdezte Hart, mármint önnek is? Tessék, kérdezte a nő, és máris a szájához emelte a poharat, mint akinek sürgősen innia kell, mert gyógyszert vett be. Azt mondta, önnek is kérjek egy pohár száraz fehérbort. Honnan tudta, hogy én mit iszom? Én nem emlékszem az *is*-re, mondta a nő, miközben lerakta az ablakpárkányra a poharát, hogy kifizesse az italt. Nem emlékszem, hogy ezt mondtam volna. Mennyi volt? Ööö, mondta Hart, nem tudom. Ezerhatot fizetett, mondta a nő, szóval nyolcszáz. Tessék. Tud visszaadni? Nem, odaadtam borralalónak, de szeretném meghívni, ha megengedi. Miért hívna meg? Ismerjük egymást? Hát, most már igen. Nem hiszem, mondta a nő. Tessék, itt egy ezres. Majd legközelebb visszaad belőle.

Hart állt, és a pálmák tetejét pásztázta a tekintete. Elfelejtette, hogy két- vagy háromfelvonásos-e a darab. Kezdte érezni a bor hatását, főleg az elsőét, amit rapid gyorsasággal zúdított le. Sőt, azt is elfelejtette, hogy egyáltalán mit néz. Annyira nem történt semmi az első felvonásban, hogy nem tudott felidézni belőle semmit. Persze, közben lejátszódott az az eset, ami szépen elterelte a figyelmét. Jobb volt, mint ami a színpadon zajlott. Mi játszunk, ők meg néznek.

Min mosolyog, kérdezte a nő. Mosolygok? Ja, semmi. Eszembe jutott valami. Megosztaná velem is? Nem, tényleg nem érdekes. Mióta jár színházba? Mármint ebbe? Még nem láttam itt. Elég régóta. Nagyjából azóta, mint maga. Az erkélyen ültem eddig. Az első sorban. Onnan jól rá lehet látni a nézőtérre. Szeretem nézni az embereket. Érdekesekek. Érdekesekek? Mi bennük az érdekes? Mások. Mások, mint a buszon, a munkahelyükön, a privát életükben. Megváltoznak. Biztosan a ruha teszi, hehe, mondta Hart. Jó, hogy azt nem mondja, hogy a... keresem a mosdatlanság szó ellentétét, mondta a nő. Nincs ellentéte, mondta Hart. Pont erre lett kitalálva. Negatív jelentés. Mindegy, mondta a nő. Apropó, bemutatkoztunk már? Jaj, nem, elnézést, mondta Hart. Hart Dávid. Gál Nóra. Nóra?, kérdezte Hart. A feleségemet is így hívják.

Megszólalt a gong. Visszaviszem a poharakat, mondta Hart. Igyekezett lassan átréselődni a tömegen, remélve, hogy a nő elpárolog, mire visszaér. Vagy ő párolog el. De nem, ugyanott állt, és integetett, mikor Hart elindult a bejárat felé. Kénytelen volt megvárni, majd együtt mentek végig a széksorok mellett, és foglalták el a helyüket. Mivel Hart látta, hogy a nő a szünetben felhívott valakit, viccesen megkérdezte tőle, hogy kikapcsolta-e a telefonját. Persze, mondta Nóra faarccal, mintha az olyan magától értetődő lett volna.

A második felvonás még pocsekább volt, mint az első. Vagy csak Hart nem bírt odafigyelni. Valami középkori komédia ment, nők visítotak, férfiak bőfögtek, s ha elsült néha egy-egy poén, próbált együtt nevetni a többiekkel. Egyfolytában csak arra tudott gondolni, hogy a felesége ül mellette, ő meg nem ismer-te meg. És hiába mondta magának, hogy ez képtelenség, hogy a felesége beteg és otthon maradt, csak nem tudott szabadulni a gondolattól. Hiszen hasonlít is rá, Nórának hívják, és olyan természetességgel csapódott melléje, mint aki már negyven éve ismeri. De persze nem ő az, ez teljesen nyilvánvaló, és mégis. Ostoba volt, mert a szünetben valamilyen ürüggyel felhívhatta volna, és akkor megbizonyosodhatott volna, hogy... Igaz, a telefonját otthon hagyta.

Arra eszmélt, hogy vége a darabnak, az emberek szedelőzködnek. Itt kéne elbúcsúznunk, gondolta, odakint kínosabb lesz. De Nóra már elindult, utol sem érte, az emberfolyam vitte magával. Így talán még jobb, szó nélkül leléphet, már csak a kabátját kell kikérnie a ruhatárból. Hiszen miért is kéne búcsúzkodniuk, úgyis találkoznak még. Megnyugodva araszolt a kijárat felé.

De Nóra várta. Az ajtófordulóban. És a kezébe ejtette a ruhatárjegyét. Megvárja itt, a tükörnél, mondta.

Esett odakint az eső, tócsák álltak mindenütt, mintha most fordult volna igazán a nyár az őszebe, pedig már október vége volt. Hartnál nem volt ernyő, Nóránál igen. Kinyitotta, odanyomta Hart kezébe, belekarolt, és azt mondta: Mehetünk.

Ismerős utcákon mentek. Utazási iroda, bank, Szent Margit tér balra, rendőrség. Kétségkívül az otthona felé tartottak, pedig nem ő irányított. A nő vitte magával, mint valami csendes áramlat, lépteik szinte egyszerre koppan-tak a betonon. Hart meg sem próbált ellenkezni, ment, amerre vitte a sorsa. Biztos volt benne, hogy csak rontana a helyzetén, ha megpróbálná megtuda-kolni, mi történik vele. Meg hát, gondolta, őszintén szólva maga is kitalálhat-ná, csak egy kicsit kéne megerőltetnie az agyát. De nem volt képes rá. Aztán meg már késő volt, mert egyszer csak ott álltak házának ajtaja előtt. A nő kul-csot halászott elő, kinyitotta a zárat, megnyomta a kilincset, és belökte Hartot a sötét folyosóra. A mozgásérzékelő lámpa felgyulladt a feje fölött.

G. ISTVÁN LÁSZLÓ (1972) Budapest

G. ISTVÁN LÁSZLÓ

Bújosódal

Félrevert haranggal irányít az Isten.
Azt hittem, temetnek, pedig én temetek.
Temetem magamban, amit sose hittem.
Azt hittem, magányban magányos lehetek.

Azt hittem, hordában érem meg az estét.
Azt hittem, fejemmel párnát találhatok,
megtalálhatom, ami engem keres még,
megaláztatásban az alázatot.

Azt hittem, kezemet kötik a karóhoz,
deszkához a lábam, nem kell szöget verni,
azt hittem, ha jó lesz, közöm lesz a jóhoz –
tudom még, hogyan kell földdel elegyedni.

De már csak azt tudom, máshogy kell temetni,
reggel estét lesni, új vonatra várni,
este szélben állni, szeméthegeyen hálni,
egy állító helyben is körös-körül lenni.

Félrevert harang, és sehol falu nincsen,
vonulásunk, mint a halott nélküli gyász –
akit földbe tennénk, elűz minket innen,
ágyunk felett őrt áll, de másra vigyáz.

A cél a levegő, beszívom, kifújom,
odaérek, és már jövök vissza.
Vonulásom is csak légcsera a úton,
oda-vissza por, hogy a bőröm issza.

Félrevert haranggal irányít az Isten.
Elszürkülök közben. Enyém ez a földrész.
Nem vár soha vissza, ahonnan eljöttem,
ha van Isten, nem lát, ha nincs is, csak Ő néz.

VILLÁNYI G. ANDRÁS

Niké

a Szamothrakéi sebeire

Állok a magasban
 semmi nem szebb sem szomorúbb
 nálam
 márványcsendből széppé
 istenné formált a közömbös kéz
 csodálni járultok elébem
 mert arcom szétzúztam rég
 nem látjátok könnyeim
 „Győzelem Istenasszonya”
 sírással sem győzöm
 vakon is arctalan torzótok látom
 bukott csatátok magatokkal
 az elfecsérelt pillanatot...
 árnyak! maszkotok lopott
 sáros vér csupa jaj mocsok

 nem vágytam diadalra
 sem értetek sem ellenetek
 idegenek vagytok
 idegen a vésőtök és szívetek.
 Utat nyissatok
 könnyeim tengerfenekére
 milliárd kő közé a mélybe
 egy legyek köztük én.

Niké szárnya

Arcom már a semmi
 nem látja könnyeim
 földi szem soha
 angyalibban ragyog
 a maszk hiánya
 mindenem elhagyom
 ízenként oldom szerte
 a szárny fenntart
 lélek árkuša
 istenlányem ő
 fájdalom mosolyhajlata
 ívbe zárt messzeség.

VILLÁNYI G. ANDRÁS (1958) Budapest

SZÁVAI GÉZA

A lábnyomok

„Lehet, hogy ezer meg ezer ilyen lábnyom van”
(Karel Čapek: A lábnyom I.)

LÁBNYOM HÓMEZŐBEN

Elmondok neked egy esetet.

Havazik, egy ember megy az úton, Bourának, mert neve is van, hívják.

Szóval, megy ez a Boura a havazásban, mely gyérül, aztán teljesen megszűnik, és őt furcsa érzés fogja el, hogy lépései hosszú sorával éppen ő jelöli meg elsőnek a fehér tájat.

De szemben, az országúton egy fázósan összehúzódkodó fekete alak közeledik feléje; hosszú láncként lábnyomok futnak majd egymás mellett, keresztezik egymást, és ráfröcscentik az első emberi zűrzavart az érintetlen fehér táblára.

Ráduly József nem „elmond”, nem keresgéli a szavakat, hanem ontja, szórja őket. Szóhavazás.

De figyelj csak, a szembejövő alak megáll, még mindig havas a bajusza, és mereven néz valamit az országút széléről nem messze a hóban. Boura meglassítja lépteit, és ő is az idegen tekintetének irányába néz. A két lábnyomlánc találkozott egymással, és véget ért.

– Látja ott azt a lábnyomot? – szólalt meg az idegen, és egy pontra mutatott, mintegy hatméternyire az országút szélétől.

– Látom – felelte Boura. – Egy ember lábnyoma.

– Igen, de hogy került oda?

Valaki járt arra, akarta mondani Boura, de nem mondta ki, mert csak egyetlen lábnyom volt a behavazott mezőn; sem előtte, sem utána nem volt semmi; a lábnyom világosan, éles kontúrokkal rajzolódott ki a hóban, de magányosan; semmi se vezetett hozzá, semmi se vezetett el tőle.

– Hogy kerülhetett oda? – csodálkozott Boura, és a lábnyom felé akart indulni.

– Várjon – szólt az idegen –, fölösleges nyomokat hagyna a hóban, és mindent összekuszálna. Rá kell jönnünk a nyitjára – tette hozzá ingerülten –, mi csoda dolog az, hogy valahol csak egyetlen lábnyom legyen.

Mit szólsz hozzá?

– Szép. – Őszintén mondom.

Hiszen ezt mindenki mondhatja őszintén.

– Mi szép?

– Hát az ilyen magányos lábnyom a behavazott mező közepén.

– Ühüm – Ráduly József a pipáját babrálja, s úgy bámul ki az ablakon, mintha helyben szemléltetné is a nyomot...

„Koma, meg se tudnád mutatni azt a lábnyomot”, mire kimennének, belepne a mind sűrűbben hulló hó.

– S azonkívül, hogy szép, mi a véleményed róla?

–Mi legyen?! Szép. Szép. És kész... Isten, isten!

A szilvapálinka végighavaz – belülről. Bepólyázza pattanásig feszült testemet, inaimat, izmaimat. Egyre puhábban, kényelmesebben viselem el magam.

Kék szilvának pálinkája, bár kristályosan tiszta, mint a víz, kétségtelenül: kékes. A belém havazó fehér pálinkapelyhek kékesfehérek, mint az ablaküveg, mint a völgy hava.

A cseresznyepálinka rózsaszínt havazna.

Egy rakás rózsaszín szerencsétlenség.

– Mégis, szerinted elképzelhető? – erősködik, mindig erősködik Ráduly József.

– Már miért ne? Itt egy rózsaszínű hókupac, amott egy magányos lábnyom.

– Rosszul tettem fel a kérdést. Azt mondd meg, hogy szerinted egy ilyen lábnyom valóságos is lehet?

– Százféleképpen is odakerülhetett.

– Na, nem. A körülmények teljesen világosak.

Az ároktól az országút széléig emelkedő enyhe lejtő közepén rajzolódott ki a nyom, mögötte vastag hóréteggel takart fa állott. Az országút és a lábnyom közötti területet szűz hó takarta, s a fehér sík egységét sehol sem bontotta meg a külső beavatkozás legkisebb jele sem. A hó lágy volt, formálható, nem porhanyó, mint a nagy fagyok idején.

És a lábnyom valóban lábnyom volt. Nagy, széles talpú, amerikai típusú cipő lenyomata, öt szögnyommal a sarkában. A hó tisztán és simán nyomódott le a cipő alatt, s a felületén nem voltak pelyhek, tehát a nyom a hóesés elállta után keletkezett. A körvonalak mélyek és határozottak voltak.

Pontosan a lábnyom fölött terültek szét a fa szélső ágai, néhány vékonyka hótakaró vessző. A hótakaró mindenütt teljesen sértetlen volt. Amikor a férfiak könnyedén az ágakhoz értek, egész hódarabok hullottak a földre. Felülről semmit se lehetett volna tenni anélkül, hogy az ágakról le ne rázkódjék a hó.

A lábnyom mögött csak tiszta fehér hófelület terült el.

A két ember felment az enyhe lejtésű domb tetejére. A másik oldalon ugyanoly érintetlenül ereszkedett lefelé a fehér lejtő, s mögötte újabb, még szélesebb, még fehérebb emelkedő terült szét. A másik láb nyomát sok kilométernyi fehér területen hiába kereste a két férfi.

Amikor visszafordultak, szemükbe ötlött lépéseik nyomának kettős sora, amely olyan szép szabályosan húzódott egymás mellett, mintha szándékosan és vigyázva alakították volna ki. S a két sor között, egy nyomgyűrű közepén, más, hatalmasabb láb lenyomata nézett feléjük, hát lehetséges?

– Miért ne?

A lábnyom éntőlem a levegőben is békésen ellehet. Felőlem ez a nyom a levegőben is megvetheti a lábát.

Miért is ne?

Olvasztott üveg a hideg, kékes levegő. Az ablakon túl kocsonyásan remeg. Olyan tömény, hogy bárhol fennakadhat és megmaradhat benne egy lábnyom.

– Nem lehet veled beszélni. Most sem. Berúgtál, Bandi.

Es Ráduly József, a mindig borotvált arcú és „ápolt agyú koma” már át is siklik a gramofonszövegébe: „nem tudom, miért nem borotválkozol, mióta látalak borostásan, Bandi fiam?”

– Amióta itatsz. Vagy reszket a kezem, és nem merek hozzáfogni, vagy olyan súlyosnak érzem a karomat, hogy nem tudnám felemelni. Egy olyan éles és veszélyes műszert, mint egy borotva, mégsem adhattok a kezembe... Hát nem borotválkozom.

– Lehúzom én neked.

– Egyszer a feleségem, akkor még nem német feleségem is megborotválta. Kificamadott a kezem. És ő erősködött... Ma is bánom, hogy leültem neki. Hogy elhittem, hogy rá vagyok szorulva. Úgy forgatott, mintha pelenkázott volna. Borotvával a kezében. Ahogyan az arcomon a kést végighúzta... És közben látni azt a fene öntelt, győzedelmes, jótevő pofát. Nem vettem észre, hogy már akkor német pofája volt! Többé senkinek nem engedem. Csakis a halottmosónak.

– Na jó. De ha reszket a kezed, akkor nem vagy tökrészeg.

– Nem vagyok.

Koma pipára gyújt, ráérősen szortyogtatja, hosszan néz.

– Hát akkor előbb azt mondd meg nekem, Bandi fiú, hogy az a lábnyom lehetséges-e. Utána aztán részeg lehetsz. Ismét.

– Százféléképpen is lehetséges. Szólok az öcsémnek, szerez egy negyvenhármas fél bakancsot, egy horgászbót, és kész... Csak egyet emlétek a számtalan lehetőség közül. Ingyen!

– Hehe. Nem jó. Elfelejtetted, hogy a koma, az a Boura a havazásban indult el, s közben a szeme láttára állott el a hóhullás. Nem látott senkit horgászbóttal ügyködni, csak egy, mindenféle szerszám nélkül arra járó idegent, akivel felfedezte a nyomot. Egyebet mondj!

– Unom. De ki lehetne találni mást is. De be vagyok rúgva. Ezért én most hazamegyek. Nem ezért megyek, de megyek.

Ráduly József megijed, hogy tényleg elmegyek, ő ottmarad. A lábnyomával. Nekilődül, kérlel, bizonykodik.

– Nem hülyéskedésből kérdem. A németek elől átmentem az angolokhoz, és berukkoltam, jól tudod...

Mind a két kezemet felemelem, felmutatom, rázom az ujjaimat.

– Ennyiszor hallottam. Milliószer elmesélted. Hős voltál. De én megyek.

– ...különleges kiképzőtábor. Mindenféle nációból voltak ott komák. Bevetések. Hogy is maradtam meg... Csoda.

– Csodák nincsenek. Hazamegyek.

Körülöttem üveglegező, és én hullámokban terjedek.

Hazáig.

Tuti, hogy nyomot se hagyok.

Ha hullámzok.

Hát, ha hullámzok, akkor nem hagyok nyomot!

ITT AZ IDŐ NEM TELIK

Ki voltunk nyúlva a fáradságtól, koma. Pihentettek, de hiába... A pihenés csak arra jó, hogy eszedbe jusson, milyen fáradt vagy. Nem szabad sokat pihenni, csakis a legszükségesebb keveset. A felgyűlt fáradság és félelem képes úgy megnőni, hogy elveszíted az ítélőképességedet, és már úgy véled, hogy ehhez az állapothoz képest a halál csak könnyed lepkefing.

És ijedtedben várni kezdted a halált.

Nem a haláltól félsz, ami csak egy szűnyogcsipés, hanem az a legnagyobb gondod, vajon ezt a mindenén túlnövő félelmet nem kell-e még *utána* is elszenvedned. Pihenhetsz, koma, hogy elmúljon a félelmed, az csak növekedik.

És akkor neked nyiksz. Na, mondom, ezt nem szabad kivárni, hogy a félelem nőjön, nőjön, versenyt kell szaladnom veled, és talán elhagyom. De nem szabad időt veszíteni.

Csak állandóan futni előle. Inni egy istenesen nagyot, aludni rá egy kiadósat, aztán talpra, „vigyázzba, húzd ki magad, koma”, és mondom, „szolgálattételre jelentkezem”.

– „Kipihente magát?”

– „Amennyire szükséges.”

Hogy aszondja, nem hiszi. És aztán miért nem akarok maradni. Mondom: „itt az idő nem telik.”

Hogy miért nem telik jól az idő? Így kérdezett vissza.

Mondom, nem hogy nem jól, egyáltalán nem telik...

Azt hitte, legénykedem. De aztán elküldtek egy egészen elit kiképzőtáborba. Inkább olyan formaellenőrző tábor volt. „Acélizom, acélideg” – no, ilyeneket válogattak. Mind kipróbált komák voltunk, de nem sokan, és önkéntes alapon. Figyelmeztettek, vissza lehet lépni, reguláris egységhez osztanak be. Az ember fárad, kimerül, egyszer csak elpattan valami, és akkor többet nem szabad kockáztatni, ők köszönik, hogy eddig, és megértik, ha most vagy ezentúl...

Szóval szűrni, válogatni kezdtek. Ugye, az izmokkal nem is igen volt baj. Mint az acél. Néhányunkat elkülönítettek, egy koma vett kezelésbe, aki olyan szlávosan, lágyan ejtette a szavakat. Gondolom, lengyel lehetett. Sok volt ott a lengyel. Akiiket kiválogattak, azokkal sorra mind szóba állt ez a lengyel. Hoszszasan, többször is. Mindenről faggatott, ráérősen, aprólékosan.

Bosszankodtunk ugyan, de azért mondogattuk, amit az okos lengyel koma hallani akart.

Azt kérde tőlem, miért jelentkeztem ilyen gyorsan, miért nem maradtam még a pihenőtáborban.

– Elmondtam tisztességgel a komának, hogy nem akarok olyan helyzetben lenni, amiben nem telik az idő. Nekem szaladni, vágatni kell. Mert akkor telik az idő. És majd csak hoz valamit az idő. Csak történik valami, míg egy helyben ülve, ugye...

Előadtam neki becsületesen, hogy mi a viszony a félelem és a halál mint lepkefing között.

És megmondtam tisztán, hogy a halált is bekebelező óriási félelem helyébe én egy nagy-nagy kíváncsiságot építke be magamba.

Ez úgy van nálam, mondtam őszintén a lengyelnek, *mintha én kettő volnék*.

Egy: jövök, megyek, tevékenykedem fáradhatatlanul, én, aki, ugye, lát-szom, itt vagyok előtte.

Kettő: vagyok egy irtó kíváncsi másik is, aki nem lát-szom, és aki láthatatlanul állandóan figyel.

Aki csak úgy elkönyököl.

És figyel az első. Csak úgy elkönyökölök, és figyelem magam: lássam, mi történik velem. Ha egy helyben topognék, a *másik* láthatatlanul ösztönöz, noszogat, nem hagy szétfolyni, széthullani. Mindenre kíváncsi.

Kíváncsi vagyok. Arra is, hogyan halok meg, ha netán úgy alakulnának a dolgok. Előbb halok meg, mint a kíváncsiságom.

Így aztán mindennap megborotválkozom, mert olyan idők járnak, hogy akármelyik órában: nyiksz.

Kíváncsi leszek rá. De annyit máris tudok, hogy egy rendesebb holttest lesz: mégiscsak frissen borotvált, ahogyan az illik, szóval mutatok valahogy, na. Van egy pofája az ügynek. Illem, tisztelet: nagy szó. Ezt máris büszkén előre látom, és a kíváncsiságom is megkapja majd azt, ami őt joggal megilleti.

Így aztán másképpen élek, ha tudom, hogy egy nagy kíváncsiság marad utánam, nem pedig a marha nagy, bűdös félelem...

„Hát ez érdekes”, azt mondja a lengyel.

Érdekes, mondtam én is, és megbízható. Naponta borotválkozom. Meg dolgokra vállalkozom. Meg minden.

Hogy így eloszthattam magamat kettőbe – nyugodtabban élek!

...Na, és ha megússzuk ezt a nagy szart, akkor iszom egyet, és egyesülünk, szóval egyesülök magammal.

A koma nem tudta eldönteni, hogy marhászkodtam, bosszantottam vagy mifene, és olyan álcázott pulykaképet vágott, hogy. És azzal sem volt szerencsém, hogy éppen borostás volt.

A lengyel szemtelenül ritkán borotválkozott, azt hitte, hogy ez neki előjoga. Nem is láttam ilyent egyetlen seregben sem. De ha neki a pszichológiai hadviselés ügyéért ezt is megengedik, ám legyen. Rajtam ne múljék a 20. századi hadászat megújítása, bár azt nem szerettem, hogy Hitlertől ilyen nagy távolságra harcolnak a pszichológus őrnagyok.

Célzásnak vehette, amit elmondtam. Helytelenül. Mert benne van minden katonai rendszabályzatban, hogy borotválkozni kötelesség. Ez a legértelmezebb előírás.

Tisztelet, amit kiérdemelsz magadtól, tiszteled velem a világot, élőket, holtakat is. És praktikus, mert a fenébe, ha szétverik a pofád, frissen borotváltan az se annyira kellemetlen, és a szanitécek is másképpen állnak a hordágyad mellé...

Akinek a seregben szabad borotvátlanul flangálnia, annak egyebet is szabad.

Akinek a seregben szabad borotvátlanul flangálnia, arra több hatalmat ruháztak. A feladványt is csak egy borotvátlan tiszt, ez a lengyel őrnagy engedhette meg magának.

Azt mondta a lengyel, hogy fontos, nehéz megbízatás vár azokra, akiket kiválasztanak. Ezért neki a teleményességünket, lelki teherbíró képességünket is mérnie kell.

Mérte, méricskélte, de a fene se tudta, mit akar a lábnnyommal.

Mint az iskolásoknak, a kezünkbe nyomta a legépelte esetet, amelyben a Boura nevű fickó a behavazott mezőn egyetlen lábnyomot talál. Másnapra írásban adjuk be elemző véleményünket.

Ekkor már egyágyas szobákban laktunk, késő estig törtem a fejem, leírtam néhány elképzelhető magyarázatot, másnap odaadtuk neki, és ő sorra mindegyik elképzelést, mindegyik magyarázatot visszaverte. Megcáfolta.

És megismételte a kérést: másnapra találjunk új magyarázatot. Volt olyan cimbora, aki hiába akart irtó okosnak akart látszani, ő is csak ült, ült, olvasta a gépelt lapokat, izzadt és tajtékzott.

Engem is kihozott a sodromból a lengyel.

Na, mondom neki másnap, mikor az én újabb írásbeli értékelőmet is kérte, őrnagy úr, én több ellenőrző dolgotat nem írok. Nem erre jelentkeztem. S különben is egyszerű a dolog, minek rá papírt, időt fecsérelni.

Miért olyan egyszerű, nem fejteném ki?

Ki én!

Az a nagy kérdés, hogy miért, milyen szempontból érdekel minket ez a lábnyom.

Ha küldetésben vagyunk, de véletlenül utunkba kerül ez a jelenség, hát meggyünk tovább, tőlem igazán elfér azon a mezőn, engem nem zavar, me-

gyek, és teljesítem a kötelességemet. Ha pedig valahol valóban észleltek egy ilyen lábnyomot, és az a feladat, hogy erre magyarázatot keressenek, akkor, ugyebár, már egészen más a leányzó fekvése.

Ráncolja a homlokát a lengyel, s azt mondja, „a második esetre koncentráljon. Lehetségesnek tartja? Mivel magyarázza? Mint látja, ott vagyunk, ahonnan elindultunk. Tehát: lehetséges?”

Hát, így első látásra nem lehetséges, őrnagy úr.

„Na, és másodikra?” A cimborák röhögnek. Másodikra sem.

„Hát akkor mi a helyzet? Csodának tartaná?”

Talán.

„De maga nem hisz a csodában!”

Hát, nem nagyon hiszek a csodákban.

„Tehát, akkor lehetséges vagy nem? Csoda vagy nem az az egyetlen lábnyom a hómező közepén?”

Nézze, mondom a komának nagyon keményen, azt énnekem látnom kellene. Azt a nyomot. Akkor döntenék, hogy micsoda.

„Nocsak, nocsak, tovább, tovább, hogyan?”

Hát, ugye, ha meglátnám azt a nyomot azok között a körülmények között, amelyeket már jobban fújok, mint a *Miatyánkot*... s volt pofája félbeszakítani!

„Maga tudja a *Miatyánkot*? Megkérhetem, mondja el nekünk is?”

Majdnem felsültem, mert gyerekkorom óta ritkán gyakoroltam, de kivágtam a rezet, ledaráltam, mint a vízfolyás. Bandi fiam, te tudod a *Miatyánkot*?

– Nem tudnám felmondani.

– Helytelen. Legalább egyetlenegy közismert szöveget be kell vágni, hogy ha megszorulsz, legyen viszonyítási alapod.

Na, mondom a komának, ha az ismert körülmények közepette megpillantánám a lábnyomot, akkor ezáltal egyértelműen kiderülne, ugyebár, hogy: lehetséges. „Ugye, ugye?” – somolygott a lengyel.

Pillanat, őrnagy úr: ismét leszögezem, annak, hogy lehetséges legyen, az a feltétele, hogy lássam. Ha látom, akkor azon kezdek gondolkozni, hogy csoda-e vagy mifene.

Na már most: igazi csoda az, ami egyszeri és megismételhetetlen!

Ha tehát én látok egy olyan lábnyomot, amelyet hasonló körülmények között már látott két illető – akkor ez nem csoda. Feltéve, hogy igaz, feltéve, hogy megtörtént ez a lábnyomos sztori. És, gondolom, megtörtént, mert azért nem olyan okos fiú maga, hogy csak úgy kitalálja – mondtam a szemöldökét ráncoló lengyelnek.

Ha nem csoda, akkor kísérletezni kell, jelzett körülményekbe állítani embereket, mondjuk, a falusi rendőrök, biztosok feladatkörébe lehetne utalni. De őrnagy úr, ez semmi esetre sem tartozhat ránk! Ránk, akiket mégiscsak egyébre képeztek ki. De ha a dolog nem történt meg, ha a történetet az őrnagy úr csak mint feltételezettet adta elő nekünk, és mégis megesik, akkor ez: *amíg egyszeri, addig csoda* – és csoda a javából.

Különös – mert megjósolt – csoda.

Akkor lehet gondolkozni azon: hogyan, miért jósolhatták meg, mi a jelentése, és a többi és a többi. No, de amíg nem látom a lábnyomot, addig ez az egész csak üres duma.

És nem fair a játék, mert nem tudjuk a legfontosabbat, amit az őrnagy úr tud: megtörtént-e az eset, amivel a napjainkat elrontotta...

A lengyel kicsit megtorpant, de nem győztem, mert másnap közölte: „Engedélyt kaptam, megkísérélhetjük a dolgot: kipróbálhatjuk, hogy látnak-e a szóban forgó körülmények között lábnyomot. Utána majd elárulom, hogy maguk

látták-e elsőnek vagy sem, hogy megtörtént-e valaha, amiről itt vélemény-cserét folytattunk.”

Így aztán vártunk. Fokoztunk. Erőnlétet. Készenlétet.

EGY EMBER MEGY AZ ÚTON

A cimborák gyanakodtak, hogy tud valamit a koma, a lengyel. Hogy van valami a dologban, épp csak mi, buták képtelenek vagyunk a nyitjára bukkanni.

Rühelltem a lengyelt, a fene a jó dolgát, nem szeretem az ilyen okosakat, bölcs pszichológusokat, akik azt képzelik.

Egy reggel kihúznak az ágyból, autóba dugnak, és visznek.

Lanyha havazás, friss hóréteg az úton. Megállunk egy helyen, még havazik, megtömöm a pipámat, és kíváncsian figyelem magam.

Egyszer eláll a hó, kinyitja a koma a kocsiját, és int, induljak el az úton.

Én elindulok, az út kettőbe szeli a mezőt, eltűnik a kanyarban egy domb mögött. A mező szélén fa. Százával találni ilyen tájrészletet.

Hát kíváncsian megyek, mendegélek, élvezem is a friss levegőt, és a többi, és a többi. De azért izgulok, lóbálom a karom, ruganyosan, mindenre felkészülve lépdelek...

És a kanyar mögül bandukol velem szembe egy koma. Majd elröhögtem magam, de őszintén: egy kicsit izgalmamban is.

Azt hittem, egy cimborára leszek, aki felbukkan.

De nem, valóban idegenek voltunk egymás számára.

Hát, megyek szembe vele, jön ő is, néz, nézelődik. Nézzen, én elmentem mellette, amin ő eléggé csodálkozott.

Tétován visszafordult, én is megálltam.

Kivertem a pipámból a hamut, és megérdeklődtem: „Na, mi van, koma, maga is lábnyom-ügyben tapos?”

Az idegen nem viszonzta a vigyoromat, hanem gyanakodva, de bevallotta, hogy igen, azt keresi.

Na, mondom, vigyázzon, mert ha sokáig keresi, meg is találja. Felcsattan: „Hogyan, én nem azt keresem?”

Nem, mondom, nem keresem, de ha meglátom, ugye, az már más tál tészta. Na, isten, isten, mentem tovább.

A domb mögött másik kocsiját, benne a lengyel. „Megvárjuk, míg havazni kezd, vagy megyünk?” – kérdelem tőle, de ravasz volt a lengyel, és azt kérdi, szerintem mit tegyünk.

Menjünk, mondom.

Máshova vittek, nem a régi épületbe, nem vissza a szobámba. De amilyenek ezek a havazó, téli napok, hogy meg-megáll a hóhullás, aztán megint havaz. Ahogy elindultunk, mindjárt utána ismét hullani kezdett a hó.

Megkönnyebbülten ágyba fekszem, alszom is valamennyit, megint felveszek, autóba dugnak, visznek.

Furikáztunk, míg elállt a hóhullás.

Nyitják a kocsiját, intenek.

Indulok.

Kinn az úton egy kicsit megnyugodtam, már azt a kurva lábnyomot látom is jobban esett volna, mint ez a folytonos ráncigálás.

Megálltam, pipára gyújtottam, és aztán mendegéltem. Hát, nem hiszed el, ki a fene jön velem szembe, ha nem a lengyel?!

Erősen veszélyes jókedvem kerekedett. Lassítottam a lépést, ő is. Lassan haladtunk, de végül mégiscsak egymás mellé értünk.

Megállt.

Én is.

Egy ideig hallgatott, aztán megunt, és a mezőt fürkészve azt kérdezte: „Látja ott a lábnyomot?”

Hol kellene látnom, nem látok semmit.

„Én sem”, azt mondja a lengyel őrnagy, végtelenül egyszerűen.

Na jó, mondom, akkor áldás, békesség, indulok a magam útján.

„Várjon”, szólt utánam, és visszafordult.

Együtt mentünk az autójáig.

Beültünk, ő is rágyújtott. „Tudja, hogy a bajtársai között akadt, aki látta a lábnyomot?” Nem hiszem.

„Elhíheti.”

„A mezőről mindenkit külön szobába vittünk. Kicsit pihentek, majd meglepetésszerű, gyors, de különben érdektelen rutintesztnek vetettük alá őket. Kevesen értek el pontos, jó eredményt... Maga szerencsés ember. Túlélő típus.”

Mondtam, hogy örülök, őrnagy úr, de mi a helyzet a lábnyommal, na, és a cimborákkal.

„Az eredeti lábnyomot, uram, nem látta senki. A sztorit egy író találta ki.”

Fene a jódolgát... És akik látták a nyomot?

„Azokat – mondta fáradtan a lengyel – egy időre még pihentetjük vagy átvezényeljük. Különben hogy van a másik maga? Mert emlékszem ám, hogy magában kettő van magából!”

Köszönöm, jól vagyunk, mert jól számítottunk.

Udvariasak, borotváltak, tisztességtudóak voltunk.

Mert meggy két ember a behavazott úton, és vár rájuk egy párbeszéd.

Hát a szentségit, uram, én megvárom, hogy a másik kezdje el, ne én tudakoljam, hogy: uram, látja ott azt a lábnyomot?!

CZIGÁNY GYÖRGY (1931) Budapest

CZIGÁNY GYÖRGY

A galléros diák éveiből

(Vers és versháttér)

Ablakaink a Vérmezőre néztek: igazi füves síkságra, amely akkor mélyebben feküdt, egykori tó medrének látszott. Kettős gesztenyefasor ölelte körül, a Vár palotái, házai meredekebben magasodtak föléje, a mélység és magasság el-lentétének nagyvonalúságával. Katonatisztek lovagoltak ott körbe-körbe, 1944-ben pedig katonai repülőterként is használták. Később a háború romjaival töltötték fel. Fák, virágok, díszbokrok borítják, átkötik a sétautak kavicsfenyű pántlikái évtizedek óta. Ott nőttek fel az én gyermekeim, még anyám, apám vigyázott rájuk a játszóterek valamelyikén. Kamaszkorunkban mi, budai gimnazisták itt kutyagoltunk föl-alá, filozofálva, vitatkozva Márairól, Chestertonról, szentekről és sziporkázó iróniával szóló ateista mesterekről. Akkoriban felöltő, kabát helyett én mindig gallért viseltem, apámtól örökölt darabot, amilyenben egykor a postás járt Révfaluban... A missziós nővérek krisztinavárosi házával szemben még működött a kis órásbolt, a Rill családé. Beszélgettem néha az akkori legöregebb órással, emlékezett Kosztolányira, Máraira: azok is nála javították zsebóráikat. Nagyanyám, Sölétormos Viktória ingaórája író fiamnak, Zoltánnak lett kedves darabja. Mint minden régiség. Ami emlék, ami hírt hoz az eltűnt idő nyomába indulónak... Az óra nem járt, rég elnémultak finom harangütései. Zoli ebbe nem akart belenyugodni. Gondosan becsomagolta az órát az aznapi Népszabadság lapjai közé, és elvitte a nem tudom, hányadik Rill bácsihoz. Az esetet én költeményben tudom már csak fölidézni.

ÓRÁK, SZÍVEK

*Megnyílik a láthatatlan is
a félelemtől följazott látás
expozióiban: gyönyörködik
és retteg benne a szív öreg
óra-szerkezete. Ó, hát mit is
mérünk az időben a rugók és
finom fogaskerekek egymásba
kapaszkodó bölcseletével, mikor
csak az álló órák fülelik jól
a pulzáló égitestek lélegzetét!
Három fém pálcikán függ az arany,
az ostyányi telihold hinta-rabságra
szánt monotóniája. S mintha
barokk templom tornyocskái
volnának fölül és alul ketten,
mély barnára érett csigák,
kerek faragások. Bévül csak
a csend figyelme, a feldarabolt
végtelen elhalt lüktetése él.*

*Újságpapírba pólyáltuk nagyanyám
ingaóráját, vittük áhítattal, ám
a Krisztinaváros legöregebb
mestere csak ingatta a fejét.
Meg, meg lehet javítani, tudom,
csak hogy ennek az órának már
nem kell járnia. Hadd mutassa
hűséggel az eljövendőket,
mértén már a más időt,
amelyre nincs szavunk.*

Az ostrom heteit, a télutót s a kora tavaszi napokat nyár elejéig mi is, mint sokan, a missziós nővérek pincéjében, fáskamrából átalakított óvóhelyen éltük meg. Genovéa nővérrel, aki kedves, fiatal lány volt, sokat nevetgeltünk. Columbia nővér is derűs volt, ő a konyha főnöke lehetett, azonban az áhítat fegyelmét számomra Honoria nővér képviselte. A gyógyszerész és orgonista Alexandra nővérrel a tavaszi napokban a háztetőn szorgoskodtunk, cserepezéssel, romeltakarítással: néztük a bontakozó leveleket a fákon, amelyek nem vettek tudomást a tragédiákról, zöldelltek, mintha nem volnának még tele a romok halottakkal. Illyés írja, ami megtörténik, bármi képtelen, hamar válik természetessé: a rom is helyén van mindenütt... Megtapasztaltam a lélek túlélő képességének képtelen gyermeki ártatlanságát, erejét. Mikes Kelemen egyik levele is lehet erre példa.

Katasztrófák, balesetek: divatos filmtémáink! Ismerjük a bombatámadások torkot kiszáritó félelmén túl is az izgalom, a szenzáció kínzó örömet: a kamaszkor nem válogatós – micsoda éhség –, amikor az óvóhely falai meg-ingogtak, kialudtak a lámpák, s mellettem hangosan imádkozott valaki, belebotlottam kis barátnőm térdébe; hé! – mondta, s kacagtunk...

Mikes Rodostóból írta, Bujukálliból: „Bercsényinek két vagy három cselédje már megholt, a jezsuitájuk is utánuk ment, aki méltó pap volt. Maga is az asszonnyal hozzánk jönek lakni, mintha már közöttünk barátságosabb volna, de én nem bánom, mert a kis Zsuzsi közelebb lesz. Erre azt fogja kéd mondani: jaj! Hogy gondolkodik ilyen pestises időben az olyanról. Édes néném, amég élünk, addig csak magunkban hordozzuk a természetet, és az oldalsontunkot csak kell szeretnünk, vagy akarjuk vagy sem.” Mikes Kelemen harminchét éves, amikor halálfélelmében kamaszként nevetgél a sátrak alatt. „A való, hogy szép helyt vagyunk szállva, de az a rút nyavalya elvette minden kedvünket, és csak idétlenül nevetünk.”

Derűt egy szent életű pap, a „kamarás úr” is hozott a mi szorongattatásainknak, szenvedéseinknek napjaiba. Gyertyafénynél üde, falusi élmények, tájak által ihletett novelláit, verseit olvasta fel. Irodalmi estek az óvóhelyen! Ő volt az első élő író, akivel találkozhattam. Ostrom után neki mutattam meg verseimet, elbeszéléseimet. Ady-kötetet adott kölcsön, biztatott, s nagy komolysággal beszélgettünk a költészet dolgairól. Három évvel később letartóztatták. Szörnyű szenvedéseket élt meg az ÁVH börtönében és a váci fogházban. A Mindszenty-per V. számú vádlottja volt. Később Úny papja lett, a Pilis-, a Gerecse-hegység lankás, színes dombjai közt gyakran meglátogattam, ki-nyalogottam Úny faluba hozzá Piliscsabáról, ameddig a vonat még elvitt.

Az út mentén a kék és a sárga: napraforgótáblák égre domborodva, lábami-ig leérő hatalmas, fényes dombok. Messze van már mögöttem, de ha itt lubicol fénye, hát hova lett a tó?! Mintha lebegne a levegőben, mintha elheverne az égbolt alján. A dombok magasa elérhetetlen, nem illik arrafelé nézni: nem látjuk, nem tudunk róla, jobb idelenn nézelődni. A szovjet rakétakilövő állomásról

senki nem beszél. A birkanyj az út szűk mezősávokat kínáló oldalán tétovázik, a fölívelő földek tövében. Békesség. Azok az ávós kölykök ide már nem jönnek utána, hogy tovább verjék, csúfolják a papot a „maskarája”, a reverenda helyett ráadott szűk gyermekkabátban. Már elhagytam Tinnye házait. Miklós nem emlegeti börtönnaplóját, nincs semmi panasza. Nem szól az elmúlt három esztendőről, nem mintha bármitől félne. Dehogy, örvend csak létének a pilisi dombok közt, s vígan megy, ha egyet fütytyentve vonata átrobog vele a másvilágba.

Jó gyalogolni. Tegnap még a zuglói fegyvergyár vegyeskarát kísértem zongorán, szakszervezeti ünnepség volt. Lendületesen énekelt a kórus: *A Párttal, a néppel egy az utunk...* A copfos lány a fejét is ingatja a ritmus lüktetése szerint. Ő meg egy fiatalasszony elcsábult a krisztinavárosi templom kórusába is, ott Mozart motettáját éneklik: *Ave verum corpus...* Ámulva dalolnak, a fél hanglépések közt araszolva torkuk lehetőségei szerint, változó, váratlan harmóniák sorával kerítik körbe a világot másfél perc alatt, negyvenhat taktusnyi zenével. Madrigált azért az üzemi kórusban is megszólaltattak: *a Csónakos éneket...* A mantuai karmester, Gastoldi dallamait, aki ezeket Shakespeare és Cervantes halála évében komponálta. Én meg, zongoraművész-növendékként, elmondom a szopránjaimnak, hogy Mozart ezt az utolsó motettáját a badeni kántornak írta, hálából és talán fizetségül, mert a felesége számára szállást adott. Constanze a gyógyfürdő miatt utazott oda, hiszen megint gyereket is várt. Azt nem tudhatták, hogy abban az évben, advent elején Mozart már halott lesz.

Hozom a Zeneakadémia folyosóinak illatát az ingemen, tenyeremben a lépcsőfordulók kék gömbjeinek hűse.

A kettős kanyaron túl már Úny lapul, ápolt virágoskertjei az útszéli gaznövények soraival barátságban élnek. Az árokból rám bámul kék szemével a katángkóró. Fölnyújtóznak az aszfalt gödrei fölé. Nem emlékszem rá, hogy az úton bárkivel találkoztam volna. Kutyával, madárral se. Minden élő távolinak látszik. Viszem Miklósnak újabb verseimet. Hét éve már, hogy *A szobor árnyékában* című novellám a Zászlónk pályázatán első díjat nyert. 1946 kora őszén. Kilenccsáz évvel korábban, szeptember 24-én Gellért püspök kordéja a pesti révhez közeledett. Vatha lázadó pogányai kőzappal fogadták, a Kelen-hegyről letaszították. A jubileum alkalmával a Gellért-hegyen ünnepi szentmisét mutathatott be a hercegprímás. A szertartások végén vehettem át tőle a díjat, kezet is fogott velem. Nagy Miklós csak az Úristen kegyelmének és Schirilla ügyvéd védőbeszédeinek köszönhetette, hogy a koncepció perben nem ítélték halálra. Boldog, akár boldoggá avatják, akár nem. Vittem neki lila betűkkel a gépelt versemet. Egy Isten tudja, honnan hozzánk került csendőrségi masina jóvoltából volt gépelt példányom. A gép szabadon forgó-mozgó hengerén szorosán egymás mellett körbe-körbe az összes betű, írásjel. Kötőtűszerű mutatóval lehetett a hengert a kívánt betű irányába forgatni. Levelezőlap nagyságú táblán voltak a betűjelek, rá kellett a kötőtűvel böknöni a megfelelő kis kockára, s egy billentyű nyomkodásával kalapálni papírra a szavakat.

Nagy Miklós verseiben éreztem az Ady-költemények zenéjét. Rám inkább Babits hatott, de azért vittem neki olyan verset, amely bármely Ady-epigonnak díszére vált volna. Ilyen soppárral: „Napra nap, hétfőtől hétfőig / Egy oktav az Élet-zongorán...” Francis Jammes is inspirált: „Ó, ibolya! A nagyvilág úgy lát-e / Mint szentek ajkán elszuttogott Ave...” És egy temetés képét robogó vonat ablakából megpillantva, az ismeretlen halottról így írtam: „Az időből hanyatt kizuhant...” Hát igen – tűnődött Nagy Miklós –, szép, szép: szecesszió! Kotorászik egy rozoga íróasztalban. A falu néma, csak a madarak szakadozott csivitelése, tyúkok neszezése hallatszik be a sivár udvarról. *Emlék* című versét még 1950-ben írta, a börtönben. Évek múlva kottázta le. Most megkapom a kéziratot.

EMLÉK

Már minden szertesét dülöng
 E rázkódtatott, fülledt korban.
 A pora szállong tudómön,
 S akikkel itt összeütődöm,
 A millióknál nem lettem különb.
 De Isten volt mindig velem.
 Nem csak úgy véletlen, taláalomra,
 Amint madár száll a falombra,
 És tova röppen. Isten volt jelen,
 Mint anyám valamikor mondta.
 Nem így gondolta. Egészen más eget
 Kívánt nekem tündöklő kéken,
 És most széttépett ruhám
 Mögött csorog a veritékem.
 Ökölcsapástól megdagadt szemem,
 Vértoltjain tekint Isten reám,
 Akit régen és másképpen
 Látott és hívott az anyám.
 Ugyanegy ő, de hogy reánk találna,
 Ezernyi módon ölti a cserét.
 Így jött velem börtöncellámba,
 És derengett tőle a nyirkos sötét,
 Mint engedelmes kézilámpa
 Fényét köröttem úgy hintette szét,
 És lepihentem a dohos szalmára.
 Istent érezni különös dolog.
 Szégyelltem könnyeim. Előtte,
 Mert látni véltem, fénye mosolyog.
 Hiszen sorsunkat ő szötte,
 És engem is örömmel alkotott...
 Vigyázva szedtem tört fogamból
 A rája tapadt véres cafatot.

Az ostromnaplóban szó van apámról is, aki nyughatatlan volt. Az egész ostromot szinte az utcán töltötte, segélycsomagok szállítását vállalta, egy légoltalmi karszalaggal igyekezett hivatalossá tenni kijárásait. A háború utolsó napjaiban érte el egy akna robbanásának szilánktömege. Amikor pincénkbe fiatal szovjet katona tört be, és lányokat keresett, dermedt csönd lett, a némaság feszültsége. Egy ifjú cselédlány vállát a pisztolyával ütögetve erőszakoskodott, s már-már állt föl vele a rémült leány. Apám átlőtt lába miatt két botra támaszkodva tudott csak járni. Hirtelen felugrott, s egyik botját magasba emelve megindult a katona felé, azt kiáltva: *Hát csak nem hagyjuk, hogy ez a gazember elvigye ezt a szegény lányt!* Harsány hangjára a némaságba dermedt emberek rémületükben sikoltozni kezdtek, iszonyú lárma támadt. A katona hagyta a lányt, s pisztolyával hadonászva kiszaladt a pincéből.

A szétszórt rend tagjaival a háború után sokáig tartották szüleim a kapcsolatot. Budán, Szikszón és szerte az országban éltek a civil élet lehetőségei közt utat kereső nővérek. Anyámat szinte rendtársuknak tekintették. A kilencvenes években még találkoztam én is a Logodi utcában Daniela nővérrel s a Daru utcában élő régiekkel, akik Nagy Miklós naplójával, kézírataival ajándékoztak meg.

Miklós örök villanyfényben élt a hideg börtönben, a reverenda helyett ráadott, diákgyerekeknek való zakóban. A gumibotozásnál fájdalmasabb, megalázóbb volt számára, amikor megsejthette, hogy karácsony van... Ugyanis az ávós kölyökkatonák illatos mákos kalácsot majszoltak előtte. Akkor már csak ténfergett az éhezéstől, és letépett körme gyógyulatlan sebeinek lázától. Az egyik katona feléje fordult a beiglivel: *Na, törj egy darabot belőle magadnak!* Az idős pap megrendült. Mielőtt a kezét nyújtotta volna, meghajolt. Ezután mozgott csak a karja. A fiúk jót mulattak ezen: *Hogyne, ez kellene a te fasiszta gyomrodba!*

A pap elnémult. Megszédült.

Valamikor Nagy Miklós halála után verset írtam róla, Úny faluról és a kis templomról, amelynek kertjében van a sírja. Oda már autóval érkeztünk családdal nyári kirándulásként. Egykori gallérja a diáknak, ki tudja, hova lett?!

SURSUM CORDA

*Nem a gumibot csapásai,
nem a gennyes gyulladás,
nem a fogóval kitépett köröm.
A vértanúság rekordjai sem.
Csak az a derű számít,
ami átjárja Úny kis templomát,
mikor a pléh-csillagos, szomorú
falu magasában egyetlen öreg-
asszonynak mondta el vasárnap
a szentbeszédet. Ketten voltak;
nénike, létezésünk nagyköveteként,
és Miklós, Jézus küldötte pap.*

*Sivárak vagyunk, romlandók: miért
ölel mégis az Úr magához minket,
szeretetre méltatlanokat?
A választ senki se érti.
De hűségünk már
elpusztíthatatlan, hiszen
értünk és gyilkosainkért
ők ketten szövetséget kötöttek
a megalázott föld felett,
hol zaj, csak a csirkék csipogása
meg a rozsdás harang érverése –
hol fehérén hallgatnak a falak.*

KERÉK IMRE

Egy Lorca-románc parafrázisa

(A hűtlen menyecske)

Kivítem a folyópartra!
 S mert uráról szót se szólott,
 szűznek hittem a menyecskét.
 Éjszakáján Szent Jakabnak
 történt, nem szerelem volt ez,
 kényszere csak férfivágnak.
 Tücskök ciripeltek, a lámpák
 sorra húnytak el az éjbe.
 A legszélső ház falánál
 kezem ingét megsimálta,
 s íme, feszes jácint-melle
 előbukkant táncikálva.
 Érdes, kemény alsószoknya
 sikolya ropog fülembé,
 tucatnyi kés mintha fűgén
 végvászszakat repegetne.
 A fák óriássá nőttek,
 ezüstjük szitált a vízre.
 Nincs horizont a folyón túl,
 híre csak kutyavonítás.

Szederbokrok, tövisfák közt
 vittem a nádason túlra.
 Kontya alá gödröt ástam
 a fővenyre karikásan.
 Nyakkendőmet én kioldtam,
 ő szoknyáját leereszté,
 én derékszíjat s revolvért,
 ő csipkés batiszt nadrágot,
 mindegyiket egymás mellé.

Vele finom bőrű nádus,
 gyöngytermő kagyló nem ér fel,
 kristály-holdasan, szikrázón
 vetélkedik ős regékkal.
 Combjai mint két riadt hal,
 eleinte szöktek tőlem,
 egyik zuzogó hó hűse,
 másik vad láng lobogása.
 Hosszas út volt ez az éjjel,
 hószín kanca vitt nyihogva,
 kengyelt, kantárt elvettem...
 Férfi volnék: nem dícsérem
 magamat, egy szót se szólok,
 mit mondott: hallgatok róla,
 nem tartozik pletyka-szóra.
 Lucskosan csóktól, homoktól,
 hazavítem, ahogy illik.

KERÉK IMRE (1942) Sopron

Liliomok töreikkel
 a sötét szellőt megűzték.
 Jó cigányként cselekedtem,
 névre, híre is ügyelvén,
 varródobozt adtam néki
 szalmasárgát, mutatósat.
 Őlelni már nem kívántam,
 szűznek hittem a menyecskét,
 uráról semmit sem mondott.
 S a fűvellő folyóparton
 szertefoszlott minden vágyam.

Három szív, é. n.

MURÁNYI ZITA

mintha isten

MURÁNYI ZITA (1982) Budapest

csak akinek nincsen már
végképp semmi mása
örül ha egy hajnali órán a hold palástja
sárga burkát úgy húzza az éjszakára

mintha most bújtatná abba a
porladó csigaházba ahonnét csillagtalan arcára
aranyat koszolva újra előbújik a reggel
és együtt labdázik a fellegekkel

ilyenkor sárga a cinege szárnya
az eget hasítja ketté az a különös lárma
mintha száz csőr tompa harsonája
hangolna arra a korai föltámadásra

amikor júdás ingét leveti az ég
a hajnal vörösén átdereng az ébredés
hirtelen csönd lesz mintha egymást
oltanák ki fűszálcsörrenések

és a nap csókja váltaná meg azt az
áthatolhatatlan szürkeséget
újra az ég felé néznek a fák a mennybe karmol az ág
mintha isten érintené meg a lombkoronát.

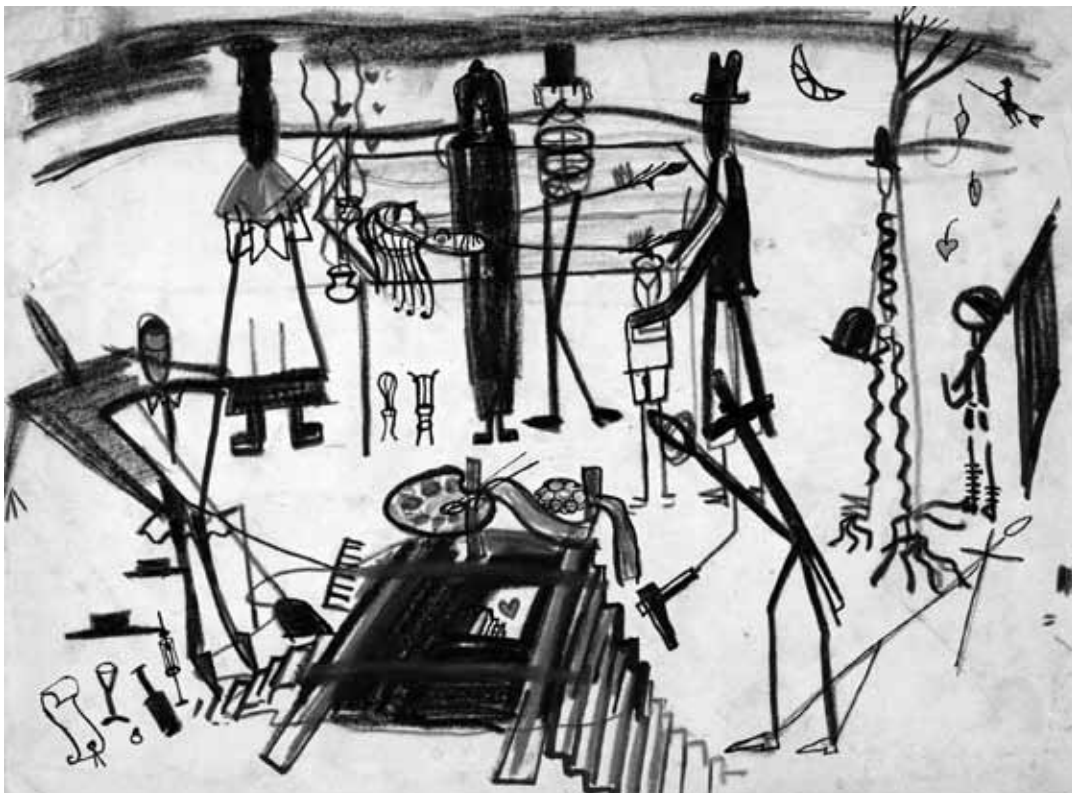
princípium

ahol álomban jártam tiltott táj az alagút végén nem fény
oázis virágzó gyümölcsfák és itt-ott már egy-egy terméskezdemény
is látszani-növekedni kezdett bár volt ahol eltakarták a levelek
és ha lejjebb egészen a liget végéig mentem
ott már csúcsával szúrt az égbe egy hegy
eltűnt ez a sehány kilométeres éden
de a hegy lábánál a szikes földet
még ugyanúgy áterezte szinte vérzett
a talaj ahol átütötte a gyökérzet
és vörös volt éppúgy mint egy harsogó alma
mindez így együtt már oly kerek egy mennyei szintagma
szinte azon nyomban bűnbe is estem de nem
azt olvastam az 5-ös Adam Kadmon száma
és az ördög is de őt ugyanakkor taszítja is
a pentagramma még láttam hogy a mézesen ringó gyümölcsbe
darázs csíp azon tanakodtam akkor vajon Éva
szerencseszáma-e a tíz és ha velem együtt isten is látta
egy kapu előtt gurult szétmállva a bűn bölcsője
valami évtizedes átkot bocsát rá röptében török ki a fullánkja
de belehasított az éjszakába és aztán ez egy kitalált alma

eltűnt a kertkapu az alagút a fák újra a valóság pokoli dimenzióját
 már félig ébren de még várt rám egy hazaút
 az ördög szekeren amit mégis a megváltás felé húztak a napcsikók vagy az a megnevezhetetlen égi
 princípium.

de mi nem

mintha most állna össze ezüstös cseppekből
 egy angyaltemető vagy mennyei emlők apró csontrepeszei
 a felhők ha kipréselik magukból az esőt és már eltelt a föld
 a rázubogó csapadékfeleslegből tenger nő ki
 egy-egy mélyülő sírdomb
 vagy öböl és ha mégis ott fekszenek az úr gondviselői
 nem haltak meg csak egy-egy ezüstös comb
 ragyog a tenger és habját fölējük redőzi
 mert nekik ott kell a víz alatt megöregedni
 az iszapba szorítani a sárga trombitákat
 mert odahajítja minden esti
 órában legdrágább sugarait a nap
 amikor eljön az ideje a föltámadásnak
 hófehér szárnyukká szelídül a menny szögesdrótja az ég
 és a felhők egy utolsó nagy végső porladással
 még esővé omlnak és túlcsordul a tengerfenék
 de mi nem leszünk jelen a végítéletnél.

Marionett, é. n.

MAYER ERZSÉBET

A fogolylét rácsai

MAYER ERZSÉBET (1951) Budapest

I. A SZEREPLŐK BEMUTATÁSA

Mayer Erzsébet-Mária 1928-ban született egy virágzó magyarországi sváb faluban. Élete biztos és nyugodt kerékvágásban zajlott. A szülei elejtett megjegyzéseiből tudta, hogy a németek aránya az első világháború után ugyan jelentősen megcsappan Magyarországon, de ők továbbra is németül beszéltek otthon, németül imádkoztak, németül énekeltek egyházi és ünnepi dalaikat. Semmiféle gondot nem jelentett számukra, hogy az iskolában és az utcán az ország nyelvét használták. Szülei őstermelők voltak, öt holdon gazdálkodtak példászerűen. Annyi mindenhez értettek, többek között a növényápoláshoz, a vetésforgóhoz, az állattenyésztés legfejlettebb módszereihez. Gyümölcsöskertjeik telve voltak egészséges gyümölcsökkel, szőlőiket gondosan művelték, kiválóan értettek a borászathoz, az erdőműveléshez. Gazdaságaikban együtt haladtak a korszerű technikai lehetőségekkel. Az egész falu, beleértve az ő házukat, portájukat is, a jólétről, rendszeretetről, tisztaságról tanúskodott.

Mindezek alapján Erzsébet-Mária élete felhőtlennek és teljesnek tűnt. Míg nem harmadikos elemista korában Rebeka barátnője félrevonta, és azt suttogta a fülébe, hogy rossz idők jönnek rájuk, s hogy gyorsan kiköltöznek az USA-ba. Erzsébet-Mária nem tudta, ki a „rájuk”, s azt meg különösen nem, hogy hogyan lehet csak úgy, ukkmukkfukk átkelni az óceánon. De hamarosan kiderült.

A harmincas évek közepe táján a falun úrrá lett valamiféle belső elbizonytalanodás, amihez hamarosan egy még erősebb, külső is társult. 1938 vége felé a Volksbund legálisan működni kezdett Magyarországon. Az addigi békés együttélést megzavarták a német fölényt és elsőbbséget hangsúlyozó törekvések. És akkor még nem számoltak azzal, hogy mit jelentenek majd számukra a második világháború válságévei, azzal pedig különösen nem, hogy a magyar népi demokrácia megkezdje a németek kitelepítését: az ún. keletre hurcolást (Verschleppung) és a nyugat felé történő kényszerkitelepítést (Vertreibung). Erzsébet-Mária és családja maradt, aminek szintén meglett az ára. 1949 őszén Erzsébet-Mária mint a falusi iskola tanítója felírta a táblára cirill betűkkel: мама дома... és ezzel a történelem fogságába zuhant. Álmaiban gyakran egy hóléggömbön lebegett Berlin fölött, de ilyenkor reggel csupa lúcsok volt a teste.

Liz Mayer 1948-ban született Berlinben. Nehéz, háborús emlékektől terhelt időben. Egyéves születésnapján az újonnan létrejött NDK-ban és annak kijelölt Kelet-Berlin fővárosában találta magát szüleivel együtt. Ennek a kétosztottságnak a következményeivel nem számoltak akkor. A tisztábban látók és a merészebbek még idejében – több mint kétmillióan – áttelepültek az NSZK-ba. 1961-ben viszont volt alkalmuk megérezni a történelmi valóság súlyát: szögesdrótot húztak Berlin keleti és nyugati része közé, ami hamarosan

A Kortárs folyóirat novellapályázatának nyertes írásait januári számunkban közzeltük. Most két további díjat nem nyert, de közlésre érdemes pályamunkát ajánlunk olvasóink figyelmébe.

betonfal formát öltött, majd olyan kifinomult módszerekkel fejlesztették a fal védelmi rendszerét, hogy a szökés szinte teljesen lehetetlenné vált. Ezt a demokratikus kreálmányt a keletnémetek hivatalosan Antifaschistischer Schutzwallnak hívták; a nyugatiak óvatosabban Die Berliner Mauernek.

Lizék lakása közel esett a nagy falhoz. Amikor ránéztek, a szülők mély, apatikus csendbe burkolóztak, de csak néhány másodpercre, nehogy valakinek feltűnjön ez az államellenes arc. Akkoriban ugyanis az egész NDK el volt foglalva a haladás és a fejlődés kényszerképzetével. Építették a szép, új világot az elégedettség boldog tudatával. Sőt, amikor kiderült, hogy milyen keresettek a szocialista táborban az NDK-s háztartási gépek, minden kétség nélkül meggyőzték magukat, hogy az NDK a világ legfejlettebb országa. Mélyen hitték – hiszen Hruscsov mondta –, hogy meg fogják élni a kommunizmus győzelmét, ami egyrészt azt jelenti, hogy a megélhetésükről, beleértve a lakást és az ellátást, az állam fog gondoskodni, másrészt azt, hogy a kapzsi, kizsákmányoló Nyugatot végképp legyőzik. Példaképük az istenekkel szembeszegülő Prométheusz volt, majd Gagarin, aki – úgy tudták – elsőként hódította meg a kozmoszt. Később lehetett példának tekinteni a Beatleseket is, csupán csak azért, mert liverpooli munkásgyerekek voltak.

Liz már egyetemre járt, amikor csoporttársa, Greta a fülébe súgta, hogy Prágába megy, s ha történne vele valami, Liz értesítse a szüleit. Ő ebből semmit sem értett, közben viszont kiderült, hogy beköszöntött a Prágai Tavasz. Miközben az NDK úgy tett, mintha a Prágai Tavasz langy szellőjének még csak egy fuvallata sem érintette volna meg az országot, az egyetemi órákon a padokban több hézag is tátongott. Amikor a tévé mutatta, hogy a Varsói Szerződés csapatai 460 000 katonával és 7000 harckocsival megszállták Csehszlovákiát, akkor otthon sírva fakadtak mindannyian, ugyan fogalmuk sem volt, mi a csudát akarnak a csehszlovákok, hogy mik azok a gazdasági reformok, s hogy miféle társadalmi és politikai szabadságról beszélnek, de azt tudták, nagy történelmi pillanatok tanúi. Liz ennek hatására tanulási módszert váltott, elkezdett utazni a szocialista országokba. Különösen Magyarország tett rá nagy hatást, ott úgy pezsgett az élet, és olyan váratlan találkozásokot élt át, amiről álmodni sem merészelt. Amikor először érkezett a Balaton-partra, és meglátta a sok NSZK!, Atyám, NSZK!!! rendszámú elegáns autót, beleborzongott, s kezdte érteni a német egység lényegét.

Elżbieta Mayersky 1978-ban született Gdańskban, a lengyelek gyönyörű balti-tengerparti városában. Szülei gyakran bevitték a belvárosba, ahol visszafogottan beszéltek arról, hogy ezt mind a németek építették, s hogy a várost akkor Danzignak nevezték. Meg arról is beszéltek, hogy a németek szinte teljesen eltűntek a városból, s ilyenkor valami kegyetlen kitelepítéset emlegettek. Elżbieta mindezek ellenére lengyelként nőtt fel, már csak azért is, mert élete a lengyel események szerint alakult. Szülei emlékezete szerint az első lengyel szó, amit oly élvezettel gajdolt, a lengyel pápa, Wojtyła neve volt. A családi legenda nincs híján a történelmi tényeknek. 1978 októberében Karol Wojtyła krakkói érseket a Vatikán pápává választotta. A lakosságban örömet, a pártban félelmet keltett, ráadásul '79-ben hazalátogatott. Egy szocialista országba, a pápa! És megcsókolta a földet, a lengyel anyaföldet! És így imádkozott: „Így kiáltok én, a lengyel föld fia, én, II. János Pál pápa, így kiáltok veletek együtt: Szálljon le ránk a Te lelked! Szálljon le ránk a Te lelked! És újítsa meg a földet! Ezt a Földet!” Ezekről a szavaktól a szülők is lengyelekké váltak, és várták a lengyel föld megújulását. Nem váratott sokat magára. 1980-ban Elżbieta – immár kétévesen – egészen tisztán ejtett ki még egy lengyel szót, a Solidarność-ét, ami ráadásul 1980 augusztusában az ő szülővárosában született, a Gdański Lenin Hajógyárban. Tisztán emlékszik a tömegmozgalom izgalommal átítatott remény-

teli napjaira, mígnem 1981. december 13-án sötétség borult az országra, és katonai ellenőrzés alá vonták az ország egész életét. A legszörnyűbb az volt számukra, hogy a lengyelek szállták meg Lengyelországot, tankokkal, katonákkal és... megkezdődött az internálás és a tisztogatás. Úgy tűnt, a fennálló rendszert semmi sem döntheti meg. De a történelem kerekét nem a szocialista párt forgatta.

II. KIRÁNDULÁS BERLINBE 2016 JÚNIUSÁBAN

Erzsébet-Mária élete az ún. rendszerváltás huszonhat évében szinte mit sem változott, csendesen élt a dunántúli sváb faluban. Művelte kertjét, és állandóan az unokái fogadására készülődött. 88. születésnapja alkalmából a kedvenc negyvenéves unokája megkérdezte, van-e teljesítetlen vágya, mert akkor ezt ő teljesítené. Nem kis meglepetésére Erzsébet-Mária azt mondta, vigye el Berlinbe, mert nem akar meghalni anélkül, hogy az újraegyesített, falmentes Berlint ne lássa.

Liz végezte mindennapi munkáját Berlinben a tanárképző főiskolán. Úgy adódott, hogy vidéki tanító barátnője felhívta, és segítséget kért tőle. Szeretné, ha Liz vele tartana a Berlinbe tervezett fakultatív városnézésen, mindössze kilenc gyereket vinne.

Elzbieta szülei 40. házassági évfordulójára befizetett számukra egy közös berlini útra.

Kedd délután Erzsébet-Mária az unokájával, Liz a barátnőjével és annak kilenc tanítványával, Elzbieta a szüleivel a belvárosban sétáltak, amikor meglátták a Die Welt turistalátványosságként szolgáló léghajóját. Szerencséjükre csak egy ötven körüli férfi készülődött a felszállásra két nagyra nőtt fiával. Így a városi séta megkoronázásaként mindannyian beszálltak a léghajóba... és várták a csodát, az álom megvalósulását. Aztán történt valami váratlan, épp hogy felemelkedtek, hirtelen erős szél támadt, olyannyira, hogy a vezetője nem tudta irányítani a ballont. Ezt mind megérezték.

Erzsébet-Mária volt a legbátrabb és a legfegyelmesebb, miközben erősen kapaszkodott, ránézett unokájára, s azt mondta, nem lesz semmi baj.

Liz észrevette, hogy tanító barátnője elsápadt, és karjaival igyekezett összefogni diákjait. – Nem élem túl, ha bármelyiknek is baja esne – mondta visszafojtott hangon, aztán sokkos állapotban a padlóra esett.

Elzbieta annyira féltette a szüleit, hogy semmit sem fogott fel a történetekből. A szülők fogták egymás kezét, majd az anya azt suttogta férje fülébe: – Mi ezt is túléljük! – És még erősebben kapaszkodtak egymásba.

Az idegen férfi hirtelen a nagyobb fiához fordult, és magyarul arra intette, hogy egyenletesen vegyen levegőt, a másik fiának ugyanezeket az utasításokat németül mondta. De közben a ballon vezetője erélyes hangon a padlóra ültette őket. A berlini tűzoltóság segítségével végül mégiscsak földet értek. S ami szinte csodaszámba ment, senki nem sérült meg. A sajtóból tudták meg, hogy „hús ember esett foglyul egy turisztikai ballonon, amit az erős szél dobált hús percig Berlinben”.

III. HAZAFELE

Erzsébet-Mária ritkán emlegette a berlini útját, úgy folytatta életét, mintha semmi rendkívüli nem történt volna vele az út során. Pedig a ballonkaland mellett átélt egy titokzatos incidenst is: már kifelé haladtak Berlinből, amikor váratlanul megállították őket, fekete ruhába öltözött, felfegyverzett katonák

rohantak a közeli moziba, és lövések is hallatszottak. Páni félelem uralkodott a környéken... de gyorsan továbbindulhattak... és meg sem álltak hazáig.

Liz átélte barátnője páni félelmét, és végig vele maradt, amíg felszáll a gyerekekkel a vonatra, és biztatóan integetett nekik. Megígérték egymásnak, hogy megérkezvén azonnal felhívják egymást. Liz fáradtan, de mégis nyugodtan ült be az autójába, és hazafelé hajtott. Alig ment néhány métert, amikor váratlanul megállították, és azt látta, hogy fekete ruhába öltözött, felfegyverzett katonák rohannak a közeli moziba, és lövések is hallatszottak. Páni félelem uralkodott a környéken... de gyorsan továbbindulhatott... és megállás nélkül hajtott hazáig.

Elżbietának szerencséje volt, a repülőtérré rendben kiértek, és felszálltak gdanski gépre. Nagyon vágytak hazaérni. Az egyik utas váratlanul felüvöltött: „a kisfiam, merénylet, vigyének vissza azonnal!!!” A légikisasszonyok gyorsan elhallgattatták, adtak neki valami gyors nyugtatót, és senki nem mérészt a történekről beszélni.

IV. A LEGENDA ODA... ÚJRA OTTHON

Erzsébet-Mária a legkisebb unokáját várta, aki némi zavartsággal meg is érkezett, s különös kívánsággal állt elő, nézzék már együtt az osztrák–magyar meccset. A tévében különös jeleneteket láttak, rengeteg magyar hömpölygött Marseille utcáin. Meneteltek, rigmusokat mondtak, énekeltek, és valami különös remény hajtotta őket a stadionba. Az unoka pirosra gyömöszölte tenyerét, a nagyira is ráragadt valami különös izgalom. És amikor győztek a magyarok (GYŐZTEK!), és amikor a magyar csapat a szurkolókkal együtt elénekelte a *Himnusz*t, kicsordult a könnye, s azt mondta: „Itthon vagyok, kisfiam!”

Liz tele volt feszültséggel, nem ment a munka, pedig íróasztalán ott álltak a javításra váró szemináriumi dolgozatok. Csak húzta-halasztotta, de ahogy odébb tolt a papírkupacot, a szeme megakadt az egyik borítólapon: *A repülés szemantikája*. Aztán átfutotta a fejezetcímeket: *Ikarus szabadulási kísérlete*, *Mohamed kedvenc lovával az égben*, *Gagarin az űrben*, *Münchhausen báró kalandjai*, *a Hindenburg utolsó amerikai repülése 1937-ben*, aztán *Wim Wenders 1987-es filmje*, *a Berlin fölött az ég*. Te jó ég! Sok, nagyon sok az infó... méltatlankodott. Hogy a csudába lehet összeszerkeszteni ekkora ismeretanyagot, és végül is milyen értelmet lehet ennek az egésznek adni? Az összefoglalás részhez lapozott. Ikarosz a tengerbe zuhant, Gagarint harmincnégy évesen a halálba repítették, Mohamed csupán egy napot töltött a magasságban, hogy Mózes-szel és Jézussal megbeszélje a teendőket. Münchhausen összevissza lódít a teret, időt, fizikát érvénytelenítő szövegeiben, *a Berlin fölött az ég* angyal hőse pedig alászáll a véges emberi életbe... De hát akkor mi a csodáról van itt szó, türelmetlenkedett Liz. A szárnyalás, a felemelkedés igényéről és fegyelméről – olvasta az összefoglaló sorokat. A szárnyalásról mint szellemi és lelki igényről. És végül, hogy felemelkedni csak a szeretet szárnyával lehetséges.

Elżbieta szülei nem emlegették a berlini utat, viszont el voltak ragadtatva a Berlinben beszerzett Günther Grass-könyvektől. Az anya a *Bádogdobot* olvasta, az apa pedig a *Ráklépe*st. Micsoda elégtételt kaptak a könyvekből, micsoda örömet, hogy akadt valaki a nagyvilágban, aki hangot adott az ő életüknek, az ő történelmüknek és az ő életérzésüknek. Egyik este az apa harsányan felnevetett, aztán zavartan hirtelen elhallgatott. A családtagok kérlelték, árulná már el, mit olvasott. Az apa hártott, azt mondta, olyan obszcén mondatra bukkant, amit nem mer szájára venni. De amikor a családtagok a könyv fölé hajoltak, ujjával rámutatott a megfelelő sorra: „A történelem... egy eldugult klozet. Folyton lehúzzuk, mégis visszajön a szar.”

TÓTH ANNA

A 8. Országos Sírásóverseny

TÓTH ANNA (1989) Kecskemét

A jól végzett munka eredményekhez vezet. A kiváló eredmények pedig jutalmat és elismerést érdemelnek. Jót tenni kifizetődő.

Ezt gondolhatta az a húsz büntetését töltő elítélt, akik közösségi munkájukért és jó magaviseletükért a börtön falain kívül szervezett kiránduláson vehettek részt egy kísérleti program keretében. Már a hőlégballon színeitől úgy érezték, megérte rálépni a társadalmi visszaintegrálódáshoz vezető útra, amikor pedig az égbe emelkedtek, mérhetetlen nyugalom szállta meg őket. A végtelen táj, az itt-ott facsoportokkal tarkított mezők harmóniája lenyűgözte a csoportot. Ekkor még egyikük sem sejtette, hogy pár órával később ők lesznek a térség vezető híre.

„Húsz ember esett foglyul egy turisztikai ballonon, amit az erős szél dobált húsz percig Berlinben” – harsogta az autórádió, de további részleteket nem közölt az esetről. Így Pufi, Ferkó és Hársch számára nem derült ki, hogy a ballont utólérte sorsa, és végzetes sebességgel csapódott a masszív német talajba. A balesetet senki sem élte túl.

Pufi, Ferkó és Hársch, ha birtokában is lettek volna ezen ismereteknek, akkor sem bagóztak volna rá különösképpen, ugyanis komoly megmérettetés előtt álltak, ami jobban lekötötte figyelmüket, mint a hírek. Éppen úton voltak az év szakmai rendezvényére, a 8. Országos Sírásóversenyre. Komoly esélyeik voltak a kupa elnyerésére. Hetek óta bőven a szintidő alatt csákányoztak és aprították a göröngyöket, a hantolásuk pedig maga volt a művészet. Pufi volt az erőember, akinek kopasz fejbőrén glóriaként ragyogott az izzadság, amikor ásott. Taktikájuk szerint ő volt, aki a startpisztoly eldördülése után brutális erejének segítségével seperc alatt szétdarabolja a gyökereket, és kiszedi a nagyobbacska köveket, fellazítja a rétegeket, hogy következhesen Ferkó és az ő iszonyatos sebességű lapátolása. Hársch mint a csapat vezetője és mint munkaadó nem ment le a gödörbe. Ő fent egyengette a talajt, és szórakoztatta a gyászolókat siratóénekek bemutatásával. De nem mindig aratott osztatlan sikert.

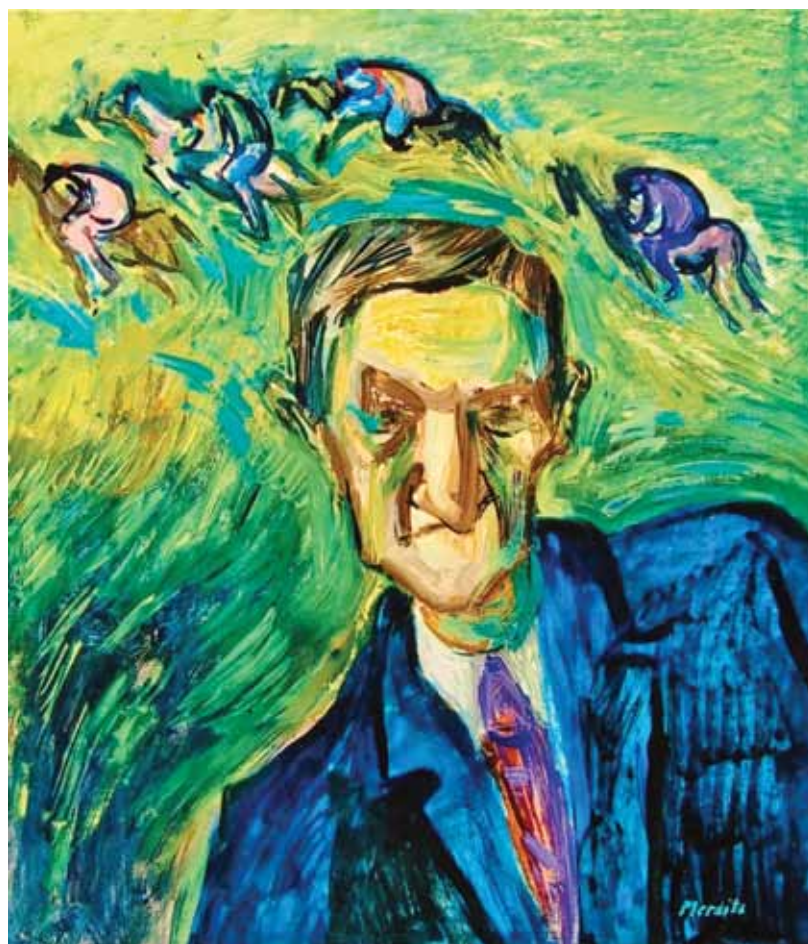
Összeszokott csapat voltak, és az előző évi csúfos vereség lökött rajtuk akkorát, hogy lelkes hobbiásókból hivatásos temetkezésiessé válnak. Most megmutatják a kalocsai Örökimádás csapatának, mi az az ásás! A versenyre a szakma színe-java kilátogatott, ezért ilyenkor megvillanhatták tehetségüket az agilis sírásók, hogy aztán átigazoljanak egy szélesebb vendégkörrel rendelkező temetkezési vállalkozóhoz. Idén jó húsz csapat kívánta összemérni erejét. Hársch örült a nagy létszámnak és annak a területnek is, amit a rendezők nekik jelöltek ki a használaton kívüli parcellában. Nem sziklás, talán gyökeres, de felázott, puha föld.

– Mint a vajon, Ferkókám, úgy megyünk le két méterig, úgy ám! – Pufi magabiztosabbnak mutatta magát, mint amennyire az volt.

Ferkó meg sem hallotta, mit mond, csak markolta a szerszámaikat elfehéredő ujjakkal. Hársch észlelte a blokkot, ami hamar pánikká fejlődhet, ezért félrevonta embereit.

– Fiúk, ez a mi napunk. Ha ma nem hantolunk mindenkit magunk mögé, akkor soha. Felkészültek vagyunk, az időmérőink pazarul sikerültek, ráadásul eszméletlenül jól is nézünk ki.

Temető kápolnával, 1979 k.; Lóverseny, é. n.

Tomi papagájjal, 1965 k.

– Haláli a dumád, főnök – vigyorgott Pufi, és Hársch azt kívánta, hogy bár ismerné az ironia intézményét az a nagy görögdinnye, amit a fejének neveznek.

– Csak tempósan, precízen, ahogy gyakoroltuk. Nem hergeljük fel magunkat az Örökimádáson, hiába lesznek velünk szemben.

– Mi? – visított Ferkó. – Velünk szemben?

– És ez minket, mint mondtam, nem zavar – próbálta tudatosítani Hársch. Ferkó jól láthatóan remegett.

– És az, hogy tavaly beletettek a próbakoporsóba, azt csak úgy elfelejtitek? Két órán át kerestetek!

– Nyugi, Ferkó, nem azért koptattuk el azt a két ásót a felkészülés során, hogy most kapj idegösszeomlást. Zárd ki a környezetet!

– Semmi baj, itt az idegnyugtató fröccs! – húzott elő egy bekevert ásványvizet palackot Pufi.

Hársch szerette volna, ha a felkészülés alatti alkoholstop kitart a verseny végéig, de Ferkó feszültségén csak ez vagy egy nő segíthetett, vállalható fehérséget pedig még nem látott elérhető távolságban.

– Idd – hagyta volna jóvá a formáság kedvéért, de Ferkó már túl volt a dolgon.

Pufi pajkos Buddhaként kuncogva járta körül a kijelölt placcot, miközben néha köpött egy érzelmeset. A másik kettő nem szólt bele, tudták, hogy így jelöli meg a területét.

A fojtott hangú közbjátékuk alatt minden csapat elfoglalta a saját helyét, megtörtént a kipakolás és egyéb előkészület. Pufi, Ferkó és Hársch magukra öltötték fehér kezeslábasukat, amitől inkább néztek ki szobafestőcsapatnak vagy pantomimtársulatnak. Az Örökimádás nem hagyta ki, hogy ne tegyen megjegyzéseket, különös tekintettel az összeizzadt herezacskókra és az érlelt seggszagra. A bíró szerencsére meghallotta, és sportszerűtlenségük miatt le is vont öt pontot. Van igazság, gondolta Hársch. Végignézett csapatán. Ilyenkor szerette őket igazán. Amikor tavaly részegen bedőltek a kiásott sírgödörbe, nem szerette őket. Nagyon nem.

– Pufi, Ferkókám, egy gyors csatakiáltást, mielőtt indulna a mandula – terelte össze drukkos embereit.

– Háromra: egy, kettő, Ragyogjon Ízlésesen Poraiban! – hangzott a cégnév és egyben hitvallás.

Minden csapat felsorakozott. A verseny szervezői, a bírók, segéderők, protokollvendégek elkészítették a csoportképet, majd Cédrus Ernő, az Országos Temetkezési Vállalatok Szakszervezetének elnöke bejelentést tett:

– Tisztelt versenyzők, kedves egybegyűltek! Elérkezett a nap, amire tavaly óta vártunk. Ismét összeméri tudását a területi selejtezőkön már bizonyított hús sírásó alakulat. Uraim, én bevallom, az izgalomtól nem is aludtam. Nincs még egy ilyen alkalom, amikor szakmánk legjobbjai egymással összemérik tudásukat és szakértelmüket. Mielőtt ebben a jó mulatságban, nyers férfimunkában összezendülnének ásók és csákányok, a méltatáson túl gyakorlati kötelességem is van. Izgalmasabbá szeretnénk tenni a versengést számotokra, kedves mérkőzők, ezért a második fordulóban, vagyis a betemetéskor nem üres koporsóra hordjátok majd a földet!

Ferkó csuklani kezdett, néhányan felhorkantak, de elsősorban nem az a kérdés foglalkozhatta őket, mivel is lesz az a nem üres koporsó töltve, hanem hogy a többletsúllyal csúnyán áthúzzák az edzéseik gyakorlatát.

– Kedves kartársak, csak nyugalom! Szerettük volna, ha ezzel a váratlan újítással életszerűbbé és fordulatossabbá válik a verseny, ezért 80 kg-nak megfelelő homokzsákokat helyezünk majd az egységesen előkészített koporsókba. Nem áll hivatásunktól távol a morbiditás, de remélem, senkiben nem merült fel, hogy megsértenénk az írott és íratlan kegyeleti szabályokat – húzta

fel kicsit az orrát Cédrus Ernő, amikor tudatosult benne kollégái döbrent arcának eredete. – A verseny dudaszóra indul.

A dudaszó el is hangzott, Cédrus Ernő pedig átadta a terepet a kijelölt bírónak, hogy ő a ravatalozóhoz mehessen, ahol már várt rá öt német rendszámú rabszállító kocsit.

Győznünk kell, gondolta Ferkó, nem a szakmai megbecsülés miatt, ez személyes ügy. Senkit sem lehet csak úgy, büntetlenül eltemetni, csak azért, mert 160 cm-es magassággal rendelkezik. Nem vicces.

A jelzésre mindenki magához ragadta munkaeszközeit, és nekilátott. Ferkó eksztázisban szedte fel a gyeptéglákat, majd Pufi olyan vakondsebességgel fúrta magát a földbe, hogy a munkavédelmi sisakot letépte fejéről a menetszél. Hársch elégedetten szemlélte a fiúkat, miközben hatos zsugorral hordta nekik az ásványvizet, hogy fel ne forrjanak a napon. Locsolta őket ásás közben, hogy a lehűléssel se menjen el feleslegesen az idő. Hamar megtalálták őket a gruppiók is. A szurkolók jelenlétét a tavalyi megmérettetésen még furcsának találták, de aztán megállapodtak abban, hogy ahol kettőnél több izadó férfi van, ott előbb-utóbb a rajongóknak is fel kell bukkannia. A jelenséget végül temetői rocsztárságuknak tudták be.

Hársch oldalpillantásaival mindenkit szemmel tartott. Két „egyengessétek azokat a rögöket!” között felmérte, hol tart az az átkozott Örökimádás, megállapította, hogy Pufi elérte monoton földmunkája közben a Nirvánát, hogy Ferkó nem az ellenfelek bosszantásától, hanem a túlmelegedéstől fog záros határidőn belül szívinfarktust kapni, hogy Cédrus Ernő pedig öt német rabszállító kocsit felé tart. Ez több mint érdekes. Hársch úgy ítélte meg, hogy emberei nem látnak túl a saját gödrükön, ezért megnézheti, miben is mesterkedik a szakszervezet elnöke.

Üres flakonokkal és zöldhulladékkal álcázva magát a ravatalozó és ezzel a kocsik mögé lopakodott. Cédrus és a rabszállítók legénysége próbálta megértetni magát egymással valami olyan európai nyelven, amit mindketten magasabb szinten beszélnek, mint az Activity, de a siker még távolinak tetszett. Hársch bepillantott a rabszállítók ablakán, remélte, valamelyik rabbal elbeszélgethet titkos szenvedélyéről, a börtöntetkók szimbolikájáról, de nem azt látta, mint amire számított. Az autó belső terében nem egyenruhás fogvatartottakat talált, hanem négy, egymásra pakolt, fenyődeszkából készült koporsót. Az aktuális Sírásó Kalendáriumból tudta, hogy ilyen koporsókat rendszeresítettek Németországban a szociális temetésekhez.

– Hoppá – ennyit tudott csak mondani, amikor a többi autóba is belesett, és azokban is négy-négy fenyőkoporsót látott.

– Wunderbár, ti nyomorult labancok, schön ásás a sok megmurdált börtöseteknek, mondom, Tod, ti barmok! Ja, ja, socializierten sírás, brühh, brühh ti kis ingyenélő szemetek – bólogatott Cédrus Ernő, és arra gondolt, most tényleg felhagy a kártyázással, mert még egy ilyen szívességbe beleszánthatja a karrierjét is.

Mire Hársch visszatért csapatának munkaterületére, Pufi és Ferkó már végeztek az első fordulóval, aminek szintidejét feljegyezte a számukra kijelölt bírónak.

– Mi a helyzet, főnök? Mire a hosszú arc? – kérdezte Pufi.

Hársch röviden vázolta a látottakat.

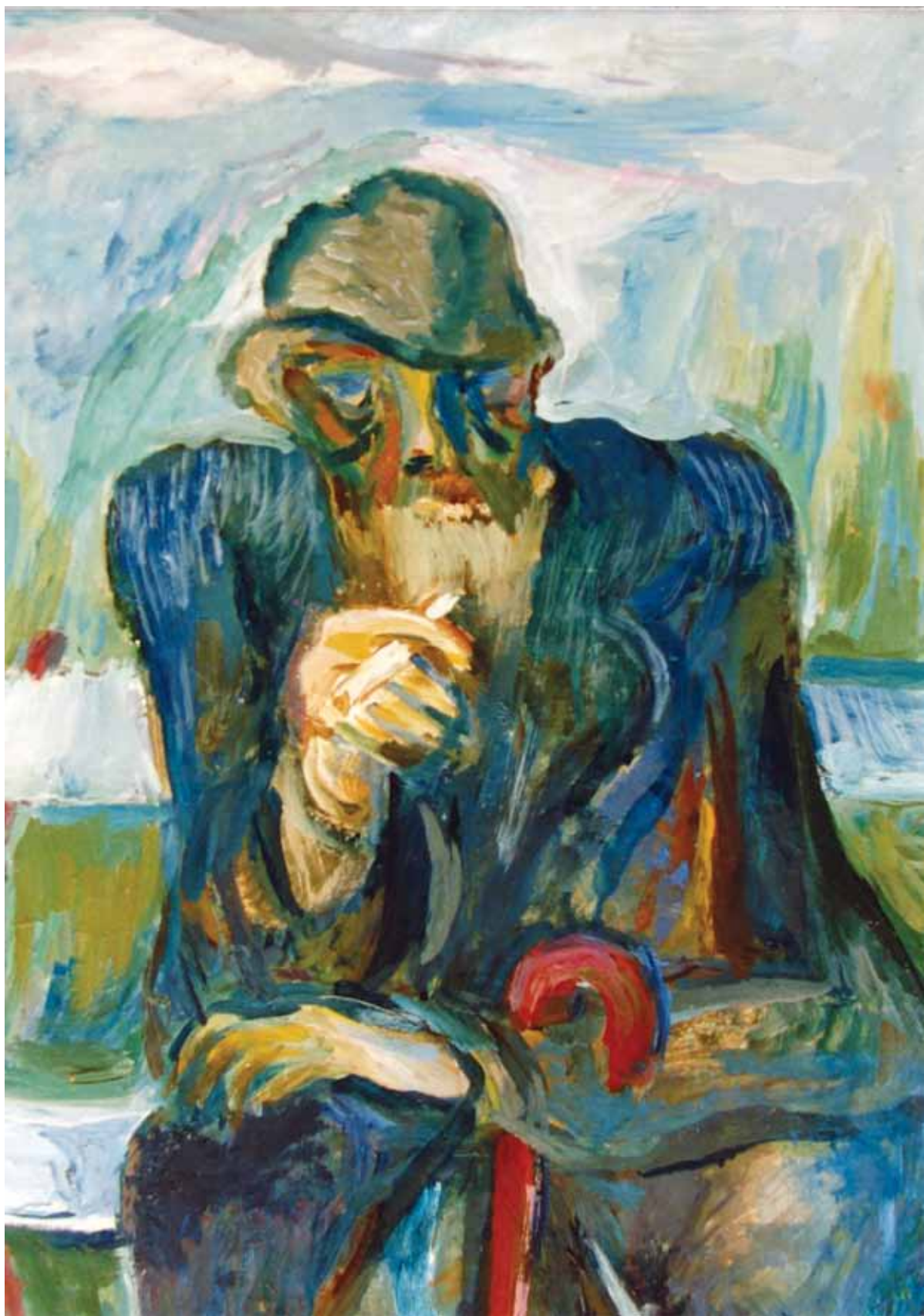
– Ez szuper, főnök! – mondta Ferkó. Hárschnak normál esetben vágott az esze, de most nem jutott dűlőre ezzel a kijelentéssel. – Ha kifejtenéd, Ferkókám...

– Hát akkor ezeket az ürgéket kell eltemetnünk a második fordulóban.

– Ezt teljesen jól látod, de még nem értem, miért is olyan jó nekünk a dolog.

Vörös kakas, 1966 k.

Öregember vörös bottal, é. n.

– Láttál te már egységesen 80 kg-os rabokat, főnök? – míg ezen Hársch elgondolkodott, Ferkó folytatta: – Persze, hogy nem láttál, nem úgy ítélik az embereket, hogy ide még nekem hiányzik két 80 kg-os kopasz, afölött már mindenkit felmentek, és menjenek a dolgukra.

– Ebből a tényből hogyan is kovácsolunk előnyt?

– Kiválasztjuk az Örökimádásnak a legnagyobb súllyal bélelt koporsót, aztán, mivel nem készültek, csak üresre, nincs meg a feladat teljesítéséhez szükséges kötélzetük. Ami van, az elszakad, mi meg marhára örülünk, mert az erőlködéstől a falazatuk is sérüléseket szenved, nemcsak az egójuk. Rengeteg időt veszítenek, mi meg sitty-sutty, már csak locsoljuk a hant körül a port.

– De észre fogják venni, hogy mi könnyedén vesszük a feladatot. Simán fellebbezhetnek az eredmény ellen.

– És a jó Cédus Ernő szakszervezeti atyaúristen bejelentését ki meri megkérdőjelezni? Emlékeztek, hogy tavaly hány csapatot zártak ki csak amitt, hogy megjegyzést tettek a nyakkendőjére?

– Ez igaz – bólogatott elgondolkodva Pufi.

– Jó, akkor mondom, mi lesz – rendelkezett a fellelkesült Hársch. – Pufi, te odamész ismerkedni a rabszállító legényekhez. Meséld el, hogyan szoktál ásni, az jó hosszú előadás lesz, pláne nyelvtudás nélkül. Ferkókám, te szépen felcímkézed a versenyzők számára koporsókat, úgy, hogy az Örökimádás minimum beszarjon az erőlködéstől. Én meg feltartom Cédust valami új fejlesztésű siratóénekkal.

És az ebédszünetben mindenki tette a dolgát. Azt, hogy vajon tényleg homokzsákok vannak-e a hús koporsóban, senki sem kérdőjelezte meg.

A győzelmi örömmámor úgy is hirtelen érte a Ragyogjon Ízlésesen Po-raiban csapatát, hogy borítékolható volt számukra. De még a bajnoki cím, az Év Sírásói trófea, a továbbjutás a Sírásó EB-re, a szakmai megbecsülés, a

gruppik rajongása sem ért fel ahhoz a gyönyörhöz, amit az Örökimádás gigantikus lebölgése okozott. Ahogy arcukon megjelentek az első izadtságcseppek az erőlködéstől, a pánik fénypázmái csillogtak a szemeikben, összeszorított fogaik csikorogtak és szikráztak! Zene volt Hárschék fülének minden szitok és káromkodás, amit mormogtak a bajszuk alatt. Akkor tudták, hogy a tervük bevált, mikor Ferkó javasolta, hogy az Örökimádást Örökblamázsra módosítsák, de még egy jól irányzott ást sem hajítottak feléjük.

Hársch hazafelé a kocsiban arra gondolt, hogy a jól végzett munka eredményekhez vezet. A kiváló eredmények pedig jutalmat és elismerést érdemelnek.

– Na, ti fővakondok, ezennel hivatalosan is feloldom az alkoholra és egyéb romboló segédletekre vonatkozó tilalmat.

– Akkor gyerünk Pipikéhez, a Szomorúfűzbe! – indítványozta Ferkó.

Pufi szemei előtt megjelent Pipike, ahogy a temetői kápolna mögött lebukó nap megvilágítja virágos kötényét, és arra gondolt, hogy egyszer igazán elviszi már valahová. Mondjuk, egy turisztikai ballonos kirándulásra.

HENRI DE MONTETY

Közép-Európa két ígézete

Néhány hipotézis a Nyugatról

kortársalgó

HENRI DE MONTETY (1967) Le bourg de Beaumont – Délnyugat-Franciaország

A modern Nyugat a bizonyosság iskolája. A karteziánus kétely ma csupán maszlag, amely a biztonság iránti olthatatlan szomjunk legkülönbözőbb fajtáit leplezi.

Pedig Nyugaton találták fel a klasszicizmust is, hogy rendet vágjanak az ember alkotó energiáinak sodrában. (Az 1789-es nagy francia forradalom sietve vette át az ókori római köztársaság jelvényeit.) Ám Nyugaton legfeljebb az igába vetett bujaság nyer teret (a barokk). A barokk különben sokkal jobban kiteljesedett a kontinens közepén – Torinón és Münchenen túl. Európa közepe nem volt képes gátat vetni, vagy csak rosszul, az őt megpróbáló impulzusoknak, s még kevésbé ama számtalan kihívásnak, amelyek kívülről zúdultak rá a történelem folyamán.

A Nyugat ma is félelemmel és szájalommal vegyes érzésekkel tekint e zürzavaros régióra, amely számára még mindig nem teljesen azonos a keleti bazárral. Szájtátva bámulja, mint az olyan, nem is távoli unokafivért, aki kudarcot kudarca halmoz, jóllehet valaha reményteljes ifjú volt.

S hogy megkímélje magát a túlzottan mellbevágó realizmus kínjaitól, az Európa közepe iránt érzett vonzalma leginkább az irodalom prizmján át szivárog Nyugatra: elsősorban Kafka, Stefan Zweig és Márai Sándor művein keresztül. Illetve az igényesebbeknek vagy a kíváncsibb természetűeknek Hermann Broch, Robert Musil, netán Szentkuthy Miklós vagy Jacob Wassermann révén. És, természetesen, mindegyikük ikonikus alkotója, Joseph Roth – aki a ma született csecsemő ártatlanságával veti fel a Monarchia kérdését. Romantikus és dekadens, abszurd és modern, nosztalgiával telített vagy lázadó írók végérhetetlen listája kelti fel leginkább a nyugati olvasó figyelmét az ember iránt, aki – ha egy kicsit keletebbre születik – akár maga is lehetne. Másképp szólva: ezek az írók mindarra a gyarlóságokra hívják fel a figyelmét, amelyeket a Nyugat évszázadok óta igyekszik a civilizáció máza mögé rejtetni, s amelyet egyre nehezebb védeni vagy megmenteni. Bizonyos szempontból Freud volt a legnyugatosabb bécsi polgár, amikor óvatlanul felfedte a fátylat az embert az állathoz visszavezető útról.

A végletekig elmélyült elemzés színhelye leginkább Trieszt; Italo Svevo, Claudio Magris és Boris Pahor műveiben: alkonyi ködfátyol. Itt az igazság, a szépség, az életöröm helyett a lélek legeladugottabb bugyraiban lehet reménytelenül kutakodni, és nem Itália mosolygós lankáin vagy a nápolyi fülsiketítő zsbongásban! Trieszt amaz idős hölgy, aki intelligenciájával hódít. Kenceficével, nercbundával, bódító illatszerekkel. Az igazat megvallva, azért érezzük intelligensnek, mert azonnal a csapdájába zuhantunk. Morbid vonzalom ez – nehéz tagadni. Aztán meg Velence bűzös, miazmás lagunái! Alighanem öngyilkosságra készülő britnek kell lenni ahhoz, hogy jól érezze ott magát az ember.

Mondják, ez a régi Európa. Ilyen volt hát.

S ez az ígélet történelmi. Olyannyira, hogy a szabadságát töltő nyugati turista, ha a Duna-völgyi országokba látogat, egy szerény kúria előtt/helyett legszívesebben egy tágas palotát lát. Jóllehet Franciaországban néhány ódon köve révén ugyan a legapróbb falu is a legtávolabbi múltba világít be, mégis így kiáltunk fel: Ó, a közép-európai kastélyok! Ez ám az igazi! S drága művészeti könyveket adunk ki, kulturális és a nemzeti örökség nagyszerűségét sugalló utakat szervezünk ide. Hogy mást ne mondjak, apró szeszélynek engedve egy, a régi dolgok iránt lelkesedő társasutazás résztvevőit elvitték például a gödöllői kastélyba, oda, ahol Sissi időzött egykoron. A francia turisták önfeledten kórusban kiáltják: Ó, mi szép! A közép-európai kastélyok!

Romy Schneider tucatnyi történelmi munkával felérő alakítást nyújtott filmjeiben – felidézve Ausztria képzeletbeli múltját. A régi dolgok szerelmesei lelki szemei előtt megjelenik Sissi, a császár hitvese, a tragikus sorsú dévaj hősnő. Bennük él. És a lerombolt kastélyok életre kelnek. Mindenki feltámad halottaiból. Vigye az ördög a törököket, az anarchistákat meg a kommunistákat!

Közép-Európában hosszú ideje, mondhatnánk, időtlen idők óta az életerőt nem a stílus végiggon-dolt alakzataiban fecsérlik el, hanem a történelem viszontagságai emésztik föl. A nyugati látogatókat, akiknek ősei lassanként hatalmas kincseket halmoztak fel, elbűvöli mindaz, amit Közép-Európában látnak – ez a tunyasággal elegyes melldöngető,

gőgös hengegés, amely a századok óta bevezetetlen munkát helyettesíti. Ők maguk, a nyugatiak is megcsömörlöttek már az emlékektől. Ám kíváncsian figyelik ezeket a beesett, szikár arcú embereket, akik olyan múlt nyomába erednek, amelynek a lényeghez vezető kacsakaringóit alig ismerik. Európa keresztény gyökerei! Miként az igazság is a bolondok ajkán szól a leghitelesebben... Különböztetnünk az a „klaszszikus” igény tétetik itt próbára, amely szeretné szétválasztani az ellenfeleket, megkülönböztetni a szeretetet a gyűlölettel.

Hisz a Monarchia is uralta Közép-Európát egy időben. Nemcsak a barbárok. A Monarchia keresztény volt. S a Monarchia elnyomta a népeket. A Monarchia Európa is. (Nosza, nevezzük inkább Európai Uniónak.) Közép-Európában nem tudjuk többé, melyik szent előtt boruljunk térdre. De mit számít ez! Feltaláljuk a pszichoanalízist, és irodalmi műveket alkotunk, amelyek felmutatják a világ abszurditását. S úgy teszünk, mintha elhinnénk, hogy mindebben a Birodalomnak semmi része sincs, az emberi létezés természete már csak ilyen. Megeshet, hogy minden emberben egy barbár szunnyad, akit a birodalomnak kell civilizálnia. Vajon, egyébként, nem ez az igazság? És ez az igazság úgy csapja fejbe a nyugati olvasót, akár egy eltévedt puszkagolyó találna telibe egy óvatlan járókelőt.

Mindent összevéve, a közép-európai emberek nem kevesebb illúziót táplálnak arról, mi is jellemzi a Nyugatot.

Mint Bibó István magyar politológus a *Kelet-európai kisállamok nyomorúságában* (1946) és egyik szellemi örököse, Szűcs Jenő történész az *Európa három történelmi régiójában* (1983) például, noha mindketten kíméletlen freskót festettek Közép-Európa geopolitikai és társadalmi törekvéséről, olyan ódákat zengtek a nyugati civil szellemről, amelynek hallatán gyönyörpír jelenhetne meg a „valós esélyegyenlőségért” (sic) felelős francia államtitkár arcán. Amúgy lehet, hogy nekik volt igazuk? Honnan tudhatnánk...

A franciák mindenestre nem tudják többé, hogyan mondjanak jót magukról. Ezt már elfelejtették. Ami a magyarokat illeti – merthogy róluk szól itt a mese (akárcsak, nem kevésbé, a szomszéd népekről) –, ha olyan képet vágnak is, mintha sohasem tudták volna, arra is hajlamosak, hogy lefegyverző, angyali ártatlansággal lovalják bele magukat a nagyotmondásba.

Hallgassuk csak: a magyar származású Nobel-díjasok száma világszerte! És az Aranycsapat! Az ősi sumér civilizációval való atyafiságot vagy a fura magyar piramisokat nem is említve... Hát igen! A gödöllői kastély! Európa keresztény gyökerei!

Igen, el kell ismerni, néha igaznak hatnak. Máskor hamisnak. S a nyugatiak fürkészve figyelik őket, árgus szemmel csapnak le a hibás lépésekre. Egyfelől egyetlen apró részlet sem kerüli el a figyelmüket. Másrészt szó nélkül hagyják a legborzasztóbb szörnyűségeket is. Fura rosta ez. Sissi és a gödöllői kastély akadálytalanul halad át a szűrőn. De az ég szerelmére, ártott-e Sissi akár egy légynek is? Bizonyára nem. S ez iszonyatos zűrzavar forrása. Hiszen a nyugatiak Közép-Európában úgy sétáfkálnak, akárha egy régészeti emlékhelyen járnának, s közben saját előítéleteik megerősítését keresik. Egyaránt sutba vágva jó ízlést, a múlt és a jelen fogalmait. Azt mondják, a szeretet és a gyűlölet összezagyválásából született a pszichoanalízis. Ez a táj, ahol a modern irodalom és tudomány megannyi aspektusát fedezték fel, ma arra ösztönöz bennünket, hogy forduljunk ismét a régi időkhöz, nyúljunk vissza a 20. század elfuserált tapasztalata mögé, a hercegek és hercegnők tündérországaiba.

Két módja is van annak, miként lehet kapcsolatba kerülni e különös világgal, amely oly erősen emlékeztet bennünket saját múltunkra. Ez Közép-Európa két igézete. Mindkettő különös nyerseséggel jelenik meg Magyarországon.

A múlt század harmincas éveiben akadt néhány jószándékú francia ember, aki Magyarország iránt érdeklődött: Európa keresztény örökségét szívükön viselő katolikusok vagy az úgynevezett nonkormista fiatalok, akik a maguk részéről elfeledett hagyományokat próbáltak felkutatni. Vagy új megoldásokat kerestek az egyazon területen élő különféle nemzetiségek gondjainak megoldására. Legnagyobb meglepetésükre a magyar történelemben és a közéletben a lojalitás konfliktusára bukkantak, amelyet még csak nem is gyanítottak, s amelyet nem is mindig értettek kristálytisztán. Azt, amely a magyar függetlenségi törekvések és a Habsburg Birodalom között feszül. Melyik táborhoz kellett volna a francia megfigyelőknek csatlakozni? A modern világ megoldhatatlannak és kilátástalannak tetsző katyvaszától zavarodottan olyan rendszer irányában tájékozódtak, amely lehetővé teszi a kétségbevonhatatlan törvényességet, olyasvalamit, amelyben gyöngéd hangsúllyal mondható, hogy a „a nép”, mi több „a népem” gyakorta a kötelesség talapatán fogant a szent királyság szellemében.

Magyarország ma ismét a függetlenség eszméjét tűzte zászlajára – és más országok, mint Szlovákia és Lengyelország, kísértést éreznek, hogy a nyomába lépjenek. Ám a birodalmi mentalitás erős Közép-Európában. Az udvar, a kiváltságok. A többé-kevésbé katolikus, illetve protestáns lovagrendek, a néha kétesnek tűnő területen kívüli-

ség. Mindezt a birodalom és annak pótlékul szolgáló kellei nyújtják. A vadászatok és az elegáns szórakozások. Meg Sissi. No, meg a revansvágy. Ez esetben főként a kommunistákon kell revansot venni. Erre minden eszköz jó, olykor még a legrosszabb és a legellentmondásosabb is. Mivelhogy Európa eme régiójában mindenekelőtt a kommunisták tesztették meg a (szovjet) birodalmat. Közép-Európa tragédiája bezámul egyik birodalomból a másikba.

Ami pedig a nyugatiakat illeti, ők hitetlenkedve figyelik szerencsétlen európai testvéreik vergődését. Némelyek kísértést éreznek, hogy itt elégítsék ki személyes revansvágyukat, bosszút álljanak a forradalmon, a szabadkőműveseken, a hitetlen-

neken! Mit tudom én? A hűtlenek, a nép, a szörzálhasogatók! Az egyenlőtlenségen alapuló rendvédelmezői, ki-ki megválogathatja, kin vegyen revansot.

Közép-Európa, amely a nyugati emberben vagy kötelességérzetet ébreszt, vagy az egyenlőtlen rendiség iránti nosztalgiát kelti fel, egy olyan múltat testesít meg, amely kancsal szemmel fűrkészi a jövőt, és kettős látásban szenved. Az ember nem mindig azt találja meg itt, amire számít – de mindig rábukkan arra, amit keresett: a legjobbra és a legrosszabbra.

(Fordította: Borsi-Kálmán Béla)

Nagymosás, é. n.

BALÁZS SÁNDOR

Vakrepüléseink

Mersits Piroska művészetéről

A sötétben keresgélünk, hogy valami útra vezetőt találjunk. Olyan ez, mint mikor iránytű vagy bárminemű jelzés nélkül kell tájékozódni egy olyan közegben, amelyről részismereteink, bemért vagy bemérhető tapasztalataink ugyan adódnak, de mind újra arra kell rádöbbsenni, hogy nem ismerjük e közeg valódi jellegét, természetét. Kissé idegenben kell hazatalálni – kívülállóként.

A művész pedig – miért is tette volna? – nem látta el valamiféle használati utasítással műveit. Olyannyira nem, hogy a művek keltezése, létrejöttük körülményei teljességgel ismeretlenek, jelzetlenek, és a címek is meglehetősen bizonytalansággal állnak a művek mellé.

Másfél évtizeddel korábban Mersits Piroska festészetéről jelent meg egy kismonográfia Verba Andrea művészettörténész körültekintően kitűnő bevezető tanulmányával (*Mersits*, szerk. Heller Tamás, 2000); nemrég az alkotó grafikai munkáiról jelent meg album, nagyjából hasonló terjedelemben, Gaál József képzőművész empátiás esszéjével (*Mersits*, szerk. Heller Tamás, 2015).

A kötetformátum, a szerkesztés rendje jelen esetben, a grafikai alkotások bemutatása során sem változott a festészetihez képest. Feltűnő azonban, hogy a művek datálása rendre és következetesen elmarad, és ugyan mindenütt szerepelnek műcímek, de ezek valószínűleg nem teljes körben származnak Mersits Piroskától. Hogy miképpen, milyen alkotói fázisok, periódusok egymásra épülése révén jött létre a grafikai életmű, ennek megítélhetőségét tehát semmi sem segíti. Egyedüli kiindulópont, amely a tájékozódást segítheti – egyben zárpont: maguk a művek.

Persze rajzot vagy alkalmi „firkát” nagyon is alkalmi felületre nem feltétlenül azzal a céllal készíti az alkotó, hogy azt végül rávezető címmel vagy időpont-megjelöléssel lássa el, segítve az utókort, hogy az majd könnyebben tájékozódjon a különböző alkotói korszakok között. Mégis talányos, ugyanakkor összemosó, egyneműsítő helyzetet teremt a jelzetek elmaradása, kétséges volta. Bár kétségtelen, rajzok születnek így is, vagy leginkább így: a pillanat önfeledtségében, amikor az alkotó kényszerűen vagy vállaltan elfeledkezik az életműépítésről.

Mondhatni: kész a leltár, vagy csaknem, hiszen az elérhető és dokumentálható munkák többsége együtt áll e két kötetben. Így adódna az alkalom méricskélni, hogy az életmű mely szegmense, a festészeti vagy a grafikai inkább figyelemre méltó, és hogy a melléjük társuló értelmező szavak melyike inkább helyénvaló, Mersits alkotói habitusához, gondolkodásmódjához illőbb, netán a művekről, keletkezéstörténetükről gondolkodva az autenticitás méltán elvárható igényét inkább beteljesítő. Ez számos nehézségbe ütközik. Elsősorban azért, mert két különböző technikáról van szó, amelyek összemérése, hasonlításuk botorság, emellett lehetetlenség is volna olyan megközelítési módszert találni, amely ezt lehetővé tenné, noha ugyanazon alkotótól származnak a művek.

Könnymű és elhamarkodott volna kijelenteni, hogy a festészeti oeuvre egységes foglalatba rendezhető, míg a grafikai nagy szórást mutat, így előbbi értékelhetőbb, míg az utóbbi hiányokkal terhes. Mert minden kívülálló értelmezés, még a megértésben, azonosulásban élenjáró is óhatatlan félrevezet. A kívülálló nyilatkozik a bentiről.

A festészeti anyag inkább együtt hangzó, egységet alkotó, a grafikai nélkülözi ezt, nehezebben megközelíthető, noha a tematikai és stílárius jegyek viszonylagos biztosítékai az együvé tartozásnak. A festészeti anyag zártságával, egységességet mutató teljességével szemben a grafikai művek jellemzője inkább a zaklatottság, a rendezettség és tervszerű építkezés hiányában az indulati telítettség.

Hogy e grafikai anyaghoz mennyiben visz közelebb Gaál József bevezető tanulmánya? Talán arasznyit. Ez olykor sok, nagyon is, néha meg igen kevés. Mindenképpen nehezebb feladat állt előtte, mint a Mersits festészetét tárgyaló bármely tanulmányíróé volt. Gaál József többféle megközelítési eljárással kísérletezik a grafikai életmű feltárása során, hogy olvasóját közelebb vigye elsősorban a művek alkotójának személyiségéhez, általa a műalkotásokhoz. Ezek többsége indokoltnak tetszik, ígéretesen szól, s kellő argumentációt nyer tételmondata is: „Mersits Piroska művészetének

alaphangulata a dermedt melankólia.” Ám olykor erőltetett, szokványos vizsgáldási szempontokat érvényesít – hazai és nemzetközi képzőművészeti kontextusba helyezi Mersits életművét, például szolgáló elődökre, kortársakra mutat rá –, gyakran megragad a festészeti anyag körében, s nehezen érkezik meg az öntörvényű Mersits-grafikák sajátos világáig.

E tétovázás azonban nem feltétlenül véletlen. Mersits festészeti és grafikai alkotásainak szoros összefüggésére mutat rá. Esetében a bezárkózás tulajdonképpen magára zárulás. Nem szándékolt vagy akart izolálódásról van szó, sokkal inkább arról, hogy önkéntelen elszenvedőjévé vált mindannak, ami vele, benne, rajta történt. Méltósággal viselte, hogy ajtajai, ablakai időről időre rázárultak.

Miféle művészet jöhet létre így, vagy mennyiben tekinthetők művészetnek a gyakori depresszió szorításában-szabadságában, az örület határán született önmegnyilatkozások?

Gyakori – vagy valójában épphogy ritka – tapasztalat, hogy egy-egy szóbeli megnyilatkozás, el-ejtett félmondat fénycsóvát képes vetni egy alkotói életműre, hogy annak magját közrefogja. Mersitsnél talán találhatunk ilyet. Egy beszélgetés során barátjának, Supka Magdolna műtörténésznek a következőt említette meg: „Alig várom, hogy begolyózzak!” Olyasmi ez, amit az ember – miként az elmúlást – nem sürgethet, de ideje érkezten nem is halogathat. Hogy Mersits Piroskának ha nem is az örület állapotáról, de a felé vezető útról mindenképpen lehetett személyes élménye, erről egy másik félmondata tanúskodik: „mennyivel unalmasabb így az élet”.

Sarkosan fogalmazva a festészet jelentősebb és némileg elnyújtott összeszedettséget: érlelő időt igénylő tevékenység. A rajz talán kevésbé. Utóbbi lehet a pillanat művészete. Mersits festői életműve jobbára az „unalmasabb életben” fogalmazódott művilággá, de nem mentesen azon tapasztalati háttértől, amelyet adekvát módon grafikai munkái hordoznak. Nem annyira a sterilen is érzékeny tanulmányfejek, portrék, életképek, hanem a sajátos „eksztázist” közvetítő munkái, mint amilyen a *Kakas*, a *Látomás*, a *Megkötve*, a *Kút*...

A grafika aspektusából szemlélve életműve: nem szárnyalás. Tájékozódási pontok nélküli vakrepülés inkább, amely már nem számol elvárásokkal, művészeti vagy társadalmi konvenciókkal, egyáltalán azzal, hogy mi van a világban. Hogy mi történik, hogyan működik valami őbenne – jelentősége csak ennek maradt!

Munkái éppen annak révén válnak művészetté, hogy csakis így, ebben a formában, és nem más-ként lehetett a lélek helyzetét művekben jelezni, rögzíteni. Noha képtárgyait, motívumait, gondolat-közvetítő jelzéseit még az objektívnek tudható világ közegéből kölcsönzi, sosem valami rajta, önma-gán túli világról tesz képi kijelentéseket. Mintha azt feltételezné e művészet, hogy önmaga felfokozott fantáziaműködésén, egyoldalúnak tűnő érdeklődésén, a saját-létezésen túl nincs semmi, ami valóságosnak tudható vagy gondolható.

Gottfried Benn egy tanulmányában arra kérdez rá, hogy vajon a művészetnek feladata vagy lehetséges feladata-e, hogy boldogabbá tegye az ember életét. Válasza inkább nemleges, mivel sem-

miféle ilyen jellegű, közvetlen eredmény nem tartozik a művészet hatáskörébe. Akkor mégis miért, mi végre... miért a vers, a zene, a kép? Mi végre a megteremtettben való rejtőzés, ennek kihordása? Talán csak azért, hogy az alkotás az emberi létezés lehető teljességét megélhetővé, az életet viselhetőbbé tegye bármilyen körülmények között is.

Mersits Piroska művészete – olykor perifériális és semmiképpen sem partikuláris értelemben – ilyesmi hordozója.

Falusi temető, é. n.

MERSITS PIROSKA (1926–1988)

L. SIMON LÁSZLÓ

A világ forog és alábukik

L. SIMON LÁSZLÓ (1972) Agárd

Édesapám Sárbogárdon született a háború utáni első ősön. Ha igazak a statisztikai adatok, Magyarország mai területén rajta kívül még 462 gyermek látta meg aznap a napvilágot. Csillogó, nap-sütéses idő volt azon az októberi hétfőn, még a bogárdi poros utakat is megszépítette a sejtelmes reggeli fényjáték, pedig akkor sem volt izgalmas hely Sárbogárd. Az én születésemkor már az egykori mezőváros és a szocialista járásközpont keveréke, se nem szép, se nem érdekes, a gyermekkori nyaralások számomra mégis a világ egyik központjává avatták az azóta is alig változó, sáros utcáiról és büszke reformátusairól ismerhető települést. Ma is áll az a ház, amelyben nagyanyám a világra hozta édesapámat, sőt az is, amelyben dédanyám nagyanyámmal vajúdott.

Szülőváros, szülőház. Szinte értelmetlenül fogalmak ezek már a mai fiatalok számára. Legtöbbünknek nincs szülőfalunk vagy szülővárosunk, s főleg nincs szülőházunk. A születési hely egyszerű adatsor lett az anyakönyvi kivonaton: kórházi szobák steril fényei közt nőgyógyász szakorvosok és szülésznők segítségével jöttünk világra.

Én a székesfehérvári kórházban születtem, de a szülőföldem jóval tágasabb a gimnáziumi években magam számára megszerzett, szeretett szülővárosom határainál: az egyik vége az egykori Zala megyéig, Sümeg határáig, a másik le a Sárvíz vidékéig, Sárbogárdig, sőt Cecéig nyúlna, míg a háromszög átfogóinak csúcsában a Velencei-hegység ösvényeinek kereszteződése vagy éppen a nadapi utcák fölé magasodó gyönyörű katolikus templom állna. Az, amelyikben megkeresztelték Vörösmarty Mihályt. Így lesz az enyém Pannóniának a harmada, sok-sok gyermekkori kaland helyszíne. Micsoda elbizakodott honfoglalás ez, úgy is fogalmazhatnék, ahogyan Illyés Gyula a *Puszták népében*: „szülőföldben páratlan örökséget kaptam”. Sőt talán még nagyobbat, még páratlanabbat, mint Illyés, hiszen ő csak egy fél vármegyét vallhatott magáénak: „Ahol a Balatonból csordogáló Sióhoz hirtelen társul szegődik északról a Sárvíz, de mégsem ömlik bele, hanem egy vármegye hosszán két-három kilométernyi távolságban mellette ballag, szinte kar karban, kacérokodón átátkacsintva, mint az andalgó szerelmesek – én ott vagyok honn, az az én világom. A két folyónak egy ágya van, hatalmas, termékeny, széles, mondhatnám, családi kettős ágya. Kétoldalt enyhe lankák és szelíd dombok díszével, melynek látképe, mintha festve volna, ugyancsak egy békés, derűs otthon falára. Fent Sárrét, lent Sárköz – ahol majdnem minden falu neve Sár-ral kezdődik –, ez az én vidékem. Hátam mögött, de csak karnyújtásnyira, az édes Völgységgel, ahol »az ifjúság képét öltözve magára, ábrándozva bolyong« – bolyongott egy életen át Vörösmarty lelke, »hordva szelíd kötelét az elomló szöke hajknak«. Ha kenderföldjeink sárréti talajon terültek, óljaink a ház mögötti dombon már a Völgységben feküdtek.

Szerénytelenség lehet szülőföldnek ennyit fogni, mert Sárbogárd például fent van Fejér megyében, Sárpilis pedig Tolnának is az alján. De boldogan vállalom az egészet. Szülőföldemmel úgy vagyok, mint a szegény király az országával. Magántulajdona nincs benne egy talpalatnyi sem, de gondra és tetszelgésre mindenestül az övé.”

„Szerénytelenség lehet szülőföldnek ennyit fogni”, mégis így érzem, mert minden állomás, valamennyi helyszín életre szóló munícióval látott el. Gyermekkorom első hat évét Jenőben töltöttem, oda jártam óvodába. Semekkora, semmilyen falu, mondhatnánk, valamirevaló templomot is csak a rendszerváltás után kapott. Csodálkoztam is rajta, mikor néhány éve végigautóztam az ismerős utcákon. Közben belestem az egykori házunk udvarára, majd az óvoda kertjébe, ahol valamikor valóságos szerelemmel csüngtem az óvónőm felhőkig repítő szaván, később az egykori dadám, Rozika néni háza előtt próbáltam felfedezni a valaha mindent behálózó kukacvirág, azaz a nővirágú porcsin nyomait. Mindhiába, úgy tűnt el, mint a friss aszfalt alatt a három és fél évtizeddel azelőtti sáros biciklinyom.

A világ legnagyobb árulásának tartottam, mikor elköltöztünk Gárdonyba, ahol az első iskolai napon vált világossá számomra, minden osztálytársam ismerte egymást az óvodából, csak én vol-

tam idegen. Évekig jártunk vissza nyaralni Jenőbe, javarészt a volt szomszédokhoz, ahol annyi mindent megtanulhattam, a gyorsévés titkától a temetői mécses öntésén át a géppisztolylövedék szét-szedéséig, a marékszármra összegyűjtött puszkapor elégetéséig.

Sárbogárd és Jenő mellett a gyermekkori nyaralások harmadik, meghatározó helyszíne édesanyám szülőfaluja, Sümegprága volt. Ide mindig hazamentünk, otthonról haza. Édesanyámnak volt ez a szavajárása, bár már élete nagyobb részét másutt élte le, mégis örökké Sümegprágára ment haza, s megy még most is, ha meglátogatja a kisebbik húgát vagy szülei sírját a falu festői temetőjében. Ha a 19. század nagy tájképfestője, Ligeti Antal járt volna ott, bizonyára megfesti a sümegi várat, mert az onnan mutatja a legszebb arcát a késő délutáni naplementében.

Sümegprága szóban és a valóságban is úgy vált második otthonunkká, miként édesanyámék keresztanyja a keresztanyánkká, keresztapja a keresztapánkká. Szinte már felnőtt voltam, mire megértettem a rokonsági viszonyokat, s azt is, hogy miért kellett nekem is úgy köszönnöm a Nyírespusztán élő nyíresi keresztapának, mintha az én keresztapám is lenne. Arrafelé igazán komolyan vették a komaságot, legyen szó keresztszülőségről vagy csak bérma-keresztszülőségről, egy biztos, édesanyám és a húgai is keresztapjuknak szólították a nyíresi keresztapánkat, akinek a gyermekei ugyanígy tettek az én prágai nagyapámmal. Üzemtakarékos választott rokonság volt ez, egy-egy húsvéti közös ebédkor ha a két nagycsalád összejött, mindenkinek ott voltak a keresztszülei.

Sümegprága egy sor titkot és felfedezést tartogatott számomra: tavasszal a húsvét misztériumát a sonkaszenteléstől a hatalmas kert különleges gyümölcsfái tövébe rejtett piros tojás keresésén át a körmenetig s a locsolásig. Nyáron Sarvaly erdejét a forrás fölé fabrikált vízimalmokkal, valamint az augusztusi búcsút a céllövöldével és a lánchintával. Ősszel a hegyet, azaz a szőlőt a kis présházzal, telen pedig a fantasztikus szánkózásokat a „sikálásban”. És a templomi orgonát, amin mindig játszhattam, ha éppen a nagyanyám volt az önkéntes takarító az Isten házában. Gyermekként persze kicsit cikinek találtam ezt a takarítónősdit, aztán túl a negyvenen magamban pironkodva hallgattam a nagyanyám koporsója körül felsorakozott falusi öregasszonyoknak az ifjú plébános által felolvasott búcsúztatóját: „Fájó szívvel búcsúzunk, először is Kedves Kalásztestvérünkötől, aki 1943-tól hűséges tagja volt a Kalászcsoportnak. Minden munkában kivette a részét, úgy anyagilag, mind szellemileg. Korán árvára maradt, meghalt az Édesanyja. Bizony már akkor rá maradt a család gondja-baja.

Fiatalon már vállalta a templomtakarítást sok-sok éven át. [...] Falunk kicsiny templomában napról napra láthatjuk kezei szorgos munkáját, a gyönyörű hímezett terítőket, amelyek az Isten házat szépítik, ékesítik. Rózsafüzercsoport-vezető is volt, őnála végezték a Szentcsaládot, a Lurdikilencedet, az Örökös rózsafüzért Karácsonykor. Keresztúti ájtatosságon amíg tudott, mindig részt vett. Övé volt a 14. állomás...” És én még azt sem tudtam, mi az a lourdes-i kilenced.

Sümegprágán többet tanultam a természetről, mint az iskolában bármikor. A pogácsa- vagy bőralma, a batul íze mindennel összetéveszthetetlené vált, a réten a tikgomba, a hegyen pedig a szelídgesztenye gyűjtése vagy a kosárfonáshoz nevelt vessző vágása, az elhagyott bazaltbányában a kvarcerek kristályainak felkutatása okozott izgalmat. Igazi gyermekkori paradicsom volt.

Szülőföldem kellős közepén fekszik a Velencei-tó. Mértani vagy földrajzi értelemben vitatható ez az állítás, máshogyan viszont semmiképpen sem.

Ha a Balatonnál járok, mindig elkap a vágy, hogy ott éljek, de legalább egy kis nyaralóm legyen, szolid rálátással a türközbe hajló vízre, ami mindig olyan tisztának tűnik a mi barnás vizű fertőnkhöz képest. Istenem, de jó volna egy kis pince a Badacsony oldalában, sőt inkább egy régi villa Földváron vagy egyenesen Bélatelepen, esetleg a Füreden, Jókai közelében, hogy esténként vele kortyolgathassam a hűsítő rizlinget vagy az örvénybe szippantó kéknyelűt.

A hiú vágyak után oly jó visszatérni Agárdra, Dinnyés felől érkezve nézni, ahogy április elején kemény ökölharcot vív egymással a rozsdaságát szürkére cserélő tavalyi nád a feltörekvő élénkzöld idei hajtással, s nem kérdéses, kié lesz a kiütéses győzelem. Felmenni a mi kis házi Badacsonyunkra, a Bence-hegyre, ahonnan már szinte térkép e táj – mi persze pontosan tudjuk, hol lakott itt Vörösmarty Mihály. De az igazi tudás, ha megtalálsz a határban a legjobb ízű fosókat termő fákat vagy a titkos sajmegegymet, amelynek a borsószemnyi vad termése éppen oly módon húzza össze a száncat, mint a pákozdi domboldal kökényeseinek dércsípte kék gyöngyei, amit dámra lesve megcsócsálunk a novemberi hidegben.

A Velencei-tó után a Balatont látni olyan, mint a tenger végtelenségébe veszve megérteni, mit jelent az, hogy „Minden folyó a tengerbe ömlik, és a tenger mégsem telik meg, pedig ugyanoda folynak

a folyók, újra meg újra oda folynak. Minden dolog fárasztó, el sem tudja mondani az ember. Szemünk nem győz eleget nézni, fülünk nem tud eleget hallani. Ami volt, ugyanaz lesz majd, és ami történt, ugyanaz fog történni, mert nincs semmi új a nap alatt.” A Balaton mellett eltörpülő Velencei-tó megéneklése és felmagasztalása olyan heroikus vállalkozás, mint amit a Kis-Somló epikus, Ambros Lajos tesz, amikor megkeresi azt a nézőpontot, ahonnan ha előretéknél, a félig már elhordott hegyecske tetején álló bazaltszikla, a Király-kő teljesen kitakarja, mondhatni, elhomályosítja a Somló jellegzetes körvonalát. Az ember ilyenkor egy pillanatra azt gondolhatja, mit számít Somló a Kis-Somlóhoz, s mit a Balaton a Velencei-tóhoz képest.

Lázár István a múlt század hetvenes éveinek végén megjelent *S középen ott a Velencei-tó...* című könyvében szintén a Balatonhoz hasonlítja a mi kis tavunkat, feltéve a kérdést: vajon az a proletár-Balaton? Miért? „Mert olcsóbb? Mert demokratikusabb?” Az előbbi nyilván igaz volt, s még ma is az, az utóbbi kérdést viszont nehéz komolyan venni. Demokratikusabb? Azért, mert az olcsóbb ingatlanárak miatt a munkásosztály tagjai könnyebben és nagyobb számban vehettek errefelé nyaralót? Ezek szerint ez nem így volt a Balatonnál? Ott túlsúlyban maradtak a reakciós elemek, esetleg az új (párt)arisztokrácia nyaralóinak elburjánzása vetett sötét árnyékot a népi demokráciára? Egy biztos: a Velencei-tó turisztikai fejlesztésének már a háború utáni első parcellázások rossz irányt szabtak, mert a vízparti Nádasdy-birtokok nyaralótelkekre szabdalása során kialakult kis telkek egy évszázadra lehetetlenné tették szép, formátumos épületek megalkotását. S ezen csak rontottak a szocializmus betonszörnyetegei, a szakszervezeti szállodák, vállalati üdülők. Vigasztalódjunk azzal, a Balatonnál sincs mindenütt Aranypart vagy Tragore sétány.

Végző soron, ami megmaradt, s ami az igazi kincse ennek az otthonos vidéknek, azok a csodás természeti értékei. Az ingókövek, közülük is a Kocka a legnagyobb csoda, a legjobb mérnöki elme, a legedzettebb statikus sem tudta volna megálmodni s a csúcsára állítva odapottyantani a táj közepébe. Az úszólápok az alattuk megbúvó, ősi halászok visszatérésére váró harcsákkal. A balneológusok által már száz éve is megcsodált gyógyiszap – és a madarak. *Kócsagok birodalma* – Schmidt Egon szerint. A kócsagok birodalma és a szürke, a vörös, a kanalas gémmé hazája a Velencei-tó, de megtalálható itt a nyári lúd, a bölömbika, a bakcsó, azaz vaktyúk, a nótás kedvű kékbegy, a jégmadár, a függőcinege, a barkós cinege, a nádszálak közé fészket rakó nádírigó, a barna rétihéja, a vörös vércse, a fülemülesítke, a nádi poszáta, a haris, a nagy lilik, a cigánycsuk vagy más néven cigány csaláncsúcs. Tud valamit ez a cigánycsuk: a tojó építi a fészket, míg a hím énekel. Nem is hiszem, hogy valóban van itt annyiféle madár, amennyit leírt Chernel István vagy Radetzky Jenő, amennyiről a Madárvártában meséltek nekünk. Ki ne felejtsem a zöldikét, a rozsdás csukot, a billegető cankót, a tőkés, a kanalas, a csörgő és a barátrecét, amit török récének is neveznek, de itt még nincs vége a récék felsorolásának: előfordul itt a cigányréce és üstökös réce is. Mikor hosszú nyárestéket töltöttem a parton ülve, mily szívesen néztem a dankasirályokat, de például a bütykös hattyút sosem szerettem. A legszebb mégiscsak a nagy kócsag, vagy ahogy régebben hívták, a nemes kócsag. Volt olyan, hogy egyszerre 29 golyaúrfit és a mellettük 14 kócsaghercegnőt számoltam meg Dinnyés hártárában a kissé belvizes tarlón gázoló madarakat kémelve.

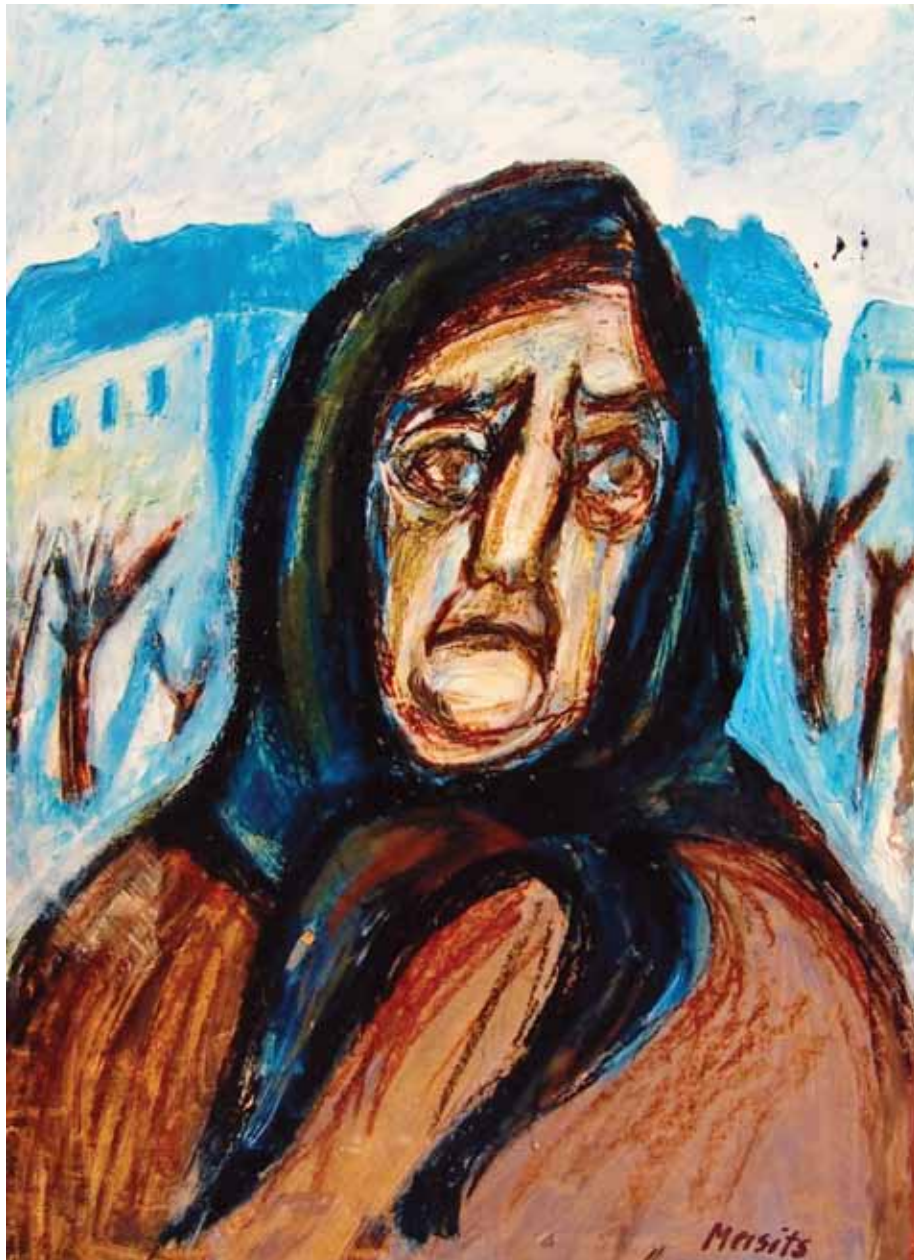
A *Velencei-tó* című könyvében Kácsor László írta le annak a történetnek a rövid változatát, amit még az ötvenes években hallott Sukorón, s ami talán így hangozhatott el: Valamikor a török megszállás idején, amikor keresztények sokasága vált rabba és szolgává, élt egy anya, akinek három gyönyörű lánya volt. A lányok oly szenvedélyesen vágyódtak vissza szülőházjukba, a nádasokkal sűrűn benőtt tavuk partjára, hogy kócsagmadárrá változtak s hazarepültek. A török rabságban senyvedő édesanyjuk szeretete kísérte őket a szabadságba. Azóta minden tavasszal ez a három kecses kócsag tér vissza a Velencei-tóhoz a legkorábban.

Egyszer Elza-major irányából Dinnyés felé autóztam, s az égbe törő jegenyéket nézve elképzeltem, milyen pompás lehetett a valamikor út menti, ma már erősen foghíjas és fájón elhanyagolt jegenyesor, s ekkor mintha angyal szállt volna át előttem: láttam a három kócsagot, ahogy röptükben köddé váltak a reggeli fényben.

Mesélik azt is, hogy a kétezres évek elején járt egy híres japán grafikus a dinnyési fertőnél, s megrajzolta a táj 21. századi arcát. Egy nagy állványra terítette a készülő képet, egész tömeg állta körbe, s áhítattal figyelte a samurájok fegyvelmezetségével dolgozó férfit. A művész akkoriban éppen a legújabb cyberpunkmangáján dolgozott, valamint a kultikus *Ghostinthe Shell* című anime folytatásán, az *Ártatlanságon*. Talán ennek volt köszönhető, hogy a rajzán a Velencei-tó egy futurisztikus

nagyváros közepén helyezkedett el, hatalmas felhőkarcolók szegélyezték a déli partot, villódzó hologramokkal körülvett tévétorony és hálózati átjátszóállomás került a Bence-hegyi kilátó helyére, űrrepülőgépeket is fogadó leszállóhelyet alakítottak ki a Cserepes-sziget közepén, a Velencei-hegységet pedig űrteleszkópok és csillagháborús védelmi berendezések borították be. Sehol egy dámszarvas, egy ingókó, a nádasok sűrűjében csónakba rejtőzött szerelmespár vagy egy jellegzetes vízimadár. És ekkor egy pillanatra megállt az idő, megmerevedett a krétát tartó kéz, s három ezüstös színű kócsag repült el a báméskodó sokaság felett. Hirtelen alábuktak, egy-egy könnycseppet hullajtottak a híres japán képeire, mire azon a szürkék megteltek színekkel, a víz étellel, a táj emberekkel. A régi kilátó tövében egy robotlány alig hallhatóan Joaquín Rodrigo dalát énekelte: „Kövess a ragyogó tengeren túli földre! Ott vár ezen világ mögött a régi, melyet valaha ismertünk, ott rátalálsz majd álmaidra és a megízlelt boldogságra. Kövess az úton, melyet csak a szeretet láthat! A könnyek mögötti fényben felbukkannak az éjszaka romjai és az elpazarolt évek. Kövess távoli földre a hegy csúcsára, ahol a zene, amit mindig magunkban tartottunk, betölti az eget. Énekszó a csendben: a szív szabad, míg a világ körbe-körbe jár, forog és alábukik...”

(2017)

Fejkendő portré, é. n.

TÓFALVI ZOLTÁN

A kolozsvári

Bolyai Tudományegyetem pere

Dávid Gyula tanársegéd perirata – 4. rész

Kihallgatási jegyzőkönyv

Dávid Gyula gyanúsított 1928. augusztus 13-án született Árapatak községben, Sztálin rajonban és Tartományban (ma Háromszék megyéhez tartozik), Gyula és Ida fia, egyetemi tanársegéd, utolsó lakhelye Kolozsváron, Pata utca, 105. szám alatt.

1957. március 14.

Település: Kolozsvár

A kihallgatás 17.00 órakor kezdődött, és befejeződött 21 óra 30 perckor.¹

Kérdés: Mondja el: hogyan nyilvánult meg az 1956. októberi magyarországi eseményekkel kapcsolatosan?

Válasz: A magyarországi ellenforradalom idején a Lakó Elemér, Marosi Pál, Steiner Márta, Mitruly Miklós, Varró János egyetemi tanársegédekkel és másokkal naponta folytatott beszélgetéseim során kifejeztem az említett események iránti rokonszenvemet. Úgy ítélt meg, hogy az ellenforradalom a magyar nép többségének akarata volt, fellázadt Gerő Ernő² és a múltbéli hibák ellen.

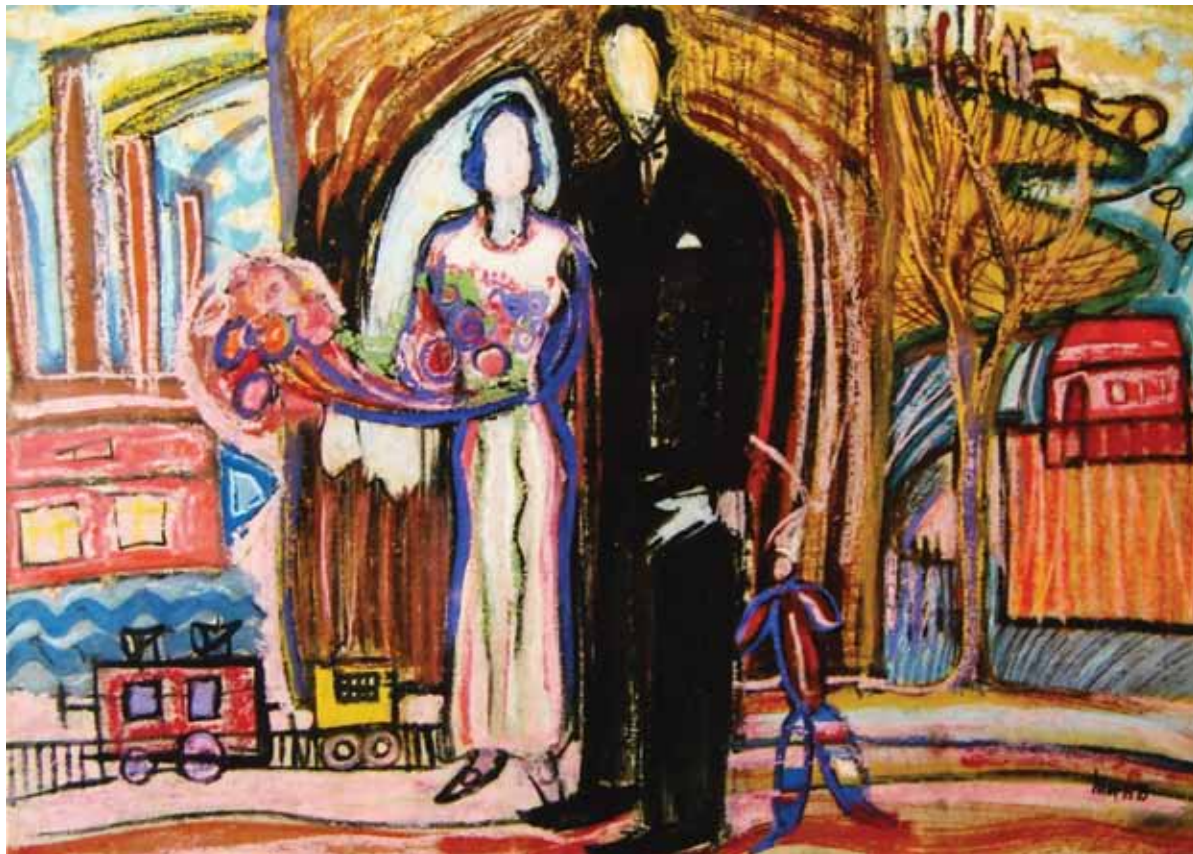
A beszélgetések révén kifejeztem az együttérzésemet a Nagy Imre [a román szövegben ezúttal is „Nagy Imbre” – T. Z.] kormányával és programjával kapcsolatosan. Egyetértettem a Varsói Szerződés felmondásával, Magyarországnak a szocialista országok táborából való kilépésével, Magyarország semleges országgá nyilvánításával. Egyetértettem az úgynevezett szabad választásokkal, amelyek megtartását az ellenforradalmár elemek előirányozták. A beszélgetések során kifejeztem: a magyar ifjúság fegyverrel a kezében harcol a szovjet hadsereg ellen, és nem lehet őket ellenforradalmároknak tekinteni. Azt állítottam és úgy értékeltem: ők egy igaz ügyért harcolnak. Egyetértettem és igazságosnak tartottam az általuk megfogalmazott követeléseket, hogy a *marxizmust és az orosz nyelvet vegyék ki a kötelező tananyagból* [a román szövegben ezt a részt vastagon, kétszer is aláhúzták – T. Z.], valamint a szovjet csapatok Magyarországról való távozásával és más követelésekkel. Nem értettem egyet és elítéltem a szovjet hadsereg (magyarországi) intervencióját: beavatkozott, hogy helyreállítsa a közrendet és elfojtsa az ellenforradalmat. Az ellenforradalmi programból nem értettem egyet azzal, hogy több politikai pártot hozzanak létre, mivel nem éreztem és nem érttem meg: miért van minderre szükség? Lakó Elemér tanársegédnek általában hasonló volt a véleménye, kifejezte a rokonszenvét a magyarországi ellenforradalommal. Marosi Pál előadótanár [Marosi Péter és Marosi Barna testvére – T. Z.] nem értett velem egyet, azt mondta: Nagy Imre és programja nem képviseli a párt irányvonalát. Steiner Márta tanársegéddel a szovjet hadsereg beavatkozásáról beszéltem. A fentebb említettekkel folytatott beszélgetések keretében azt állítottam: a Szovjetunióknak nem kellett volna beavatkoznia Magyarország belügyeibe. Azt mondtam: ezt a beavatkozást szovjetellenes kampányra lehet felhasználni, és ártani fog a szovjet diplomácia által az utóbbi években elért eredményeknek. Steiner Márta tanársegéd azt mondta: ebben a kérdésben nem lehet egyértelműen nyilatkozni, mert nem ismeri eléggé a magyarországi eseményeket, e tény miatt nem tud velem azonos véleményt nyilvánítani. Az ellenforradalom idején többször meghallgattam/hallgattuk a budapesti, debreceni és más magyarországi városokban működő ellenforradalmi rádióadók, valamint a Szabad Európa Rádió adásait. Ezeket az adásokat Georgescu Ileana³ gyakornok irodájában hallgattuk, akinek nem lévén lakása, az irodába hozta a rádióját. Nem tudnám megmondani minden egyes alkalommal, kikkel hallgattuk együtt a fentebb említett rádiók

adásait, mivel akik nevezett Georgescu Ileana szobájában úgyszintén hallgatták ezeket az adásokat, állandóan cserélődtek, egyesek elmentek, mások jöttek. Mégis egy konkrét esetre emlékszem: hallgattuk a Szabad Európa Rádió adását, amikor nevezettek voltak jelen: Georgescu Ileana, Mitruly Miklós, Szendrei Júlia,⁴ Pataki Bálint (tanársegéd) és Márton Gyula (professzor). A fentiekén kívül Georgescu Ileana egyetemi gyakornok szobájába szokott jönni, hogy meghallgassa az imperialista rádiók adásait, nevezett Lakó Elemér, Murádin László, Szabó Zoltán tanársegéd,⁵ Szigeti József előadótanár, Varró János és Marosi Pál tanársegéd. [Oprea Ioan szekus tiszt Marosi Pál egyetemi beosztását tévesen jegyezte le: az említett időszakban már egyetemi előadótanár volt – T. Z.] A rádiók által sugárzott adásokat – az eseményekről való tájékozódás címén – megvitattuk mi, tanársegédek egymás között. Egyik reggel, amikor Mitruly Miklós [a román szövegben következetesen: „Mitrui Nicolae” olvasható – T. Z.], Szendrei Júlia tanársegéddel közösen hallgattuk a rádiót, bejött Csehi Gyula [a román nyelvű szövegben: „Cehi Iuliu” – T. Z.] professzor, aki megkérdezte, milyen újdonságok vannak, mi elmondtuk neki a híreket, akkor ő ledobta (az asztalra) a kezében lévő újságokat, és kijelentette: nem írják meg az igazat! A többi újság között láttam az Igazság című, az RMP Kolozs tartományi napilapját is. Mi hallgattuk az idegen rádióadókat, a Szabad Európa Rádiót vagy más, hasonló rádiót.

Kérdés: Beszéljen a saját vagy a magával kapcsolatban állók nacionalista megnyilvánulásairól!

Felelet: A Bolyai Tudományegyetem bölcsészkarán voltak bizonyos nacionalista megnyilvánulások. Ilyen nacionalista megnyilvánulások voltak a Magyar NK-beli Tamási Áron íróval való találkozáson, az akkor tartott gyűlésen, 1956 októberében [október 17. – T. Z.], amelyről már előbb nyilatkoztam. A másik nacionalista kilengésre 1956 decemberében az irodalomtörténeti tanszék gyűlésén került sor, ahol a résztvevőknek az volt az egységes álláspontja: a magyar nép történetét be kell iktatni a bölcsészkar diákjai számára előadott tantárgyak sorába! Ezt a kérdéskört megvitattuk a tanszék 1957. március 8-i gyűlésén is, ahol elő kellett készítenünk, illetve javaslatokat kellett tennünk a következő évben előadandó tantárgyakról és kurzusokról. Ezzel a kérdéssel kapcsolatosan az volt az én személyes véleményem: *a magyar nép történetét be kell iktatni a tantárgyak sorába az RNK összes magyar tannyelvű iskolájában!* [Kiemelés – T. Z.] Hasonlóképpen nacionalista jellegű vitára biztosított alkalmat: a szatmárnémeti néptanács által a tanszékünknek küldött levélben Kölcsey Ferenc 19. századi magyar író jellemzését kérték, akinek Szatmárnémeti városában szobrot emeltek, amelynek jelen pillanatban hiányzik egy része, a megfelelő mottó. A vita arra a tényre vonatkozott: lehetetlen, hogy Szatmárnémeti városa ne ismerje a saját fiát – aki a jobbagyok felszabadításáért harcolt –, másrészt felvetődött az a kérdés, hogy a szobor mottója maradhat vagy el kell távolítani. A mottó Kölcsey (Ferenc) *Hymnus* című versének első két sora: „Isten áld meg a Magyart / Jókedvvel, bőszéggel!” [A vallató tiszt magyar nyelven is, és viszonylag helyesen legyezte a kezdő sorokat – T. Z.] Ezzel a szöveggel kezdődik a magyar Himnusz. Nem mindenki értett egyet azzal, hogy a mottót még meg lehet őrizni (a szobron). Én személyesen mellette voltam: a mottót meg kell őrizni! Nacionalista jellegű megnyilvánulások voltak bizonyos beszélgetések során is, amelyekre a magyar irodalomtörténeti tanszék egyik, 1956 decemberének első heteiben tartott gyűlésén került sor, amelyen részt vett Székely Erzsébet egyetemi adjunktus, Mitruly Miklós gyakornok, Pataki Bálint adjunktus, Szabó György egyetemi előadótanár,⁶ Varró János tanársegéd, Szendrei Júlia gyakornok, Antal Árpád előadótanár és alulírott, amikor Szigeti József egyetemi előadótanár azt állította: mi, elsősorban a Bolyai Tudományegyetemen lévők, nagyon nehéz helyzetben vagyunk, mert a magyarországi eseményekkel kapcsolatosan azt mondhatják: az állam, a Román Népköztársaság ellen vagyunk. Nem helyes – mondta ő –, ha mindenhol kifejtjük a véleményünket, jobb, ha hozzáfogunk a tudományos munkához, és egyáltalán ne politizáljunk. Ha így folytatjuk, kiraknak a tanügyből, helyettesítenek, a helyünkbe felkészületlen elemek jönnek, ők oktatják majd a fiatalságot. [A román kommunista hatalom a Szekuritáté példátlan retorziójával pontosan ezt akarta elérni: a romániai magyarságot állandó félelemben, rettegésben tartani, még a gondolatait se merje megfogalmazni! – T. Z.] A jelenlévők közül mindenki, beleértve alulírottat is, ezt az álláspontot elfogadta. Szigeti Józseffel kapcsolatban még arról kell nyilatkoznom: azon a véleményen volt – ezt előttem, Lakó Elemér és mások előtt többször kifejtette –: mi, magyarok, akik nagyon kevesen vagyunk, meg kell értenünk egymást, ne vitatkozzunk egymás között, hogy a magyarok az egész történelem folyamán a testvéri harcban – azokban az eseményekben és helyzetekben, amelyek tragédiájához vezettek – a „hozzáértésüket” már bebizonyították. [A régi magyar irodalom történetének kiváló ismerője és oktatója az

Babakocsi, é. n.

Esküvő, é. n.

Domb keresztekkel, é. n.

Cím nélkül, é. n.

ironia fegyverével figyelmeztetett az „átkos magyar széthúzásra”: a legnagyobb magyar, gróf Széchenyi István a magyar nép legnagyobb hibájaként emlegette a széthúzást, ezt követte az irigység, a szalmaláng-lelkesedés. Szigeti József az „Önfia vágta sebét” és annak következményeit nemcsak ismerte, hanem egyetemi szinten is oktatta – T. Z.] Én fenntartottam azt a véleményemet: nem pontosan így van, csak mi nem ismerjük azokat a románokat, akiknek nincsenek nacionalista fenntartásaik. A román kollégáinkkal való kapcsolataink nagyon formálisak. Az 1956. október 23. utáni első napokban, amikor Magyarországon kitört az ellenforradalom [ezt a „minősítést” a vallató szekus tiszt, Oprea Ioan fogalmazta meg és írta be a kihallgatási jegyzőkönyvbe, ez történt minden egyes vallatáson! – T. Z.], a városban azt a rémhírt hallottam: az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet – OGYI – vagy a V. Babeş Tudományegyetem egyik tanára az egyetemi hallgatók előtt kijelentette: Magyarországon a fiatalok felvetették Magyarország határrevíziójának kérdését, és ezt a kérdést belefoglalták a 15 pontból álló „követeléseikbe”. Hasonlóképpen hallottam, hogy 1956. október 28-ra a V(ictor) Babeş elnevezésű egyetemi parkba egy nagygyűlést készítenek elő. Nem akartuk, hogy a kolozsvári magyar egyetemi ifjúság szembekerüljön a román egyetemi ifjúsággal, mert nacionalista incidensekre kerülhet sor. Ezen okok miatt a budapesti rádióadások alapján leírtuk a 15 pontot, amelyeket lefordítottunk román nyelvre. Ezt együtt végeztük Georgescu Ileanával, Lakó Elemérrrel, Balla Ernővel, Varró Jánossal és Márki Máriával.⁷ Ezt követően a román és magyar nyelvű szöveggel együtt elmentünk Fogarasi Józsefhez, az Egyetem pártbizottságának titkárához, hogy közbelépjen a tartományi pártbizottságnál. 1957. március 3-án Nagyszalontán sor került Arany János haladó magyar író születése 140-dik évfordulója alkalmából tartott ünnepi megemlékezésre. Tudomásom volt erről az ünnepről, mert egy előzetes beszélgetés során Antal Árpád adjunktus hívott, hogy segítsék neki az Arany (János) múzeum megszervezésénél, amely 1957. március 3-án fog megnyílni. Hasonlóképpen értesítettek: az Egyetem fizeti azoknak a tanároknak a kiszállási költségeit, akik részt vesznek ezen az ünnepségen. Én nem mentem el, mert a feleségem nem érezte jól magát. Miután a kollégáim visszatértek Nagyszalontáról, érdeklődtem, hogyan zajlott le az ünnepség. Lakó Elemér, akivel futólag találkoztam, csak annyit mondott: ott valami nagyon érdekes dolog történt, majd elmeséli, hogyan zajlott le. Ezután már nem találkoztam vele, engem pedig letartóztattak. [1957. március 12-én, hajnali két órakor – T. Z.] Antal Árpád azt mondta nekem: az ünnepségre egy nagy iskolában került sor, az ünnepség nagyon szomorú volt, mert az ottani [nagyszalontai – T. Z.] tanulók nem tudják a verseket szavalni, Pataki Bálint pedig azt mondta nekem: másodrangú ünnepség volt, Kacsó Sándor beszédére célzott, aki nem tett mást, mint elmondta Barta János Arany Jánosról szóló ismert monográfiáját. A letartóztatásom időpontjáig mást nem tudtam meg a Nagyszalontán történekről.

Miután szóról szóra elolvastam a jelen kihallgatási jegyzőkönyvet, és megállapítottam, hogy az teljes mértékben megegyezik az általam nyilatkozottakkal, fenntartom és aláírom.

Aláírás:

Dávid Gyula, sk.

A Szekuritáté bűnügyi nyomozója:

Oprea Ioan főhadnagy, sk.

A Szekuritáté Kolozs tartományi Igazgatóságának pecsétje.⁸

Kihallgatási jegyzőkönyv

Dávid Gyula gyanúsított 1928. augusztus 13-án született Árapatak községben, Sztálin Tartományban, Gyula és Ida fia, egyetemi tanársegéd, utolsó lakhelye Kolozsváron, Pata utca, 25. szám alatt.

1957. március 25.

Kolozsvár város

A kihallgatás 17.00 órakor kezdődött és véget ért 20 óra 10 perckor.

Kérdés: Milyen magatartást tanúsított a magyarországi *ellenforradalmi terrorral* [sic!] kapcsolatosan? Kivel tárgyalt erről a kérdéssről, és ők hogyan reagáltak?

Felelet: A magyarországi ellenforradalmi terrorral kapcsolatosan – amely 1956. október 30-án kezdődött – ezekről az eseményekről az újságokból és a budapesti rádió által közvetített hírekből érte-

sültem. Mint Magyarország többi kérdését, ezt is megvitattuk Csehi Gyula és Jancsó Elemér professzor és Georgescu Ileana gyakornok közös irodájában. Ebben az irodában, amikor a beszélgetések zajlottak, több személy volt jelen, közülük emlékszem Georgescu Ileanára, Mitruly Miklósrá, Varró Jánosra, Lakó Elemérre, én is és mások is ott voltak. A rádióból értesülve ezekről a hírekről, még 1956 szeptemberében – amikor Budapesten tartózkodtam – megismerve az állambiztonsági szervekhez tartozó személyek által elkövetett tetteket, ezekről a dolgokról nyíltan beszélgettem, másrésztől, a budapesti rádióból tudomást szerezve arról, hogy az események idején az állambiztonsági erők fegyvert használtak a tüntető személyek ellen, megtárgyaltuk és próbáltuk megmagyarázni ezeket a cselekedeteket, de közülünk senki sem szolidarizált az ilyenfajta bosszúállással. Véleményem szerint – amelyet ki is fejeztem –: ha még meg is lehet magyarázni ezeket a tetteket, de nem lehet elfogadni a terrort azok ellen, akik valamilyen hibát követtek el, hanem törvényes intézkedéseket kell foganatosítani ellenük. Ilyen értelemben reagáltak a fentebb említett jelenlévők is, akikkel ezt a kérdést megvitattuk.

Kérdés: Milyen magatartást tanúsított a területi revizionista követelésekkel szemben, kikkel tárgyalt erről a kérdésről?

Felelet: Még 1955-ben hallottam egy rémhírt (forrásra már nem emlékszem), amely szerint a Pravdában [az SZKP központi napilapja, amelynek minden írása, minden sora „iránytű” volt a szovjet blokk központi pártlapjai számára – T. Z.] megjelent egy újságcikk, amelyben – állítólag – azt állították: Erdély természeti kincseit jobban lehetne hasznosítani Magyarország fejlettebb iparában, mint a jelenlegi helyzetben, amikor Erdély Romániához tartozik. Ez a rémhír alkalmat biztosított Erdély kérdésének megvitatására, amelyen részt vett Lakó Elemér és Varró János. Lakó Elemér állítása: a vonatkozó újságcikknek igaza van. Egyébként ez az óhaja a magyar lakosságnak is: egy magyar államhoz tartozni. Erre én azt válaszoltam: Erdély Magyarországhoz való csatolása ismét nem oldaná meg a legnagyobb kérdést – a *nemzeti kérdést* –, mivel nagyszámú román lakosság kerülne magyar fennhatóság alá. Azt mondtam: egy ország élete és vezetése sokkal egyszerűbb, ha egyetlen nemzetiség lakja, mert a nemzeti kérdés bármilyen helyzetben egy többletterhet jelent. Varró osztotta az én állításomat, és azt mondta: a nemzeti kérdés – a románok és a magyarok között – nem vonatkozik egyetlen kérdésre, hanem az egész Kárpát-medence sokkal általánosabb problémája. Következésképpen: a nemzeti kérdést ezen a területen csak a népek közeledésével lehet megoldani. Megjegyzem: a fentebb említett újságcikket nem találtam meg, de nem találtam meg a lapszámot sem, amelyben megjelent, így nem tudtam ellenőrizni az említett hír hitelességét. A magyarországi események idején hallottam bizonyos, a területi követelésekkel kapcsolatos hírekről. Megpróbáltam ellenőrizni ezek hitelességét, mert meg voltam győződve, hogy ezek rémhírek, semmilyen alapjuk nincs. Ebben a meggyőződésemben megerősített Gáll Margit egyetemi tanárnő is, aki azt mondta, beszélt Bányai László rektor feleségével, aki abban az időben Budapesten tartózkodott, és (1956.) október 28-án tért vissza Magyarországról, és azt állította: 1956. október 23. és 28. között semmilyen revizionista vagy antiszemita tüntetésről nem tudott, nem hallott. Én úgy hittem, ha lett volna ilyesmi, ő mint kommunista és magyar ideológiai felkészültségű, erről tudomást szerzett volna. 1956. október 25. körül hallottam az egyetemen, hogy egy tanár az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetből vagy a Babeş Egyetemről azt állította: a magyar egyetemisták a 15 pontba belefoglalták az Erdélyre vonatkozó területi követeléseket is. Én és más kollegáim úgy értékeltük: ez egy olyan felröppentett rémhír, amelyet azért terjesztenek, hogy megzavarja a kolozsvári román és magyar lakosság közötti barátságot. Meg voltam győződve arról: súlyosbíthatja az akkori feszült helyzetet, éppen ezért a kollegáimmal, Pataki Bálinttal, Márki Máriával, Varró Jánossal és másokkal elmentünk az egyetem pártbizottságának titkárához, Fogarasi Józsefhez, azzal a szándékkal, hogy a párt segítségét kérjük a szükséges intézkedések meghozatalához. Ahogyan már nyilatkoztam az előző kihallgatási jegyzőkönyvekben, a párttitkárt nem találtuk odahaza. A 15 pont szövegét – amelyet azzal a céllal írtunk le, hogy bebizonyítsuk a rémhírek pontatlanságát – átadtam Varró Jánosnak, aki délután találkozza Fogarasi Józseffel, átadta ezeket a pontokat, és kifejtette a mi óhajunkat. Az alapszervezet titkára megköszönte, és megígérte, hogy beszél Miron Constantinescuval [Varró János visszaemlékezése szerint a román nyelvre fordított 15 pont szövegét nem sikerült átadnia Fogarasi Józsefnek, hanem Jordáky Lajosnak. A szöveg további sorsáról nincs tudomásunk, nincs a periratban. A fénymásolatban Miron Constantinescu nevét anonimizálták, szerencse, hogy az eredeti kihallgatási jegyzőkönyvet aprólékosan kijegyzeteltem – T. Z.], aki ebben az időben Kolozsváron

Női portré, é. n.

tartózkodott. Nem tudom pontosan, végezetül milyen intézkedéseket foganatosítottak, hogy visszaverjék ezeket a rémhíreket. Az egyetemen folytatott beszélgetések során hallottam egy angol újságról is, amelyik egyik cikkében arról írt többek között, hogy Nagy-Britannia kétszer hibázott, amikor 1918-ban és 1945-ben elfogadta, hogy bizonyos területeket leválasszanak Magyarországról. Az újság arról írt: eljött az ideje, amikor ezeket a hibákat ki kell javítani! Ennek a cikknek a kapcsán tárgyalva azt állítottam: az angol újság tévedett a revízió kérdésének felvetésével, mivel felébreszti a Magyarországgal szomszédos népekben a revízió kérdését és válaszlépésként a sovinszta érzéseket, ez pedig a magyar nép és a többi népi demokratikus ország lakossága között baráttivá váló kapcsolatok megszakításához vezethet.

Miután szóról szóra elolvastam a kihallgatási jegyzőkönyvet, és láttam, hogy az teljes mértékben megegyezik az általam nyilatkozottakkal, fenntartom és aláírom.

Aláírás:
Dávid Gyula, sk.

A Szekuritáté bűnügyi nyomozója:
Harasztosi Pavel hadnagy, sk.
A Kolozs tartományi Szekuritáté pecsétje.¹⁰

Kihallgatási jegyzőkönyv

Dávid Gyula gyanúsított 1928. augusztus 13-án született Árapatak községben, Sztálin rajonban (ma Kovászna megyéhez tartozik), Gyula és Ida fia, egyetemi tanársegéd, utolsó lakhelye Kolozsváron, Pata utca, 105. szám alatt.

1957. március 26.
Kolozsvár település

A kihallgatás 7 óra 30 perckor kezdődött és 12 órakor fejeződött be.

Kérdés: Min alapulnak azok az ellenséges meggyőződései, amelyeket az egyetemi hallgatók és tanárok körében, azok környezetében a magyarországi eseményekkel kapcsolatosan terjesztett?

Felelet: Az én ellenséges meggyőződésem, amelyeket a környezetemben terjesztettem, a következő tényeken és észrevételeken alapulnak: a család, amelybe beleszülettem, kispolgári.¹¹ Édesapám református lelkész, azonban sohasem politizált. Én ebben a családban éltem, amelynek keretében vallásos nevelésben részesültem. Hasonlóképpen a nemzetem szeretetének szellemében neveltek. Bejutva az Egyetemre, megismertem és elsajátítottam a marxista eszmét, amelyek igazságosnak tünnek. 1952 után, a mindennapi élettel szorosabb kapcsolatba kerülve, *felismertem, hogy bizonyos dolgok, amelyeket korábban is ellenséges rágalmaknak véltem, valóságos tények (például a dolgozók alacsony életszínvonala, törvénytelenések a mezőgazdaság kollektivizálásában, a lakosság háta mögött végrehajtott pénzügyi stabilizáció).* [Kiemelés – T. Z.] Így a lelkemben az eszmém és az élet egyes tettei között vívódás kezdődött. 1952 folyamán – amikor az ESPLA könyvkiadó¹² kolozsvári szerkesztőségében szerkesztőként dolgoztam – megbíráltak, mert a mindennapi nehézségek nyomán elveszítettem a szocializmus távlatait. [Kiemelés – T. Z.] 1953 őszén doktorandusz aspiránsként a (Bolyai) Egyetemre kerültem. A kollegák részéről is ugyanazzal a vívódással találkoztam. Kerestem a vezető utakat, a tettek és a szavak közötti összhangot. Majd az SZKP XX. kongresszusával kezdődött áramlat hatására számos jeles professzor – akik korábban a magas marxista felkészülést jelképezték, és akiknek korábban dogmatikus véleményeik voltak – a szocializmus fejlődésében meglévő akadályok eltávolítása mellett nyilatkoztak, sőt, a saját korábbi tevékenységükről is önkritikusan beszéltek. Szabédi László, Csehi Gyula és más egyetemi tanárok autoritása megerősített abban a meggyőződésben, hogy a mindennapi realitások eseményeit a marxista eszmék szellemében kell elemezni, és a jelenlegi helyzetben számunkra a legfontosabb kérdés a kemény és nyílt önkritika, mert csak ezek révén tudjuk leküzdeni – nem szóban, hanem tettekben – a múltbéli hibákat. Ebből a szempontból úgy véltem: a Magyar NK-beli értelmiségnek igaza van (és általában a lakosság nagy többségének), amikor a vezetőséggel szemben ellenállást tanúsít, amelyik nem akarja beismerni a hibákat, nem akar véget vetni a dogmatikus eszméknek, a szektás vezetési módszereknek. Az októberi eseményeket [a romániai közbeszédben, diskurzusban „ellenforradalom”-ként, „októberi

események”-ként definiálták mindazt, ami 1956 októberében, november elején Magyarországon, Budapesten történt – T. Z.] megelőző mozgalmakat, a sajtóbeli vitákat az említett kérdések megoldásában törvényes és békés próbálkozásoknak tekintetem. Ezért egyetérttem a budapesti, 1956. október 23-án nyilvánított követelésekkel. Gerő Ernőnek a budapesti rádióban 1956. október 23-án közvetített beszédét hallgatva, úgy értékeltem, mint a nép által kért igazságos követelések vizsautasítását, és tudomást szerezve a budapesti rádió által közvetített hírekről, hogy az állambiztonsági szervek [Államvédelmi Hivatal – ÁVH – T. Z.] fegyvert használtak a sokaság ellen, és ezek nyomán fegyveres harcok kezdődtek Budapest utcáin, úgy véltem: ezek a harcok a régi, alapján véve antimarxista vezetőség ellen irányulnak. Ebben a vonatkozásban azonban egyetérttem Kádár Jánosnak, a párt első titkára az 1956. október 25-én elhangzott beszédének állításaival, amelyben azt mondta: az igaz ügyért harcoló tömegek mellett az akciókban ellenforradalmi elemek is részt vettek, akiknek a szocialista rendszer megdöntése volt a céljuk. Egyetérttem a Nagy Imre 1956. október 25-i beszédében ismertetett programmal, úgy értékeltem: a legfontosabb, megoldásra váró kérdések összefoglalása. Úgy véltem: ez a program [tartalmazza] az egész nép feladatait, hangsúlyosan figyelembe véve a gazdasági helyzet fejlődésének és Magyarország nemzeti hagyományainak sajátosságait. Azonban nem tudtam megérteni: miért van szükség több párt létrehozására, mivel a magyarországi látogatásom során nem tapasztaltam hasonló tendenciákat. A Szovjetunió által Gerő (Ernőnek) nyújtott segítséget azzal magyaráztam, hogy a Szovjetunió nem ismerte el az igazi célokat, alapján véve a követelések nem szocialistaellenes jellegét. Kifejeztem azt a véleményemet: abban a helyzetben a szovjet kormánynak kötelessége Nagy Imre kormányának megsegítése, erősítse úgy meg, hogy helyt tudjon állni az ellenforradalmárok által bejelentett esetleges megmozdulásokkal szemben. Mindezeket a megállapításaimat közöltem a kollegáimmal azokban a napokban folytatott személyes beszélgetéseim során. A tanári kar tagjainál általában hasonló véleményekkel találkoztam: október–november napjaiban ez a vélemény uralta az egész egyetemet. Nem állíthatom, hogy ennek a véleménynek a kialakulásában befolyásoltam volna őket. Ez a vélemény az események és a körülmények hatására született. Az egyetemi hallgatókkal csak egyszer beszéltem a magyarországi eseményekről, (1956.) november 1-jén, amikor azonban – mivel nem ismertük egymást – csak az utolsó napon hallott események közlésére szorítkoztam.

Kérdés: Ki hatalmazta fel, hogy terjessze ezeket a nézeteket?

Felelet: Senki nem hatalmazott fel, hogy a tanárok soraiban terjesszem ezeket a nézeteket, hanem ez a fentebb említett meggyőződés – amely abban a környezetben formálódott, amelyben éltem – az én személyes véleményem, és amely az én nacionalista nézetemet jelképezi.

Miután szóról szóra elolvastam a kihallgatási jegyzőkönyvet, és láttam, hogy teljes mértékben megegyezik az általam nyilatkozottakkal, fenntartom és aláírom.

Aláírás:
Dávid Gyula, sk.

A Szekuritáté bűnügyi nyomozója:

Harasztosi Pavel hadnagy, sk.

A Szekuritáté Kolozs tartományi Igazgatóságának hivatalos pecsétje.¹³

Kihallgatási jegyzőkönyv

Dávid Gyula gyanúsított 1928. augusztus 13-án született Árapatak községben, Sztálin [Brassó – T. Z.] Tartományban, Gyula és Ida fia, egyetemi tanársegéd, utolsó lakhelye Kolozsváron, Pata utca, 105. szám alatt

1957. március 28.
Kolozsvár település

A kihallgatás 7 óra 30 perckor kezdődött, véget ért 11.00 órakor.

Kérdés: A kihallgatási jegyzőkönyvek folytatásaként tanári minőségében milyen ellenséges tevékenységet fejtett ki az egyetemi hallgatók körében?

Felelet: 1956. október 22-én a magyar tagozat [magyar nyelv és irodalom szak – T. Z.] másodéves hallgatóinak csoportjaival szemináriumom lévén, javaslatot tettem, amit ők el is fogadtak. Arról volt

szó: ők, mint leendő irodalom szakosok, ismerjék meg és gondozzák a magyar irodalomtörténethez kapcsolódó objektumokat, jelen esetben a magyar polgári írók [a román szövegben gúnyos hangszóval: „burzsoá magyar írók” – T. Z.] sírjait. Ugyanakkor én azt mondtam nekik: ilyen vonatkozásban nem egyetlen akcióról van szó, hanem azt szeretném, ha Kolozsvár temetőjében [Harasztosi Pavel hadnagy, vallató tiszt még véletlenül sem írta le a Házsongárdi temető közismert nevét, hanem a román közbeszédben használatos „kolozsvári köztemető” megnevezést használta – T. Z.] az írói sírok gondozása a magyar irodalom szakos hallgatók körében állandó szokás legyen. Ezt a dolgot azért kezdeményeztem, hogy az egyetemi hallgatók közvetlen kapcsolatba kerüljenek a magyar irodalom múltjával, valamint olyan célom is volt, hogy erősítsem a nemzeti öntudatot. [Oldalt ceruzával vastagon kijelölték mint súlyos ellenséges tevékenységet, vádpontot – T. Z.] A javaslatom után megegyeztünk, hogy 1956. október 27-én, ebéd előtt találkozunk, együtt megyünk ki a temetőbe, hogy általában megismerjük az írói sírokat, és a takarítás, gondozás céljából felosszuk azokat. 1956. október 27-én a temető előtt találkoztunk, miután beszéltem a temető gondnokával, beleegyezett, sőt, bizonyos szerszámokat is kaptunk, elindultunk a temetőbe. Én nem ismertem a temető egészét, így nem vezethettem őket az összes írói sírhoz, azonban végighaladva a temető alléin, jellemeztem azoknak az íróknak vagy tudós embereknek a tevékenységét, akiknek a sírjait útközben láthattuk. A következő írók sírjairól nyújtottam magyarázatot: Emil Isac, haladó román író, Jósika Miklós, az első magyar regényíró, Szádeczki Kardos Lajos, 1914 előtti tudós, Brassai Sámuel, 19. századi polihisztor, Ruzicska György muzsikus, az erdélyi zenei élet kezdeményezője, Bölöni Farkas Sándor, haladó író a reformkorból, Kríza János író és a székely folklór gyűjtője, Méhes Sámuel professzor és szerkesztő a reformkorból, Dsida Jenő, két világháború közötti költő, Janovics Jenő filmrendező és színházi ember, Szentgyörgyi István színművész. Ezek közül a sírok közül egyeseket gondoztak a rokonok, így egymás között felosztottuk a gondozatlan sírokat. Azon a napon a következő sírokat takarítottuk ki: Jósika Miklós, Brassai Sámuel, Bölöni Farkas Sándor, Újfalvi Sándor és Szentiváni Mihály. Még azon a napon megegyeztünk: a továbbiakban is folytatjuk a sírok gondozását, és november 1-jén együtt jövünk a temetőbe, és mindenik sírra virágokat és gyertyákat helyezünk. Tudom, hogy ezért az egyetemi hallgatók pénzt gyűjtöttek.

1956. november 1-jén 18 órakor a temető kapujában találkoztunk az egyetemi hallgatókkal. Aznap csak rövid időre mentem be az egyetemre, nem vettem tudomást az egyetemi hallgatók hangulatáról. Utólag hallottam, hogy a fakultáson egyes előadások kezdetén egy percnyi néma csenddel adóztak az elesett magyarországi ellenforradalmárok emlékének. Észrevettem, hogy egyes egyetemi hallgatók a ruhájuk hajtókáján gyászszalagot viseltek, mindezek ellenére nem gondoltam az előre rögzített találkozó lemondására. Mielőtt a temetőbe mentem volna, a feleségem meg akart állítani, de én azt mondtam: már megegyeztünk az egyetemi hallgatókkal, ha én nem megyek, akkor hiányomban valamit tehetnek. Így 18 órakor találkoztam az egyetemi hallgatókkal, és bementünk a temetőbe. Együtt a következő sírokat kerestük fel: Jósika Miklós, Brassai Sámuel, Bölöni Farkas Sándor, Újfalvi Sándor, Szentiváni Mihály, Dsida Jenő, Szentgyörgyi István és Janovics Jenő. Ezeknél a síroknál a budapesti harcokban elesett ellenforradalmárok emlékére egy percnyi csenddel is adóztunk. Ugyancsak ezzel a céllal a csoportomban egyes hallgatók gyászszalagot viseltek.¹⁴

Kérdés: Az Ön által vezetett egyetemi hallgatók temetői kivonulásának milyen jellege volt?

Felelet: Az általam vezetett egyetemi hallgatók 1956. november 1-jei temetői kivonulása a jelenlegi helyzetben a magyarországi ellenforradalommal való csendes szimpátiatüntetéssé vált, és nacionalista jellege volt.

Kérdés: Ki volt a tüntetés erkölcsi szervezője? [A temetői kivonulás a Szekuritáté minősítésében már „tüntetéssé” vált – T. Z.]

Felelet: A nacionalista tüntetés erkölcsi szervezője én voltam, én kezdeményeztem ezt a dolgot, de nem láthattam előre, hogy nacionalista és a magyarországi ellenforradalommal együtt érző tüntetéssé válik. Bizonyos mértékben felelős vagyok azért, ami Reményik Sándor sírjánál történt, mivel az ötlet tőlem származik, hogy az egyetemi hallgatók menjenek a temetőbe, az itt eltemetett magyar írók sírjaihoz. Megjegyzem: nem tudtam arról, hogy a III. éves magyar szakos hallgatókból egy csoport alakult, akik felkeresték Reményik Sándor revizionista és nacionalista író [szintén Harasztosi Pavel szekus hadnagy megfogalmazása – T. Z.] sírját, és ennél a sírnál nyílt tüntetés volt a szándékuk. Utólag, amikor mindezt megtudtam, a következő napon, azt mondtam: amit Reményik (Sándor) sírjánál tettek, nem lehet elfogadni.

Kérdés: Milyen intézkedéseket hozott, hogy megállítsa: 1956. november 1-jén az egyetemi hallgatók nacionalista szellemben tüntessenek?

Válasz: Azon kívül, hogy felmértem, az egyetemi hallgatókból álló csoportommal elmegyünk, és megállítjuk az esetleges nyílt tüntetést, más intézkedést nem hoztam.

Kérdés: Előre látható volt, hogy az egyetemi hallgatók részéről nacionalista és az ellenforradalommal együtt érző tüntetésekre kerül sor?

Válasz: Előre látható volt ez a dolog, azonban én nem vettem tudomást arról, hogy az egyetemi hallgatók nacionalista és a magyarországi ellenforradalommal együtt érző megnyilvánulásokat fognak tartani.

Miután szóról szóra elolvastam a kihallgatási jegyzőkönyvet, és láttam, hogy az teljes mértékben megegyezik az általam nyilatkozottakkal, fenntartom és aláírom.

Aláírás:

Dávid Gyula, sk,

A Szekuritáté bűnügyi nyomozója:

Harasztosi Pavel hadnagy, sk.

A Szekuritáté Kolozs Tartományi hivatalos pecsétje.¹⁵

Kihallgatási jegyzőkönyv

Dávid Gyula gyanúsított 1928. augusztus 13-án született Árapatak községben, Sztálin Tartományban, Gyula és Ida fia, egyetemi tanársegéd, utolsó lakhelye Kolozsváron, Pata utca, 105. szám alatt

1957. március 26.

Kolozsvár település

A kihallgatás 12 órakor kezdődött, 15.00 óra 10 perckor fejeződött be.

Kérdés: A folyó év március 13-i [1957 – T. Z.] kihallgatási jegyzőkönyvben azt nyilatkozta, hogy a tudományos kutatókkal és más személyekkel folytatott magyarországi beszélgetései során elégedetlenségének adott hangot, mivel az RNK-beli magyarok jogfosztottak. Mondja el: elégedetlenségét kinek fejezte ki, és milyen céllal?

Felelet: Több magyarországi személlyel folytatott beszélgetéseim során szóltam a magyar lakosságot érintő kérdésekről is. Ezeknek a beszélgetéseknek, amelyeket Rejtő István irodalomtörténész kutatóval, Gergely Gergely egyetemi adjunktussal, Komlós Aladár egyetemi tanárral és tudományos kutatóval, Czine Mihállyal, az Új Hang folyóirat szerkesztőjével folytattam, elsősorban informatív jellegük volt. Ők csak felületesen ismerték az RNK-beli magyar kisebbség helyzetét, és érdeklődtek a mi problémáink iránt. A [beszélgetések – T. Z.] célja az volt, hogy tájékoztassam őket az RNK-beli magyar tudományos tevékenység, a magyar irodalom és kultúra fejlődésének kérdéseiről. Így elmondtam nekik: nálunk elsősorban a tudományos munka eléggé korlátozott, mivel a mi tudományos kutatóink egyidejűleg egyetemi tanárok, szerkesztők stb., a tudományos munka másodrendűvé válik. A nálunk lévő negatív helyzet egy másik vetülete a tudományos kiadványokban való publikálás lehetőségének hiánya, nincs, ahol publikáljuk az esetleg éppen előkészített tanulmányokat, ellenben kényszerítve vagyunk, hogy megfeleljünk a *népszerűsítési követelményeknek* a periodikák esetében is, ami a kutatási kérdésekben maga után vonja a felületességet. A magyar irodalomtudomány fejlődését negatívan befolyásolja az a tény is, hogy az RNK és MNK közötti könyvkiadási egyezményben nem veszik figyelembe (a romániai magyar) irodalomtudomány szükségleteit, vagyis sem a tudományos, sem a félig-meddig népszerűsítő kiadványok – néhány ritka kivételtől eltekintve – nem jutnak el hozzánk. Ezeknek a kérdéseknek a megoldása – ahogyan akkor megfogalmaztam – az lenne, hogy az RNK Akadémiája keretében létrehoznának egy magyar irodalomtörténeti kutatócsoportot, létrehoznának tudományos folyóiratokat, kiszélesítenék a tudományos művekre vonatkozó közös könyvkiadási egyezményt. Mindezeket a román államnak kellene megoldania. Czine Mihállyal az RNK-beli magyar irodalom kérdéseiről beszélgetve, ő tolmácsolta az Új Hang folyóirat óhaját, az RNK-beli magyar irodalom különböző kérdéseivel kapcsolatosan írjak számukra újságcikkeket. Én azt válaszoltam: ezt a javaslatot nem fogadhatom el, elsősorban azért, mert a ma-

gyarországi írók részéről egyfajta érdektelenséget figyeltem meg a mi irodalmunk irányában, amely ellen nekik fel kell ébreszteniük az RNK-beli irodalom iránti érdeklődést. Másodsorban nem fogadhatom el ezt a javaslatot, mert mi is érezzük a magyarországi irodalommal való kapcsolatok hiányát, és kérjük: mondják el véleményüket a mi irodalmunkról. Másként mindez önmagunk népszerűsítésévé válik, ezen az úton semmit sem lehet megoldani. Informatív értelemben a fentebb említettek közül egyesekkel az RNK-beli magyar lakosság életének más vetületeiről is beszélgettem. Elmondtam nekik: *alapjában véve nálunk a nemzetiségi kérdés megoldódott* [negyvenöt éven át ez volt a hivatalos szlogen, Dávid Gyula íróniaként fogalmazta meg a jól ismert tételt – T. Z.], azonban úgy vélem: az állam nem fordít kellő érdeklődést a román lakosság internacionalista szellemben történő nevelésére, ennek következtében – bár a nemzeti gyűlölet atmoszférája megszűnt – a gyakorlati életben vannak esetek a formalizmusra a román–magyar kapcsolatokban, sőt nacionalista megnyilvánulások is vannak. *Így például nagyon kevés román irodalmi alkotás veti fel a román nacionalizmus elleni harcot.* [A létező román szocializmus abszurditásai közé tartozott: a legkényelmesebbnek tartott kérdéseket csak a politikai perek, vallatások során lehetett megfogalmazni. A hatalom biztos volt abban, hogy ezek a kérdések bejutnak a köztudatba – T. Z.] *Egyes szervezetek úgy vélik: a nacionalizmus elleni harc csak a magyar nacionalizmus elleni harcot jelentik.* A Rejtő Istvánnal folytatott beszélgetés során példaként említettem az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó számára a román és magyar írók műveiből általam szerkesztett antológia esetét, amely már címében tükrözi a két nép közös életét: „*Dunának, Oltnak egy a hangja*”. Arról volt szó, ez az antológia egyidejűleg magyar és román nyelven is megjelenik, még 1955 folyamán, de hosszas halogatás után a kiadó lemondott – indoklás nélkül, annak ellenére, hogy ez az antológia nagy hatással lenne a közös múlt kölcsönös megismerésére, a nemzeti tartózkodás és kizárólagosság nézeteinek visszaverésében – a román változat megjelenítéséről. Elmondtam nekik: a kolozsvári Egyetemi Könyvtár nem vásárol kellő mennyiségben magyar tudományos könyveket, ennek következtében egy adott pillanatban lehetlenné válik a magyar irodalomtudományi kutatómunka, mert az 1945 után Magyarországon megjelent nagyszámú könyv nem található ebben a könyvtárban. Más vonatkozásban elmondtam nekik: a mi magyar nyelvű felső- és középfokú oktatásunkban nagy hiányosság, hogy a magyar nemzetiségű tanulók és egyetemi hallgatók nem tanulhatják saját népük történelmét, ilyen vonatkozásban minimális ismeretek nélkül nőnek fel. A Komlós Aladár professzornál tett látogatásom során: a felesége, Palotai Erzsébet¹⁶ előadóművész kérdésére válaszként felvilágosítottam őt a közös megegyezés alapján történő kulturális csere módjáról. Palotai Erzsébet Török Erzsébet énekesnővel együtt egy RNK-beli turnéra készült, az volt a szándékuk, hogy 1957 tavaszán hazánkba jönnék. Éppen ezért ő (Palotai Erzsébet) országunk városainak kulturális életéről érdeklődött. Én röviden vázoltam, amit Kolozsvár, Nagyvárad, Arad, Marosvásárhely, Sztálinváros (Brassó) kulturális életéről tudtam. Amíg Budapesten tartózkodtam, a Szabad Nép című újságban megjelent Pándi Pál újságíró *Közös dolgainkról* című újságcikke (román fordítása: *Despre treburile noastre comune*). A szerző leírta az RNK-beli utazása során szerzett benyomásait, elsősorban az RNK-ban élő magyar lakosság életéről. Az újságcikk lényege az volt, hogy *az RMP nemzeti politikája révén a törvényrendeletekben és az állam törvényei révén a nemzetiségi kérdés megoldódott, azonban a gyakorlati életben olyan kérdések vannak, amelyek megoldására most kerül sor.* (A szerző) ezek közül többet felsorolt: a Magyar Autonóm Tartományon kívül a magyar kultúra fejlődésének ritmusa csökkent, a személyi és hivatalos kapcsolatok [Magyarországgal – T. Z.] elégtelenek, nem biztosítanak kellő figyelmet a magyar történelmi műemlékek gondozására (példaként említette az 1849-es forradalmár mártírok aradi emlékművét), egyesek romokban vannak, még más gondokat is felvetett, de ezekre nem emlékszem. Úgy véltem: alapjában véve az újságcikknek igaza van, és nem értettem, miért tekintették – ahogyan az országba való visszatérésem után hallottam – az ország belügyeibe való beavatkozásnak.¹⁷

Miután a kihallgatási jegyzőkönyvet szóról szóra elolvastam, és megállapítottam, hogy az teljes mértékben megegyezik az általam nyilatkozottakkal, fenntartom és aláírom.

Aláírás:
Dávid Gyula, sk,

A Szekuritáté bűnügyi nyomozója:

Harasztosi Pavel hadnagy, sk.

A Szekuritáté Kolozs Tartományi hivatalos pecsétje.¹⁸

JEGYZETEK

¹ 1957. március 14-én kétszer hallgatták ki, először 7 óra 30 perc és 13 óra 40 perc között. El lehet képzelni, milyen idegfeszültségben telt a vizsgálati fogság időszaka. Ez a feszültség az oka annak, hogy a letartóztatottak jelentős része utólag nem emlékszik a vallatások során feltett kérdések imamalom jellegére. Minderre így emlékszik Dávid Gyula: „A harmadik nap, március 14-én két menetben is folyt a kihallgatásom: reggel 7.30-tól 13.40-ig, majd délután 5-től 21.30-ig. Közben járt fent *cellabeli kihallgatóm* is [Dávid Gyula a beszervezett és a politikai foglyokról szinte naponta jelentő cella-ügynökökre célzott – T. Z.], aki ez alkalommal arról számolt be, hogy megtudta tőlem: Lakó Elemér is szervezett egy csoportot a temetői sírok gondozására, aztán november 1-jén ő is kiment a Házsongárdi temetőbe, sőt kezdeményezéséről beszámolt a dékánnak, Bodor Andrásnak is, aki megígérte, hogy ő is kimegy velük, de végül nem ment.” DÁVID Gyula, *1956 Erdélyben és ami utána következett*, Nap, 2016, 251.

² Gerő Ernő (Hont vármegye, Terbebec, 1898. július 8 – Budapest, 1980. március 12.) magyar kommunista politikus, különböző beosztásokban több magyar kormány tagja. 1953. július 4. és 1954. június 6. között belügyminiszter. 1954 és 1956 között az MDP KV Gazdaságpolitikai Bizottságának elnöke, és ebben a tisztségében mindent elkövetett, hogy visszafordítsa a Nagy Imre első miniszterelnöksége idején hozott reformintézkedéseket. Rákosi Mátyásnak a szovjet vezetés által kikényszerített 1956. júliusi lemondása után Gerő Ernő lett az MDP KV első titkára mint a keményvonalasok Rákosi utáni második legerősebb vezetője. Ebben a tisztségében vezette az MDP küldöttségét az 1956. októberi jugoszláviai látogatás során, és 1956. október 23-án este 20 órakor az MDP KV első titkáráként mondta el a sokak által az 1956-os forradalom kiváltó okának tartott hírhedt rádióbeszédét: „Következetes harcot folytatunk a sovinizmus, az antiszemitizmus és minden egyéb reakciós, népgyűlölő, embertelen irányzat és nézet ellen. Ezért elítéljük azokat, akik ifjúságunk körében a sovinizmus mételeyt igyekeznek terjeszteni, s a demokratikus szabadságot, amelyet államunk a dolgozó népnek biztosít, nacionalista tüntetésre használtak fel. Pártunk vezetését azonban ez a tüntetés sem ingatja meg abban az elhatározásában, hogy tovább haladjon a szocialista demokratizmus fejlesztése útján.” A beszéd a Magyar Rádió Bródy Sándor utcai épülete előtt a tüntetők körében – akik a műegyetemi hallgatók követeléseit akarták felolvasni a rádióban – óriási felháborodást váltott ki: Gerő Ernő „ellenforradalomnak” nevezte a százezres diáktüntetést, a résztvevőket „fasiszta csöcseléknek”, „soviniszta”, „antiszemita”, „reakciós”, „népgyűlölő” jelzővel illette őket. (Gerő Ernő rádióbeszéde, 1956. október 23, http://www.tankonyvtar.hu/tartalom/historia/88_06/cho2.html) 1956. október 25-én délelőtt bejelentették: Gerő Ernőt az MDP KV első titkári tisztségéből leváltották, helyére Kádár János került. Gerő Ernőt és családját – több más magyar kommunista vezetővel együtt – 1956. október 29-én a szovjet hadsereg repülőgépén a Szovjetunióba menekítették. 1957. május 9-én megfosztották országgyűlési mandátumától. 1960-ban visszatért Magyarországra, de a Kádár János vezette restaurált kommunista hatalom többé nem engedte visszatérni a hatalomba.

³ Georgescu Ileana – Ica – tanársegédéről sem a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikonban*, sem más forrásban nem találtam használható életrajzi adatokat. Dávid Gyula, Varró János, Lakó Elemér – feltételes módban ugyan – vallomásaikban azt sejtetik: a Szekuritáté előre kidolgozott forgatókönyve szerint, éppen a magyar forradalom kitörése napján „kitették az Ocskó Teréz otthonbeli szobájából”. Minderre így emlékszik vissza Dávid Gyula: „...a forradalom kitörésének másnapján, amikor reggel bementünk az egyetemre, a magyar tanszék tanársegédi szobájában ott találtuk az egyik, szeptemberben kinevezett gyakornok kollégánünket, akit – saját elmondása szerint – kitettek Ocskó Teréz otthonbeli szobájából, és minden holmijával kénytelen volt ideköltözni. Ruhái ott lógtak a könyvtárszekerény oldalán, fehérneműje táskákban annak a kanapénak a végében, amely a bútorzat része volt. S hozta magával a rádióját is, amely attól kezdve reggeltől estig ment, s bárki, aki odajött, hallgathatta a híreket a legkülönbözőbb állomásokról: a Szabad Kossuth Rádiótól Londonig, Szabad Európáig és Amerika Hangjáig. Menet közben gyanússá vált ugyan ez a költöztetés, s – bizonyára nem alaptalanul – feltételeztük, hogy a Szekuritáté »nadselü gondolata« volt, ilyen módon egy helyre lokalizálni a megfigyelést. A dolog mindenesetre működött (bár a reám vonatkozó iratokban onnan származó információknak semmi nyoma). Én mindenesetre úgy kezeltem ezt a helyzetet, mint amiről a Securitaténak pontos tudomása van” (DÁVID Gyula, *1956 Erdélyben...i. m.*, 253–254.). Georgescu Ileana a Román Népköztársaság és a Magyar Népköztársaság közötti kulturális csereegyezmény keretében az ELTE Bölcsészkarán magyartanári oklevelet szerzett, a román Oktatásügyi Minisztérium gyakornoknak katapultálta a Bolyai Tudományegyetem magyar tanszékére. Varró János visszaemlékezésében a Szekuritáté ügynökének nevezi Georgescu Ileanát: „Ha Csehi Gyulával kapcsolatban egyes kollégáinknak még voltak némi illúziói [Csehi Gyulát, a Bolyai volt rektorhelyettesét 1952 tavaszán menesztették az egyetemről, Nagyenyedre küldték középiskolai tanárnak, majd 1956 szeptemberében – egyesek szerint – váratlanul a Magyar Irodalomtörténeti tanszékre előadótanárnak nevezték ki, lakást adtak neki. Csehi Gyula 1952. évi egyetemről való menesztése a pártvezetés által elrendelt »tisztogatás« következménye volt. Nemcsak az osztályidegennek tartott tanárokat, hanem a pártkatonák egy részét is kirúgták. Varró János gyanúsítását csak Csehi Gyula megfigyelési és követési, esetleg hálózati dossziéjának ismeretében lehet megerősíteni vagy cáfolni – T. Z.], azt valamennyien tudtuk, ha nem is hangoztattuk, hogy Ileana Georgescut miért küldték közénk. Attól a pillanattól egyetlen szó sem hangozhatott el úgy, hogy az el ne jusson illetéktelen fülekre.” (Lásd VARRÓ János, *Erdélyi sorsvallató. Egy erdélyi 56-os utolsó vallomása, i. m.*, 108.) A Bolyai Tudományegyetemen megszűnt a gyakornoki megbízatása, ezt követően a kolozsvári 11-es számú iskola magyartanára lett. Egyelőre nincs meg sem a megfigyelési, sem az esetleges hálózati dossziéja. Ez is a következő évek kutatásainak a feladata.

⁴ Szendrei Júlia, V. (Kolozsvár, 1930. március 15 – Kolozsvár, 1976. november 12.) irodalomtörténész. Vajda Lajos (1926) kolozsvári történész felesége. Az egyetem elvégzése után a Bolyai Egyetem magyar irodalomtörténeti tanszékére került, előbb gyakornok, 1957-től tanársegéd, 1967-től a Babeş–Bolyai Tudományegyetem ma-

gyar tanszékén a *Bevezetés az esztétikába és az irodalomelméletbe*, 1971-től *A felvilágosodás korának magyar irodalma* című tárgyak előadója.

⁵ Szabó Zoltán (Hosszúasszó, 1927. február 18 – Dicsőszentmárton, 2007. január 2.) nyelvész. A Bolyai Tudományegyetemen magyar nyelv és irodalom szakon szerzett tanári oklevelet 1952-ben. Már negyedéves korában gyakornok volt a Magyar Nyelvészeti Tanszéken, 1953-tól tanársegéd, 1957-től adjunktus, 1961-től docens, 1971-től 1993-ig – nyugdíjba vonulásáig – egyetemi tanárként, nyugdíjasként doktorátuszvezető professzorként oktatta a tanárok, írók, költők, irodalomtörténészek sok-sok nemzedékét.

⁶ Szabó György (Dicsőszentmárton, 1920. április 19 – Kolozsvár, 2011. május 10.) irodalomtörténész, klasszika-filológus, műfordító. 1942-től Roska Márton kiváló régész és egyetemi tanár mellett gyakornokként dolgozott a kolozsvári Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárában. 1944 őszén polgári deportáltként a Szovjetunióba hurcolták, 1945-ben tért haza. Ezt követően 1948-ig a gyulafehérvári Római Katolikus Majláth Főgimnázium tanára, 1949-től 1982. évi nyugdíjazásáig a Bolyai Tudományegyetem (1949 és 1959 között), majd a Babeş–Bolyai Tudományegyetem tanára. Összehasonlító irodalomtudományt és világirodalmat tanított.

⁷ Dávid Gyula a kihallgatásának erre a szakaszára így emlékezett vissza: „Azt is elmondtam, hogy amikor hírt vettük, hogy a román diákok körében – nyilvánvaló diverziós szándékkal – már a forradalom napjaiban elterjesztették azt a hírt, miszerint a magyar forradalom követeléseinek egyike Erdély visszacsatolása lett volna, kiírtam a magyar egyetemi ifjúságnak a Szabad Kossuth Rádióból hallott 15 pontját, legépeltem, Georgescu Ica segítségével románra fordítottam, és Varróval együtt felvittük Fogarasi Józsefnek, az egyetem párttitkárának azzal, hogy a konkrét dokumentum birtokában segítsen megcáfolni a tudatosan provokatív híresztelést.” (Dávid Gyula, *1956 Erdélyben...i. m.*, 255.) Varró János is közvetlenül érintett volt a történetekben, ő azonban – tévesen! – tizenkét pontos proklamációt említ: „...a kolozsvári román egyetemisták körében elterjedt az a rémhír, miszerint a budapesti egyetemisták ama 12 pontos proklamációjának egyik pontja Erdély Magyarország-hoz való csatolását követeli. Mivel a rémhírt igen veszélyesnek tartottam valamennyi tanárkollégámmal együtt, elhatároztuk, hogy e rémhírt megcáfoljuk, mégpedig úgy, hogy lefordítjuk ama 12 pontos proklamációt, s eljuttatjuk a román diákokhoz. [...] Ennek érdekében egy kis ad hoc küldöttség alakult, amely, délután lévén, a párttitkár, Fogarassy (József) jogászprofesszor Szabadság téri magánlakására indult, hogy a szöveget minél hamarabb átadja. Fogarassy professzort azonban nem találtuk otthon, s mivel az egyetemre visszatérve Jordáky Lajos professzorral találkoztunk, őt kértük meg, hogy a szöveget a pártbizottság vezetőségéhez eljuttassa, amit ő szívesen magára vállalt.” (VARRÓ János, *i. m.*, 110.)

⁸ A CNSAS Fond penal, nr. 738, I. kötet, f. 22r–26v. Kézzel írt román nyelvű dokumentum. Fordította Tófalvi Zoltán.

⁹ A kérdést Harasztosi Pál (Pavel) szekus hadnagy fogalmazta meg, természetesen a Szekuritáté tartományi és központi szerveivel egyeztetve. Semmilyen jelentősége nem volt, hogy Harasztosi Pavel hadnagynak magyar volt az anyanyelve. Ugyanolyan kegyetlenséggel lépett fel a vélt „magyar irredentizmus és revizionizmus” ellen, mint román kollégái. Még kárörömet is érzett, hogy egy magyart gyötörhet a mondvacsinált kérdéssel.

¹⁰ A CNSAS, Fond penal, nr. 738, I. kötet, f. 27r–29v. Kézzel írt román nyelvű dokumentum magyar fordítása. Fordította Tófalvi Zoltán.

¹¹ Az osztályharcos korszak egyik súlyos megbélyegzése volt a *kispolgári származás*. Ide sorolták a lelkészeket, pedagógusokat, de a kisiparosokat is. Ennek ürügyén bárkit internálhattak, eltávolíthattak a munkahelyéről, a gyerekeket az iskolából, a fiatalokat az egyetemről, főiskoláról. A megfogalmazás ezúttal is Harasztosi Pál szekus hadnagytól, és nem Dávid Gyulától származott. Ha a gyanúsított nem fogadta el, nem írta alá, agyon is verhették.

¹² ESPLA (Editura de Stat pentru Literatură și Artă): Állami Irodalmi és Művészeti Könyvkiadó, a romániai szépirodalmi kötetek kiadására, az 1948-ban létesült egységes Állami Könyvkiadó (Editura de Stat) kibővülése és tagozódása nyomán hozták létre Bukarestben. 1950-ben az RNK Írószövetségének Irodalom és Művészeti Kiadójaként tevékenykedett, 1951-től Állami és Irodalmi és Művészeti Kiadó. Szervezeti felépítését és tematikáját megőrizve 1960-ban az Irodalmi Könyvkiadó (Editura pentru Literatură) nevet vette fel. A magyar szakosztály főszerkesztője 1948 és 1950 között Aszódy János, 1950-től Szemlér Ferenc, 1957 májusától 1958 júliusáig Robotos Imre, 1962-től Szász Béla (1926-ban Nagyenyeden született). A kiadónak nagyon fontos szerepe volt a kortárs román irodalom és román klasszikusok műveinek magyar nyelvű tolmácsolásában.

¹³ A CNSAS, Fond penal, nr. 738, I. kötet, f. -32v. Kézzel írt román nyelvű dokumentum. Magyarra fordította Tófalvi Zoltán.

¹⁴ A szocialista Románia „igazságszolgáltatásának”, a legfelsőbb pártvezetés szintjéről elrendelt, elsősorban magyarellenes retorzió abszurditását bizonyítja: Varró János és Lakó Elemér tanársegédét úgy ítélték el tizenhat, illetve tizenöt év börtönbüntetésre, hogy 1956. november 1-jén este *nem voltak a kolozsvári Házsongárdi temetőben!* Varró János így emlékezett vissza az akkor történeteket: „November 1-jén körözvényt írtunk alá, mely az egyetem egész karát gyűlésre hívta a Horea úti épület dísztermébe, mégpedig este 8 órára. Lakó Elemér meg én aláírtuk a körözvényt, s meg is jelentünk a gyűlésen, minek következtében a világitásra nem jutottunk el. (Egyébként a gyűlés arra szolgált, hogy a Bolyai Egyetem pártszervezete és tanári kara hűségéről biztosítja a az RMP akkori főtítkárát, Gh. Gheorghiu-Dej.) *Dávid Gyula ellenben, aki november elsején délelőtt nem jött be a tanszékre, nem szerzett tudomást a gyűlésről, s így nyugodt lélekkel ment ki a temetőbe, ahol találkozott a diákjaival, gyertyát gyújtottak, és virágot helyeztek el az általuk rendbehozott sírokon, majd a legnagyobb rendben hazamentek.*” (VARRÓ János, *Erdélyi sorsvallato... i. m.*, 111.)

¹⁵ A CNSAS, Fond penal, nr. 738, I. kötet, f. 37r–40r. Kézzel írt román nyelvű dokumentum. Magyarra fordította Tófalvi Zoltán.

¹⁶ Palotai Erzs (Nagyvárad, 1907. szeptember 24 – Budapest, 1988. augusztus 19.) előadóművész, író, műfordító. Palotai Boris (1904–1983) húga, Komlós Aladár irodalomtörténész, egyetemi tanár (1892–1980) felesége. Kaszán kereskedelmi tanfolyamot végzett. Egyetemi tanulmányait a prágai Károly Tudományegyetemen végezte.

Előadó-művészi karrierjét a Teréz körúti Színpadon énekléssel kezdte. 1944-ben koncentrációs táborba hurcolták. A második világháború után a Pódium Kabaré, illetve a Vígszínház tagja lett. Első önálló estjét 1956-ban tartotta a Petőfi Színházban. Ettől kezdve csak előadóművészként lépett fel. Nincs adat arról, hogy az 1957 tavaszára Török Erzsébet énekesnővel tervezett romániai turnéra valóban sor került-e.

¹⁷ Pándi Pál *Közös dolgainkról* című, a Szabad Nép 1956. szeptember 9-ki számában megjelent úti beszámolójáról már közöltünk fontos információkat a Hajdu Zoltánról szóló jegyzetben. Az ominózus újságcikket újraközölte Lipcsey Ildikó: *Magyar–román kapcsolatok 1956–1958. Dokumentumok*, Paulus-Publishing Bt. – Nagy Imre Alapítvány, Budapest, 2004, 88–95. Miközben Magyarországon alig létezett a nyilvánosságot ellenőrző, szabályozó központi cenzúra, a szocialista Romániában minden szabad gondolatot megfojtott, elfojtott. Pándi Pál, a Szabad Nép szerkesztőségének vezető munkatársa 1956 júliusában érkezett Romániába. Többhetes hivatalos úton vett részt. Kötelezően néhány napot Bukarestben töltött, utána közel egy hónapon át a Magyar Autonóm Tartományban, Kolozsváron érdeklődött a romániai magyarság helyzetéről. Pándi Pál romániai látogatásáról és annak következményeiről Stefano Bottoni közölt tanulmányt: *A hatalom értelmisége – az értelmiség hatalma. A Földes László-ügy*, Korall, 2004/4, 121–123. Pándi Pál találkozott Sütő Andrással, Tóth Sándorral, Földes Lászlóval, akiktől első kézből szerzett információkat, adatokat a romániai magyarság sérelmeiről. Az újságcikk a bevezető „tiszteletkörök” után – elismerte a szocialista Románia gazdasági, társadalmi, művelődési eredményeit – félreérthetetlen kritikákat fogalmazott meg a román nemzetiségi politikáról. Megállapításai valósággal sokkolták az RMP Központi Vezetőségét. Ugyanolyan hisztérikus kirohanásokra került sor, mint amilyen 1990 után bármilyen autonómiatervezet, a romániai magyarság jogsérelmeit sorjázó tudósítást követett. Az inkriminált Szabad Nép-lapszám terjesztését megtiltották a Magyar Autonóm Tartományban, Kolozsváron, a bukaresti magyar nagykövetség sajtóattaséját behívták a román külügyminisztériumba. Az RMP központi lapja, a Scânteia különleges hatalmat élvező főszerkesztője, Sorin Toma Pándi Pál utazásának provokatív céljait vetette kollégája szemére, külön kiemelte: vendégként kereste fel Erdélyt, a Magyar Autonóm Tartományt, visszaélt a vendégnek kijáró fogadással, „csak a negatív aspektusok érdekelték”. (Lásd *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság (1956–1959)*, főszerk. Stefano BOTTONI, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2006, 22.) A magyar diplomácia azonnal reagált a Pándi-ügyre: Pándi Pál cikke megsértette a belügyekbe való be nem avatkozás elvét, utasításba adta a bukaresti magyar nagykövetnek, Keleti Ferencnek, hogy kérjen bocsánatot az RMP Központi Vezetőségétől, és magyarázza el, a szerkesztőség nem értesítette a Pártvezetést az újságcikk közzétételéről. Ez Romániában elképzelhetetlen lett volna. A két ország közötti feszültség nem kerülte el a Szovjetunió figyelmét sem: 1956. október 17-én két szovjet diplomata érdeklődött a magyar külügyminisztérium egyik magas rangú hivatalnokától, hogy az MDP miért hallgat Erdély kérdésében. Jelentéseket kértek a pártban és a lakosság körében kialakult hangulatról. A Szovjetunió – hangzott az utasítás – azt akarja, hogy beidézve mindkét ország történéseit, „tudományos alapon” alapon vitassák meg a kérdéskört. (Lásd: Stefano BOTTONI, *i. m.*, 22.)

¹⁸ A CNSAS, Fond penal, nr. 738, I. kötet, f. 33r–36r. Kézzel írt román nyelvű dokumentum. Magyar nyelvre fordította Tófalvi Zoltán.

API

képek: Bács Béla János
szöveg: Kosztolánczy Tibor
oldalterv: Dinnyés Attila

Amikor a lányuk telefonált, hogy elviszi hozzájuk a gyerekeket, elhatározta, hogy lefesti a kerítést. Azt hitte, hamar végez, de még az utolsó estén is dolgozott, az utcai lámpa alatt; a szemüvegét összekente festékkel. A szemüveg egyik szára dróttal volt megerősítve.

A lányuk 1974-ben turistaútlevelemmel kiment Bécsbe, egy képeslapon megírta, hogy nem jön vissza, aztán évekig nem adott hírt magáról. Egy civil ruhás nyomozó többször is megjelent náluk, kérdezősködött, hogy tartják-e a kapcsolatot. Tőle tudta meg, hogy Hannelore és Odett egy müncheni kommunában, más-más apától született, de hogy aztán a lányuk már egyedül nevelte őket.

„Elegem van abból – mondta egyszer a lánya –, hogy itt minden ugyanolyan. Az irodában, az étkezdében, a nyelvtanfolyamon. Nem fogok anyuval szemben ülni a bérelszámoláson.”

„Ezek a zöldek jönnek felfelé, és minket is érdekelnének” – mondta a civil ruhás 1986-ban. A két gyerekről képeket mutatott, azt mondta, az iskolai évkönyvből. „Drága lehet a bentlakás – mondta –, sokat kellhet a lánynának dolgoznia.” És kelletlenül ingatta a fejét.

Hónapokig gondolkodott azon, hogy kik azok a zöldek, de senkitől sem tudta megkérdezni. Talán nem is merte volna.

Azt gondolta, hogy majd a történelemtől beszélgetnek. Az évzáró után a töltésnél mindig voltak elszórt tankönyvek, kémiából

megvolt neki a teljes sorozat, történelemből csak a hetedik és a nyolcadik. Úgyis csak tíz napig lesznek itt. A középkort majd megtanulják Németországban.

A lányok soványabbak voltak, mint a képeken, és nem érdekelte őket a történelem. Délelőtt tévét néztek, majd magas talpú cipőikben elgyalogoltak a közértbe. Kínai levestésztát vettek, forró vizet öntöttek rá, és a hosszú szálakat egyben nyelték le, aztán visszahúzták a szájukon keresztül. A felesége elsápadt.

Amikor egyedül volt otthon, titokban ő is kipróbálta, de nem mondta el senkinek.

A lányokat délutánonként a targoncás fiúval látta, meg egy kóbor kutyával. A kutyára spárgát kötöttek, úgy sétálgattak.

Egyik este német politikusokat mutattak a tévében, „Schau, der Kuschelbär!” – bökdösték egymást a lányok, és vihogtak.

Látta, hogy egy fiú jön a töltés felől, meg egy lány. A lány a szíjánál fogva lóbálta a cipőjét, mezítláb lépkedett az utcai porban. Felismerte Odettet, csatakos volt és kipirult. A kutya is láthatóan zavarban volt.

Hannelore vörös szemmel, dacosan üldögélt a szobában.

Másnap délben megérkezett az anyjuk. „Már most el akarjátok rontani az életeteket?” – kiabálta, de ez elviselhetőbb volt, mint amikor elváltoztatott hangon telefonált. Negyedórát adott a lányoknak, hogy összeszedjék a holmijukat, a taxit el sem küldte. A kutya hosszan futott az autó után.

Az úttesten megannyi forró fémgorgács fénylett.

A kutya a kerítésnél bámult befelé. Kiment, hogy leszedje a nyakáról a madzagot. „Szabad vagy” – mondta a kutyának, mire az szűkölni kezdett.

A bérelszámoláson megtartották a szokásos, karácsony előtti összejövetelt, aztán a felesége újévig szabadságot vett ki. A két ünnep között telefonált egy kolléganője, hogy idegen emberek őrzik a gyárat, nem lehet bemenni. Január elején, a megadott időpontban, ő is elkísérte a feleségét, de csak a volt dolgozókat engedték be, ötösével, a személyes dolgaikért.

A biztonsági őrte először meg sem ismer-te, annyira furcsa volt rajta a fekete egyen-ruha. „Én nem haragszom – mondta később a fiúnak –, de ezek soha többé nem jönnek vissza.” A fiú beletúrt a felesége holmijába. „Ez a szabály” – mondta.

Rég volt, hogy a TMK-sok készítettek egy akváriumot, levegőztetővel. Feltöltötték rizlinggel; kék, sárga, piros műanyag halak lebegtek a színes kavicsok felett.

Már félúton tartottak hazafelé, amikor a felesége munkatársnője beérte őket. Egy fura tapin-tású műanyag zacskót hozott, „Csont a kutyusnak” — mondta.

Biológiailag lebomló csomagolás – ez volt a zacskóra nyomtatva. „Csak tudnám, mi van becsomagolva” – mormogta. „A csont, Api, éljél már kicsit ebben a világban!” – mondta a felesége.

De ő nem egészen erre gondolt.

NAGY DÁNIEL

Szellemi alkotások „nukleáris szemiotikája”?

Avagy hogyan váljanak a jelen értékei a jövő értékeivé (1. rész)

BEVEZETÉS

A pályázati kiírás alapján ez az esszé az „örök értékekről” szól a „változó világban”. Természetesen a kérdés rendkívül sokrétű, valamennyi felvethető aspektusának tárgyalása nem csupán egy tanulmány, de akár több önálló könyv vagy doktori disszertáció kereteit is bőven kitöltené. Írásomban ezek közül mindössze egyetlen specifikus problémára fogok koncentrálni egy kultúratudományi „gondolatkísérlet” keretében. A kiírás önmagában feltételezi, hogy kultúránk jelen állapotában rendelkezik olyan értékekkel, amelyek fennmaradását, a jövő generációk számára való sikeres továbbadását örvendetesnek, sőt egyenesen szükségesnek tekintenénk. Természetesen a szellemi vagy kulturális érték fogalma önmagában is nagyon sokféleképpen értelmezhető, így szeretném mindjárt a tanulmányom elején leszögezni, hogy a soron következő fejtegetés teljes egészében értékesnek tekintett műalkotások megőrzéséről és továbbadásáról szól, ami az én értelmezésemben a pályázat célja is volt.

Ebben a kontextusban az első és legalapvetőbb kérdés nyilvánvalóan az volna, hogy ma kik és mi alapján tekintenek egy adott műalkotást értékesnek (tartozzon akár az irodalom, zene, képzőművészet, film vagy bármely egyéb művészeti ághoz), amit aztán a holnap számára közvetíteni szándékoznak/szándékoznak. Ez a kérdés azonban a jelen kulturális viszonyainak részletes elemzését igényelné, s minden bizonnyal állásfoglalást követelne olyan esztétikai, ideológiai vitákban, amelyekben egy ilyen jellegű tanulmány szerzőjeként talán csábító, ám legalább olyan visszatetsző is volna a döntőbíró szerepében tetszelegni. Esszémben tehát a jelen kulturális csatatereinek feltérképezése helyett megkísérlek a jövőbe tekinteni. Kérem azonban a tisztelt olvasót, hogy írássomat ne a „kultúratudományi futurológia” diszciplínájának megalapozására tett kísérletnek tekintse, csupán tudományos problémákra érzékeny morfondírozásnak egy érdekes problémáról és az általam felvázolandó parabola reményeim szerint tanulságos konzekvenciáiról.

Amennyire lehetséges, tekintsünk tehát el a jelen problematikusságától. Ez alatt azt értem, hogy tegyük zárójelbe azt az egyébként elsődleges fontosságú kérdést, hogy mely konkrét alkotások számítanak értékesnek és miért, és különösen hogy melyek „maradandóan” értékesek. Egyszerűen posztuláljuk, hogy léteznek olyan irodalmi szövegek, zeneművek, képzőművészeti alkotások stb., amelyeknek értékességében annyira biztosak vagyunk, hogy feltétlenül megőrzendőnek tartjuk őket a jövő számára is. Az, hogy erre valamiféle „szekuláris örökkévalóság” megteremtésének vágya¹ vagy a halál utáni élet ideájának hajszolása késztet-e minket,² netán társadalmi berendezkedésünkől következően tartjuk fontosnak a felejtés megelőzését,³ ebben a kontextusban másodlagos kérdés. Az elsődleges probléma az, hogyan tudjuk ezt megtenni. Milyen módon tudjuk megőrizni a számunkra értékes műveket a jövő számára, figyelembe véve azt a pályázati kiírásban is leszögezett körülményt, hogy a világ változik. Sőt, nemcsak hogy változik, de mára szinte közhelynek számít, hogy egyre gyorsabban változik. Technológiai eszközök, gazdasági és politikai rendszerek, médiumok és az általuk közvetített eszmék, a legkülönbözőbb kulturális divatok és trendek talán sosem látott sebességgel követik egymást. Nekünk pedig, ha továbbadandó örök értékekről beszélünk, ebben a dinamikus és instabil kulturális térben kell egyes alkotások számára többé-kevésbé állandó helyet találnunk. Rá kell tehát jönnünk, hogyan szilárdíthatjuk meg a számunkra fontos szövegek pozícióját a kultúrában, megakadályozva, hogy a jövő kulturális áramlatai az emberiség szellemi horizontjának perifériájára vagy akár *horribile dictu* a feledésbe sodorják az általunk „lehorgonyzott” műveket.

A Kortárs folyóirat ösztöndíjpályázatot írt ki a tavalyi év során *Jövők értékei – Örök értékek a változó világban* témakörben. Jelen írás e pályázatunk egyik díjazottja.

Noha „a kultúrát és az emlékezetet fenyegető veszély gondolata” legalább olyan ősi, mint maga az írás,⁴ ha nem még annál is ősbibb,⁵ az már korántsem triviális, hogyan és mit kell megmenteni.⁶ Az pedig talán még zavarba ejtőbb kérdés, hogy miként lehet vagy kell megóvni a kultúra által teremtett értékeket éppen a kultúra folyamatos változásától. Hiszen a múltban a kulturális felejtéstől való rettegés elsősorban a könyvtárak leégésétől való félelem formájában nyilvánult meg, vagyis hogy a tudás hordozóinak megsemmisülésével elenyészik maga a tudás, az emberiség pedig visszacsúsz a civilizációból a barbárságba. Számomra azonban úgy tűnik, mai szellemi értékeinket sokkal inkább fenyegeti az a veszély, hogy az áttekinthetlenné duzzadó és folyamatos mozgásban lévő kultúrában érthetlenné és jelentéktelenné válnak, mint hogy elégnek egy modern kori alexandriai könyvtár felgyújtásakor.

Bár első pillantásra talán kissé meredek képzettársításnak tűnhet, úgy vélem, ehhez leginkább hasonló problémával a közelmúltban a legkimerítőbben az atomerőművekben elhasznált fűtőelemek elhelyezésére szolgáló veszélyeshulladék-tárolók megjelölése kapcsán foglalkoztak tudományos keretek között. Az ezzel kapcsolatos jel- és kultúratudományi projekteket összefoglaló néven esetenként „nukleáris szemiotikának” nevezik. De miért is tartom ezt a bármely művészeti ág értékeitől látszólag igencsak távol eső vizsgálgóást tanulságosnak a fenti feladat megoldása szempontjából? Nos, úgy vélem, *mutatis mutandis* a „nukleáris szemiotika” lényegében ugyanarra a problémára keresi a megoldást, mint én, amikor a pályázati kiírás által felvetett kérdést próbálok megválaszolni – hogyan lehetséges csorbítatlanul átadni egy üzenetet a jövő generációknak a kultúra időközben lezajlott változásából fakadó, adott esetben nagyon nagy különbségek sikeres áthidalásával? Az üzenet persze az atomhulladék vonatkozásában a meglehetősen egyszerű „Veszély! Maradj távol!” felszólítás, míg esetünkben valami olyasmi, hogy ez vagy az a szöveg, kép, zene különleges értéket képvisel, olvassátok, nézzétek, hallgassátok és élvezzétek vagy tanuljatok belőle. Írásom további részében azt vizsgálom részletesen, hogy a „nukleáris szemiotikai” kutatások eredményei milyen módon alkalmazhatók a kulturális értékőrzés problémájára, illetve hogy ezen alkalmazások milyen esetleges további kérdéseket és aggályokat vetnek fel.

THOMAS A. SEBEOK ÉS AZ „ATOMPAPSÁG”

Az atomenergia békés célú felhasználásának kutatása már a két világháború között megindult, ám a második világhégés alatt háttérbe szorult a maghasadás fegyverként való alkalmazásával szemben. Az első, energiatermelésre alkalmas kísérleti reaktorok az 1950-es évek elején indultak be mind az Egyesült Államokban, mind a Szovjetunióban, amit az újabb katonai alkalmazás, nevezetesen az atommeghajtású tengeralattjárók mindkét szuperhatalom részéről való kifejlesztése után végül a polgári célú felhasználás is követett.⁷ Az erőművekben és egyéb kutatási vagy katonai célú reaktorokban használt fűtőelemek azonban egy idő után már nem képesek elegendő energiát szolgáltatni a generátorok működtetéséhez, ilyenkor tehát cserélni kell őket.⁸ Az eltávolított, „lemerült” fűtőelemeket azonban továbbra is rendkívüli körültekintéssel kell kezelni, először is évekig hűtik őket, majd pedig meg kell oldani a végleges tárolásukat.⁹ Amikor az 1970-es években a kérdés először vált aktuálissá, a megoldásért felelős tudósok, mérnökök és kormányhivatalnokok egy egész sor problémába ütköztek. Különösen a magas aktivitású hulladék elhelyezése vetett fel komoly kihívásokat, ezek az anyagok ugyanis igen hosszú időn keresztül képesek erős radioaktív sugárzást kibocsátani, így meg kellett oldani az évezredekken át tartó biztonságos izolációjukat. Ebből a célból alakították ki az ún. „mély geológiai tározókat” (*deep geological repositories*), amelyekben geológiailag stabil területeken, mélyen a föld alatt helyezték el a veszélyes hulladékot, ahol biztonságosan elszigetelve maradhat egészen addig, amíg az általa kibocsátott sugárzás veszélytelen mértékűre apad.¹⁰ Az Egyesült Államokban például a nevadai sivatagban található Yucca-hegy mélyén létesítettek ilyen tározót.¹¹

A tudósok és mérnökök itt akár elégedetten hátra is dőlhetek volna, gondolván, hogy megoldották a problémát, a föld mélyébe temetett veszélyes hulladék immár nem okozhat kárt senkinek. Ám a számunkra releváns kérdés csak ekkor vetődött fel. A veszély ugyanis szó szerint évezredekken át fennáll, egyes számítások szerint akár százezer (!) évig is tarthat, amíg a magas aktivitású hulladék alfarészecske-emissziója a természetben tapasztalható háttérsugárzás szintjére csökken.¹² Bár a radioaktivitás szintje 99%-kal esik vissza már az első ezer év után, az anyag még évezredekken át

halálos veszélyt jelentene bárkire, aki megfelelő technikai felkészültség híján érintkezik vele.¹³ Noha geológiai léptékben számolva néhány évezred nem különösebben nagy idő, az emberiség számára ez továbbra is nehezen belátható távlat maradt. A tudósok és hivatalnokok csakhamar ráeszméltek, hogy hiába minimalizálták a helyszín kiválasztásával és a tároló technikai kialakításával a hulladék elmozdulásának és felszínre kerülésének esélyét, egy lehetséges veszéllyel azonban nem számoltak, nevezetesen az emberi beavatkozással.¹⁴

Persze első hallásra talán mindenki úgy gondolhatja, ugyan miért akarna bárki is halálosan veszélyes nukleáris hulladék közelébe kerülni, s még ha akadna is ilyen szerencsétlen őrült, mégis mekkora gondot jelenthet őrizni egy ilyen létesítményt. Azonban, noha emberi léptékkel mérhető időben a probléma valóban csekélynek tűnik, ám a sugárzó anyag hosszú évezredekken át veszélyes marad, míg például maga az Amerikai Egyesült Államok, amelynek szövetségi kormánya elrendelte a Yucca-hegyi mély geológiai tározó létrehozását, mindössze alig több mint kétszáz éve létezik. Annak az esélye, hogy a lerakót a hulladék veszélytelené válásáig a jelenleg fennálló hatalmi struktúrák őrizzék, nagyjából annyi, mint amekkora kb. 4500 éve volt annak, hogy a mai napig Kheopsz fáraó leszármazottai uralkodjanak Egyiptomban. A problémával foglalkozó amerikai kormány-szerv, a Nukleáris Hulladék Elszigeteléséért Felelős Hivatal (*Office of Nuclear Waste Isolation*) szakemberei az 1980-as évek elején tízezer évben határozták meg azt az időtartamot, amíg a tárolót érő emberi beavatkozás esélyét a lehető legminimálisabbra kell csökkenteni.¹⁵

Jogos kérdés lenne, hogy miért nem tesznek ki egyszerűen valamiféle figyelmeztetést, ami mindenki számára egyértelműen jelzi a veszélyt, akár létezik az államalakulat, ami a tározót létrehozta, akár nem. A helyzet azonban nem ilyen egyszerű, hiszen mégiscsak tíz évezredről, vagyis hozzávetőleg a teljes írott emberi történelem kétszeresének megfelelő időtartamról van szó. A kisebbik probléma, hogy fizikailag tartós jelet készítsenek, hiszen számos máig fennmaradt, a miénk-nél jóval fejletlenebb technológiával alkotott tárgy (mint pl. a Stonehenge vagy a gízai piramisok) is ellenállónak bizonyult évezredekken át, sőt, pl. a Dél-Dakotában található Rushmore-hegy szintén ember alkotta portréi egyes becslések szerint akár még hétmillió (!) évig felismerhetők maradhatnak.¹⁶ Tízezer éven át materiálisan fennmaradó és formáját megtartó jelet készíteni tehát távolról sem megoldhatatlan feladat, legfeljebb az ára ejtethi némileg kétségbe az ezért felelős kormányzati szerveket. A fő gond azonban nem a jelzés anyagi tartóssága, hanem az értelmezhetősége. Hiszen például a fent említett Stonehenge funkciójáról, arról, hogy miért épült, alkotói pontosan mire és hogyan használhatták, esetleg mit szimbolizált, máig megoszlanak a vélemények, hiába maradt fenn fizikailag kitűnő állapotban.¹⁷

Legalább ilyen, ha nem rosszabb lenne a helyzet egy írásos figyelmeztetéssel, hiszen egyetlen általunk ismert nyelv vagy írás sem létezik tízezer éve, még a legősibb szövegemlékek is alig fele ennyi idősök, ráadásul manapság ezeket is kizárólag erre specializált tudósok képesek egyáltalán elolvasni és értelmezni, nemritkán több generációnyi őket megelőző tudós munkájának köszönhetően.¹⁸ Gyakorlatilag biztosra vehető, hogy az általunk ismert valamennyi természetes nyelv a felismerhetetlenségig megváltozik, vagy ami sokkal valószínűbb, egyszerűen kihal a következő tíz évezred alatt. Milyen jelzéssel tudnánk tehát akár tízezer évvel későbbi utódaink tudtára adni, hogy ne kezdjenek ásatásokba, bányászatba vagy kutatófúrásokba a hulladéktároló helyén?

Az atomhulladék kezeléséért felelős kormányhivatal hamar belátta, hogy a probléma megoldása egyáltalán nem magától értetődő, így ezúttal a mérnökök és fizikusok mellett a humán tudományok területéről érkező szakemberek bevonásával elindították a magyarra nehezen átvittethető nevű *Human Interference Task Force* (leginkább talán az „Emberi Beavatkozás Ellenes Munkacsoport” fordítás közelíti meg) projektet.¹⁹ Ennek legemblematisabb figurája a magyar származású amerikai nyelvész, szemiotikus, a Bloomingtonban található Indiana University professzora, Thomas A. Sebeok volt, akit akár a „nukleáris szemiotika” atyjának is nevezhetünk. Az általa összeállított jelentés irányította világszerte sokak figyelmét a problémára. Noha magát a tényleges, hivatalos szöveget csak 2006-ban hozta nyilvánosságra az amerikai kormány, Sebeok elemzése és javaslatai addigra világszerte ismertek voltak, nem kis részben a német *Zeitschrift für Semiotik* című szakfolyóiratnak a témával foglalkozó 1984-es számában megjelent cikke miatt.²⁰

A jelentés célja tehát az volt, hogy javaslatokkal szolgáljon a tároló helyének megjelölésére, ami a lehető legnagyobb valószínűséggel érthető marad tízezer éven át, sikeresen távol tartva a jövő generációk tagjait a veszélyes, sugárzó anyagtól. Az eredeti, amerikai kormányhivatal számára ké-

szült szövegnek Sebeok a *Communication Measures to Bridge Ten Millenia*, vagyis a *Tíz évezreden átívelő kommunikációs eljárások* címet adta, már az elején kihangsúlyozva, hogy korábban még senki sem kísérelte meg az emberi kommunikációban használt jelrendszerek változását tízezer évre, vagyis háromszáz nemzedékre előrejelezni.²¹ A magyar származású tudós egészen az alapoknál próbálta megragadni a problémát azáltal, hogy a kommunikációelmélet és a jeltudomány alapjainak összefoglalásával indítja a jelentést, definiálva olyan megkerülhetetlen fogalmakat, mint *forrás*, *csatorna*, *zaj*, *nyelv*, *kódolás*, *dekódolás*, *interpretáció*, *szignifikáció*, *szemiózis* vagy *kontextus*.²² Érdekes módon a talán legfontosabb fogalomra csak ezután kerül sor, ráadásul Sebeok *jel* (*sign*) helyett a *message*, azaz *üzenet* terminust vezeti be.²³ Ezután leszögezi, hogy minden üzenet (jel) egy adott kontextusban bír jelentéssel, azaz vált ki a címzettből egy bizonyos interpretációt.²⁴ Ebből következően Sebeok szerint minden szemiotikai rendszer dinamikus és adaptív, vagyis alkalmazkodik mind a külső, mind a belső kontextushoz.²⁵ Ez természetesen azt is jelenti, hogy idővel minden kommunikációs rendszer megváltozik, vagy a jelek formája, vagy a jelentésük módosul – sőt, hosszú távon a legvalószínűbb, hogy mindkettő.

Így végső soron visszajutunk ahhoz a két meta-problémához, hogy egyrészt milyen módon kommunikálhatunk a távoli jövőben létező társadalmakkal, másrészt hogyan előzzük meg, hogy a társadalmi változás eltörölje az üzeneteinket.²⁶ Sebeok a jelek és csatornák fajtáinak, majd az íráskés és képek megfejthetőségének vizsgálata után arra jut, hogy mivel a kontextus ilyen időtávlatban gyakorlatilag előrejelezhetetlen, így érdemes mindenből minél többet alkalmazni párhuzamosan, mivel így növelhető annak esélye, hogy valamelyik üzenet az eredeti kommunikációs szándék szerint érhető marad.²⁷ Röviden, a redundancia-elv alkalmazását javasolja a kommunikáció valamennyi aspektusára (jeltípusok, csatornák stb.) vonatkozóan.²⁸ Ám noha az alternatív médiumok a gyakorlatban valóban erősíthetik egymás hatását, az üzenetek érthetőségét még ez sem garantálja.²⁹ Természetesen maga Sebeok is tisztában volt vele, hogy a redundancia önmagában nem biztosítja a figyelmeztetés érthetőségének megőrzését, sőt még az is erősen kérdéses, hogy ha távoli leszármazottaink megértik is a figyelmeztetésünket, figyelembe veszik-e egyáltalán. Elvégre a „fáraók átka” se tartotta vissza az óegyiptomi uralkodók nyughelyeinek kifosztásától a későbbi évszázadok sírbrólait, a modern kor régészeiről nem is beszélve.³⁰ Így hát Sebeok a jelentése konklúziójában megfogalmazott ajánlásokban a redundancia-elv alkalmazása és a témáról való gondolkodásban a nemzetközi együttműködés kiterjesztése³¹ mellett további, hatalmas visszhangot keltő javaslatokat is tett.

A magyar származású professzor mindenekelőtt azt propagálta, hogy az üzenet továbbadására ne csak a materiális formába önthető jeleket, hanem a „folklorisztikus eszközöket” is vegyék igénybe. Vagyis konstruáljanak egy mesterséges legendát, ami „hamis nyomként” funkcionálna a széles tömegek számára, a tényleges igazságot pedig csak egy kiválasztott tudósokból (fizikusokból, sugárfertőzések kezelésére szakosodott orvosokból, antropológusokból, szemiotikusokból stb.) álló szűk kör ismerné, akiket Sebeok – bevallottan a drámai hatás kedvéért – „atompapságnak” (*atomic priesthood*) nevezett el.³² Ezt a mesterségesen kreált legendából származó „tabu” erősítene a történet meghatározott időnként való újramesélése, illetve egy évenként ismételt rituálé is.³³ Persze itt ismét felvethető, hogy a „fáraók átkát” se vették komolyan, azonban számos példát hozhatnánk rá, hogy a vallásos kultuszok sikeresen őriztek meg és tartatnak be akár mind a mai napig híveikkel olyan tilalmakat, amelyek praktikus értelme, már ha volt ilyen eredetileg, rég okafogyottá vált vagy egyenesen feledésbe merült.³⁴

Egy ilyen kvázi-kultusz talán valóban működhetne a vallásokhoz hasonlóan, amelyeknek kultúratudományi szempontból lenyűgöző jellemzője, hogy akár sok-sok generáción át képesek üzeneteket, értékeket és viselkedésmintákat gyakorlatilag változatlan formában megőrizni. Sebeok azonban ezen felül még azt is felveti, hogy ötlete kombinálható lenne a redundancia-elvvel, mivel szerinte az információ romlása az idő múlásával elkerülhetetlen, ezért egy meghatározott időközönkénti beavatkozás maximalizálná leginkább a sikeres kommunikáció esélyét. Így tehát azt ajánlja, hogy a háromszáz generációnyi időt bontsák kisebb egységekre, a jelzéseket pedig mindig csupán könnyebben belátható, háromnemzedéknyi időtartamra tervezzék előre, illetve csatoljanak hozzájuk egy meta-üzenetet, ami időről időre való megújításukra, modernizálásukra hív fel.³⁵ Ehhez némileg hasonló ötlettel állt elő a *Zeitschrift für Semiotik* már említett számában a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem világhírű etnológus és szemiotikus professzora, Voigt Vilmos is, aki azt javasolta, tegyenek ki a lerakó körül a nagy világnyelveken írott figyelmeztető táblákat, amelyeket aztán meghatározott időközönként

fordítsanak újra, az újabb változatokat pedig a helyükön hagyott régebbiek köré koncentrikus körökben helyezték el.³⁶ Mindkét módszernek nyilvánvaló hátránya azonban, hogy valójában semmi sem garantálja, hogy a későbbi generációk lelkiismeretesen el is végzik majd a rájuk bízott feladatot.³⁷ Így aztán Sebeok arra a következtetésre jutott, hogy erre is az „atompapságnak” kellene felügyelnie, szükség esetén akár természetfeletti eredetű büntetéssel fenyegetve azokat, akik nem tartanak be a nyilván profetikus hangnemben megfogalmazandó instrukciókat.³⁸

Nem meglepő, hogy ez a „megoldás” elég nagy port kavart, s bár egyelőre semmi sem utal rá, hogy bárki is a tényleges gyakorlati alkalmazásukat tervezné, Sebeok javaslatai a mai napig számos vita tárgyát képezik. Először is természetesen számos gyakorlati probléma vetődik fel, például nem teljesen világos, hogyan is lehetne az „atompapság” által ellenőrzendő pseudo-vallást mesterségesen létrehozni, és ami még fontosabb, elterjeszteni gyakorlatilag a teljes emberiség körében. Hiszen könnyű belátni, hogy nem elegendő, ha csak a tározók környékén élők sikert a kultusz híveivé tenni, mivel a múltban többször is előfordult, hogy egy vallás hívei kiszorultak egy adott területről. Ilyenkor persze megesett, hogy a „hódítók” a saját vallásuk templomává alakították át a „meghódítottak” szent helyeit, de arra is bőven lehetne példákat sorolni, hogy bosszúból, felsőbbrendűségüket fitogtatandó vagy egyszerűen zsákmányszerzési céllal feldúlták őket, ami az atomhulladék-tározók esetében nyilván mind rájuk, mind a környezetre nézve katasztrofális következményekkel járna. Elvileg persze elképzelhető, hogy amennyiben felmerül a veszélye, hogy a tározó helyét a „hitetlenek” meghódítják, a hívők a beavatott szakértőkből álló „papság” vezetésével a megfelelő „ceremóniának” beállított elővigyázatossági intézkedések közepette elszállítják a hulladéktároló kazettákat, és egy új, biztonságos helyet keresnek a „szent ereklyéknek”, ehhez azonban már legalábbis igen élénk fantázia kell. Ám ettől eltekintve sem világos, hogy miként „térítenének meg” akár csak egy szűkebb csoportot is az új „atomvallásra”, s ha sikerülne is, milyen feszültségek jönnének létre a már létező „igazi” vallásokkal. Hogyan zárnák ki az eljövendő évezredek alatt olyan „eretnekmozgalmak” megjelenését, amelyek adott esetben a lerakók helyét őrző „tabuk” tagadására is vetemedhetnének, vagy épp azt, hogy pont az atompapság teokratikusnak ígérkező uralma ellen fellázadó „új jakobinusok” nyissák fel a tározót? Arról már nem is beszélve, hogy mi történne, ha a „beavatottak” valamely eljövendő természeti vagy ember által okozott kataklizma során mind egy szálig elhalálnának.

Lényegében tehát kijelenthető, hogy bár Sebeok javaslata briliánsan mutat rá a vallásos kultuszok azon képességére, hogy elhanyagolható torzulással képesek kulturális „üzeneteket” közvetíteni akár évezredekben mérhető időbeli távlatokon keresztül, továbbá rendkívül kreatív, elgondolkodtató és szellemes, a gyakorlatban mégis sokkal több problémát vet fel, mint amennyit megoldana. Talán valamelyest pragmatikusabb javaslat, amit a témáról rendezett 1991-es Oslói Konferencián fogalmazott meg a norvég jogászprofesszor, Knut Selmer, aki egy új vallás és „atompapság” létrehozása helyett a már létező vallások vezetőivel való együttműködést ajánlott, tulajdonképpen azt, hogy az „emberiség érdekében” valamennyi vallás vegye fel a sugárveszélyre figyelmeztető egyezményes jeleket saját szimbólumai közé.³⁹ Ezáltal talán valóban megtilthatnák a híveknek az így megjelölt helyekre való belépést vagy tárgyakkal való érintkezést, amolyan *in hoc signo morieris* jelleggel, esetleg Selmer tanácsát követve előírhatnák, hogy a hívők kutassanak információ után (pl. az erre a célra létrehozott archívumokban), mielőtt a szóban forgó helyeken bármit is tennének.⁴⁰ Bár ez a javaslat valamivel gyakorlatiasabb Sebeok eredeti ötleténél, még mindig nehéz elképzelni, ahogy a világ valamennyi vallási vezetője egyszerre előáll vele, hogy véletlenül éppen felfedeztek egy teljesen új dogmát és egy azt szimbolizáló szent jelet, amit a híveknek mostantól tisztelni kell, ráadásul a többi, nemritkán riválisnak tekintett vallás híveivel együtt.

Végző soron valamennyi ilyen javaslat közös jellemzője, hogy rendkívül ellentmondásosak. Egyfelől próbálhatjuk ugyan azzal megnyugtatni a lelkiismeretünket, hogy célunk a következő generációk megóvása a jelenlegi tevékenységünk jövőbeni káros hatásaitól,⁴¹ másfelől viszont ez nem teszi etikailag kevésbé aggályossá, hogy mégis csak a félrevezetés, a manipuláció egy igen kifinomult formájáról van szó. Még ha az „emberiség érdekében” dolgozó „atompapság” nem is részegülne meg saját hatalmától, uralmuk mégis csak a zsarnokság egy formája lenne. Sebeok javaslatának egyik legszenvedélyesebb kritikus, Susan Garfield amerikai pszichológus például az emberi képességekkel szembeni tisztelet hiányával vádolja a magyar származású szemiotikust, amiért a „megoldása” titoktartásra, manipulációra és félrevezetésre alapoz.⁴² Garfield szerint az igazságnak

a radioaktív hulladékhoz hasonló „mélyre temetése” abszurd folyamatokat eredményez a társadalmi, politikai és szellemi életben.⁴³ Ráadásul a mítoszok és a rítusok már az Oslói Konferencia résztvevői szerint is az egyének viszonyát szabályozzák létezésük feltételeihez, így olyan alapvető pszichológiai és kulturális mintáknak tekinthetők, amelyeknek mesterséges létrehozása vagy átírása tartósan valószínűleg nem lehetséges, de még ha megoldható volna is, morálisan akkor sem igazolható.⁴⁴ A magát egyébként jungiánusnak tartó Garfield úgy foglalja össze aggályait Sebeok jövőképevel kapcsolatban, hogy annak legnagyobb veszélye az emberi természet trivializálása, az alapvető bizalmatlanság az egyének azon képességével szemben, hogy önálló viszonyt alakítsanak ki magával a valósággal.⁴⁵ Természetesen Sebeoknak és kollégáinak mentségükre szolgál, hogy a sok szempontból valóban abszurdnak tetsző ötleteikkel egy gyakorlatilag megoldhatatlannak tetsző kihívással szemben álltak elő.

Szerencsére erre a problémára senki sem tőlem várja a megoldást, így tanulmányom következő részében a kulturális értéket képviselő műalkotások kollektív emlékezetben való megőrzését helyezem a fókuszba. Egyrészt kísérletet teszek annak bemutatására, hogy az atomhulladék-tározók megjelölésének kérdése mennyire hasonló a kulturális értékek őrzésének és továbbadásának feladatához, másrészt megvizsgálom, hogy a „nukleáris szemiotika” kapcsán felmerülő problémák milyen tanulságokkal szolgálnak a dolgozat fő témájára vonatkozóan.

JEGYZETEK

¹ ASSMANN, Aleida, *Erinnerungsräume. Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses*, C. H. Beck, München, 1999, 357. Assmann szerint ez az írás és az archiválás feltalálásának egyik fő oka az emberi kultúrában.

² *Uo.*, 45–46. A német kutató úgy véli, az európai kultúrában a reneszánsztól kezdődően van folytonosan jelen a halhatatlanság „exkluzív lehetőségének” felkínálása a különleges teljesítmények számára. Már az ókori mitológiában is megnyilvánul az ember örök élet utáni vágya, a különleges tetteket véghezvivő hősöket az istenek gyakran jutalmazták halhatatlansággal, de az is előfordul például a *Gilgames-eposzban*, hogy a mitikus hős hűbrisze és egyben halálának oka éppen a halhatatlanság megszállott hajszolása. A modern, egyre inkább szekularizálódó kultúrában ezt az ősi igényt természetesen elsősorban az emlékezet révén próbáljuk kielégíteni. A *feledés* mint második, sőt valódi, végleges halál toposza nem csupán a „magaskultúrában” létezik, nemrég halottak napján a köztemetőben járva több síron is olyan feliratokat olvastam: „Csak az hal meg, akit elfelednek”, „Emléke szívünkben él”, „Emlékét örökké őrizzük” stb.

³ Id. ASSMANN, Jan, *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*, ford. Hidas Zoltán, Atlantisz, Budapest, 2013, 86.

⁴ Eco, Umberto – CARRIÈRE, Jean-Claude, *Ne remélje, hogy megszabadul a könyvektől*, ford. Sajó Tamás, Európa, Budapest, 2010, 33.

⁵ Id. ASSMANN, *A kulturális emlékezet... i. m.*, 99. A szóbeli hagyomány éppen a felejtés megelőzésének mindent felülíró imperatívusza miatt nem tűri a változtatást. Vö. Eco–CARRIÈRE, *i. m.*, 252–253. A hagyományos indiai kultúrában a szóbeliséget a mai napig megbízhatóbbnak tartják az írásnál, mert ha a szent szövegek, eposzok közös recitációja közben valaki hibát vét, azt a többiek azonnal kijavítják, míg az írások másolása közben keletkező hibák jó eséllyel megmaradnak és szövegromláshoz vezetnek.

⁶ Eco–CARRIÈRE, *i. m.*, 34.

⁷ A témáról bővebben ld. <http://www.world-nuclear.org/information-library/current-and-future-generation/outline-history-of-nuclear-energy.aspx>, 2016.11.10. 14:36

⁸ A technológia vázlatos leírását ld. <http://www.world-nuclear.org/information-library/nuclear-fuel-cycle/nuclear-power-reactors/nuclear-power-reactors.aspx>, 2016.11.10. 14:49

⁹ Id. <http://www.world-nuclear.org/nuclear-basics/what-are-nuclear-wastes.aspx>, 2016.11.10. 14:55

¹⁰ Id. <http://www.world-nuclear.org/information-library/nuclear-fuel-cycle/nuclear-wastes/storage-and-disposal-of-radioactive-wastes.aspx>, 2016.11.10. 15:13

¹¹ *Uo.*

¹² *Conservation and Retrieval of Information – Elements of a Strategy to Inform Future Societies about Nuclear Waste Repositories. Final Report of the Nordic Nuclear Safety Research Project KAN-1.3 Part III.*, szerk. JENSEN, Mikael, Nordiske Seminar- og Arbejdsrapporter, 1993, 32. http://www.iaea.org/inis/collection/NCLCollectionStore/_Public/28/038/28038113.pdf, 2016.10.12. 16:48

¹³ *Uo.*

¹⁴ SEBEOK, Thomas, *Communication Measures to Bridge Ten Millennia. Technical Report. Prepared for Office of Nuclear Waste Isolation*, 1984. április, <http://www.osti.gov/scitech/servlets/purl/6705990>, 2016.11.10. 15:45

¹⁵ *Uo.*, iv.

¹⁶ <http://www.american-presidents.org/2008/01/will-mount-rushmore-last-forever.html>, 2016.11.10. 16:25. Az amerikai építész, Michael Brill az 1990-es években több tervet is készített egy Új-Mexikóban található veszélyeshulladék-lerakóhoz, amelyek szerint a veszélyre figyelmeztető jelzés hatalmas, földből kiálló beton-tüskékből állt volna, amelyeket a „Szögek földjének” (*Spike fields*) vagy „Tövises tájának” (*Landscape of Thorns*) nevezett volna. Ld. Brill, MICHAEL, „*An Architecture of Peril: Design for a Waste Isolation Pilot Plan, Carlsbad, New*

Öregasszony macskával, é. n.

Kikötő, é. n.

Cím nélkül, 1966 k.

Mexico". *Environmental and Architectural Phenomenology Newsletter*, <http://www.arch.ksu.edu/seamon/Brill.htm>, 2016.11.10. 16:38; ld. még DUNCAN, Dennis, *Backwards and Forwards with the Atomic Priesthood*, <https://www.alluvium-journal.org/2012/07/01/backwards-and-forwards-with-the-atomic-priesthood>, 2016.06.08. 11:58. A skandináv országok kormányai által életre hívott NEA munkacsoport kezdetben szintén nagy földmunkával járó, monolitszerű jelek felállítását javasolta, ezt azonban a témával foglalkozó 1991-es Oslói Konferencia elvetette. Ld. *Conservation and Retrieval of Information... i. m.*, 63–64.

¹⁷ <http://anthropology.msu.edu/anp264-ss13/2013/03/28/1424>, 2016.11.10. 16:59

¹⁸ Közismert például, hogy egyiptomi hieroglifák megfejtésével európai tudósok évszázadokon át sikertelenül próbálkoztak, míg végül a szerencsésen előkerült, többnyelvű Rosette-i kőnek köszönhetően Jean-François Champollion jött rá rejtélyük nyitjára, azonban számos ősi nyelven írt szöveg (pl. a krétai lineáris A, az etruszk nyelvű feliratok vagy az ókori Indus-völgyi civilizáció írásos emlékei) a mai napig kitartóan őrzi titkait az őket kutató nyelvészek és régészek előtt.

¹⁹ SEBEOK, *Communication Measures... i. m.*, iv.

²⁰ Ld. SEBEOK, Thomas A., *Die Büchse der Pandora und ihre Sicherung: Ein Relaisystem in der Obhut einer Atompriesterschaft*, *Zeitschrift für Semiotik*, Band 6, Heft 3, 1984, 229–253.

²¹ SEBEOK, *Communication Measures... i. m.*, 2.

²² *Uo.*, 3. A mellékletben még egy fogalommagyarázó glosszáriumot is közölt, így valószínűsíthető, hogy az alapokhoz való visszanyúlásra Sebeoknek nem csupán saját módszeressége volt az oka, hanem az is, hogy a jelentést megrendelő, atomhulladék elhelyezésével foglalkozó kormányiszerv munkatársaitól aligha volt elvárható a kommunikáció- és jeltudomány alapfogalmainak ismerete. Ez annál is inkább valószínű, mivel a témáról publikált tanulmányból, ami egy szemiotikai szakfolyóiratban jelent meg (ld. 20. jegyzet), ez a rész természetesen hiányzik.

²³ *Uo.*, 4. A témával foglalkozó elméleti reflexiót Sebeok történetileg a görög *szémeion* fogalmától eredezteti, amelyet az i. e. 5–4. században élt orvos, Hippokratész használt először a betegségek „jeleire”, azaz *tünet* értelemben.

²⁴ *Uo.*, 11.

²⁵ *Uo.*, 12.

²⁶ NOLIN, Jan, „*Transmittal of Information Over Extremely Long Periods of Time*” = *Conservation and Retrieval of Information... i. m.*, Appendix B, 2.

²⁷ Ld. SEBEOK, *Communication Measures... i. m.*, 16., 19., 21.

²⁸ *Uo.*, 21. Ld. még SEBEOK, Thomas A., *Pandora's box: How and why to communicate 10,000 years into the future – Purpose of the report*. <http://www.mat.ucsb.edu/~g.legrady/academic/courses/01sp200a/students/enricaLovaglio/pandora/Pandora.html>, 2016.06.08. 11:45

²⁹ A skandináv országok a témával foglalkozó tudósainak kutatásai alapján összeállított Jensen-jelentés például az amerikai filozófus, Willard van Orman Quine „radikális fordítás” elméletére hivatkozva arra figyelmeztet, hogy egy idegen kultúra bármely üzenetének interpretációja könnyen vezethet kölcsönösen inkonzisztens eredményekhez. Ld. *Conservation and Retrieval of Information... i. m.*, 62.

Vö. QUINE, Willard van Orman, *Word and Object*, MIT University Press, Cambridge, Massachusetts, 1960, 27.

³⁰ Ld. SEBEOK, *Communication Measures... i. m.*, 24. Ld. még GARFIELD, Susan, *Oslo Conference Suggests that World Religions Carry Nuclear Waste Danger Warnings into the Far Future*, <http://www.earthcitizens.net/nuclear-guardianship/w28relig.htm>, 2016.10.12. 15:40. A Jensen-jelentés is utal egy Norvégiában talált rúnakőre, amit a rárótt felirat szerint szigorúan tilos lett volna elmozdítani, a régészek azonban mégis pontosan ezt tették, hogy benézhesseken alá, noha el tudták olvasni és meg is értették a kövön szereplő ónorvég nyelvű figyelmeztetést. Ld. *Conservation and Retrieval of Information... i. m.*, 61.

³¹ SEBEOK, *Communication Measures... i. m.*, 24–25. Ld. még SEBEOK, *Pandora's box... i. m.*, Conclusions.

³² SEBEOK, *Communication Measures... i. m.*, 24. Ld. még SEBEOK, *Pandora's box... i. m.*, Conclusions.

³³ *Uo.*

³⁴ Az ortodox zsidók például máig, csaknem háromezer éve betartják például a *Tóra* étkezésre vonatkozó rendelkezéseit, noha azok a mai higiéniai viszonyok között már tisztán praktikus, „egészségügyi” szempontból feleslegesek volnának, s számos más vallásból is lehetne hasonló példákat hozni.

³⁵ SEBEOK, *Communication Measures... i. m.*, 26. A magyar származású tudós kb. 250 évenkénti újrafordítást javasol.

³⁶ VOIGT Vilmos, *Konzentrisch angeordnete Warntafeln in zunehmend neueren Sprachformen*, *Zeitschrift für Semiotik*, Band 6, Heft 3, 1984, 265–269. Ez a módszer azzal az előnnyel is járna, hogy nem csupán a „naprakész” figyelmeztetések lennének hozzáférhetőek, hanem a régebbi nyelvváltozatok is könnyebben megfejthetőek maradnának az újabb fordításokkal való összevetés lehetősége miatt.

³⁷ SEBEOK, *Communication Measures... i. m.*, 27.

³⁸ *Uo.*

³⁹ Ld. DUNCAN, *Backwards and Forwards... i. m.*, ill. GARFIELD, *Oslo Conference...i. m.*

⁴⁰ *Uo.*

⁴¹ *Uo.*

⁴² GARFIELD, Susan, „*Atomic Priesthood*” is Not Nuclear Guardianship. A Critique of Thomas Sebeok's Vision of the Future, <http://www.ratical.org/radiation/NGP/AtomPriesthd.html>, 2016.06.08.11:52

⁴³ *Uo.*

⁴⁴ *Uo.* A részben szintén az Oslói Konferenciára támaszkodó Jensen-jelentés egyébként azt veti a mítoszok és mesék hosszú távú, célzott jelekként való használata ellen, hogy a mitikussá váló emlékek nem feltétlenül növelik a konkrét információk tartósságát, adott esetben akár éppen az ellenkező hatást érhetjük el velük, mint amit szeretnénk. Ld. *Conservation and Retrieval of Information... i. m.*, 66.

⁴⁵ GARFIELD, *Oslo Conference...i. m.*

FÁBIÁN (T.) LÁSZLÓ

Észrevételek és javaslatok a közoktatás rendszerének korrekciójához III.

tansarok

FÁBIÁN (T.) LÁSZLÓ (1978) Budapest

Kudarcainkból és sikereinkből megtanulhattuk az idők során, hogy nálunk szinte mindenki mindenhez ért – a klasszikussá vált vicc fordulatával élve, mindenhez is. Szinte nincs olyan ember, aki ne lenne tudatában annak, ki és miért alkalmas szövetségi kapitánynak, mi a pontos oka a válogatott aktuális eredménytelenségének, de valójában az is sokak számára evidens, miként orvosolhatóak hatékonyan és könnyedén a másoknak megoldhatatlannak tűnő problémák. Ilyen területnek számít a sport, az egészségügy és természetesen az oktatás világa is. Többek között ennek a „sokoldalúságnak” köszönhetően úti fel gyakorta a fejét az a közismert tévképzet, hogy a tanárokat a társadalom kellőképpen megbecsüli, a munkájukat tisztességesen megfizetik, ráadásul, egyfajta kiváltságként, nyaranta két-három hónapos monumentális szabadságot élvezhetnek. A sztereotípiákon túl, saját emlékeinek felidézésével bárki szívesen és „komoly hozzáértéssel” ad nekik tanácsot, fogalmaz meg elvárásokat a tananyag megtervezésével és megtanításával kapcsolatosan.

Valójában, a felelevenített reakciókkal és sugalmazásokkal ellentétben az oktatás és a nevelés területe, a pedagógia is komoly szakértelmet igénylő önálló mesterség, éppen ezért nem érthet hozzá mindenki. A létező gondolkodásmód megváltoztatásához mindenekelőtt erős társadalmi és szakmai kontrollra lenne szükség, valós problémák köré szerveződő és érdemi vitát generáló egyeztetésekre. Ahogy azt elemzésem bevezető szakaszában is megfogalmaztam, nem várható tovább magára egy konszenzuson alapuló, kormányzati ciklusokon átívelő célrendszer és egy valóban releváns, a kor kihívásaira válaszokat adó oktatási koncepció megalkotása, amely megnyugtatóan rendezi a méltatlan helyzetben lévő pedagógustársadalom problémáit. Annak érdekében, hogy társadalmi megrendeléseként megszülethessen az oktatás régóta áhított víziója, a döntéseket előkészítő, azokat alátámasztó, célzott kutatásokra lenne szükség, valamint a meglévő vizsgálatok nyilvános megvitatására és elemzésére.

Éppen ez az egyeztetés és konszenzus maradt el a sokat emlegetett életpályamoddal kapcsolatban, annak előkészítő és bevezető fázisában egyaránt. Úgy érzem, felvetéseim és javaslataim harmadik részében, a korábban már említett témákat kiegészítve, ideje kicsit megvizsgálunk ennek összefüggéseit is. A pedagógus-életpályamoddal története hosszú, több kormányzaton is átívelő múltra tekint vissza, a jelenleg is hatályos verzió gyökere a 2010-es évek elejére tehető. Ha ennek mibenlétére, filozófiájára kíváncsi az ember, viszonylag kevés elméleti alapvetést vagy magyarázatot talál ezzel összefüggésben. Maga a törvény kifejezetten gyakorlatias, úgy tűnik, főként az előmeneteli és a minősítési rendszer feltárása a feladata.

Az életpályamoddal jogszabályi háttérét és kereteit egyrészt a *2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről*,¹ másrészt a *326/2013. (VIII. 30.) a pedagógusok előmeneteli rendszeréről és a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény köznevelési intézményekben történő végrehajtásáról*² című kormányrendelet határozza meg, amelyekben túlzottan bonyolult teoretikus fejtegetést vagy indoklást nem találunk.

Ha mégis definitív magyarázatra, információra vágynánk, fontos forrásszöveggként egy, a törvény elfogadása előtti időkből való vitairatra tekinthetünk, amely még *A pedagógusok életpályamoddalje törvénykonceptió* címet viseli, és az alábbiakban foglalja össze a folyamat céljait: „Az életpályamoddal a pálya egészére ösztönzően hat; szavatolja a pedagógusi munka magas minőségét, a foglalkoztatási biztonságot, a megfelelő életszínvonalat, a szakmai fejlődést, lehetőséget teremt továbbá az alkalmatlanok kiszűrésére is.”³ A kormányzati tájékoztatáshoz köthető hivatalos forrásként ismert és elérhető még Thaisz Miklós előadásának kivonata, bemutatója, amelynek keletkezése szintén megelőzi a jogszabály hatályba lépésének idejét. Ez az írás az *Elkötelezettség és elhivatottság – Pedagógus életpálya*⁴ címet viseli. A szerző ebben a rendszer bevezetésének kiemelt céljaként

Macskaház, é. n.

Megkötve, é. n.

említi „a pálya vonzóvá tételét”, valamint „a jó pedagógusok megtartását”. Prognózisa szerint ettől többek között „emelkedhet a pedagógusoknak jelentkezők száma”, „a teljesítmény-elv érvényesülése növelheti a pálya presztízsét”, és a rendszer alkalmas lesz arra, hogy „motiválja a tanárokat”. Az idézetek alapján egyértelmű, hogy a törvény elfogadását megelőzően keletkezett szövegek az életpályamodell valós stratégiai mechanizmusként jelenítik meg, amely hosszú távú megoldást hivatott biztosítani a pedagógustársadalom számára.

A gondot, továbbá némi fejtörést ezzel együtt ismét az elmélet és az elmúlt öt-hat esztendőben megvalósult gyakorlat közötti eltérés okozza, ahogy azt a nemzeti köznevelésről szóló törvény koncepciója és mindennapos alkalmazása kapcsán is láttuk, hiszen a szlogenek, a választékosan megfogalmazott célok, valamint a praxis hatalmas kontrasztot mutat. Sajnos az életpályamodell a világban sokkal inkább a csúsztatott és az egyre értéktelenedőbb béremelés, továbbá a folyamatos szakmai ösztűz alatt álló, éppen ezért erősen vitatható színvonalú minősítések, mintsem a stratégiai és hosszú távú tervezés szimbólumává vált.

A biztonság és a korrektség kedvéért elsőként rögzítsünk néhány alapvetést a jelenségekkel kapcsolatban. Tény, hogy ritka pillanatnak és kifejezetten kegyelmi állapotnak számít, amikor az aktuális kormányzatot bármilyen formában és értelemben foglalkoztatja a pedagógusok helyzete (az egzisztencia, a társadalmi státusz, a szociális vagy éppen a szellemi és a lelki folyamatok összefüggésében), ugyanakkor a kifejezetten megalázó helyzet reparálgatása önmagában még nem feltétlenül jelent valós megoldást. Főként akkor nem, ha a 2013 szeptemberében elindított rendszer a korábbi ígéretekkel ellentétben fokozatosan, majd csak öt év múlva éri el (sajnos még e sorok leírásának pillanatában is indokolt a jövőre utalás) az egyébként 2010-ben kecsegtetően előrejelzett állapotot.⁵

A 2010-ben még komoly gesztusnak tűnő bérfejlesztés (legalábbis annak ígérete) valójában 2017. legvégén realizálódik majd, ráadásul úgy, hogy miközben a bevezetés sok-sok évre elnyújtott-ra, lépcsőzetesen sikerült, addig az ezzel járó negatívumok rögtön, a bevezetés pillanatában életbe léptek. Így például a rendszerben gyakorlatilag azonnal megszűnt az órakedvezmény és a túlóradíj fogalma, megtörtént a kötelező óraszámok burkolt, de tényszerű emelése, napirendre került a tanári szabadság korlátozása, mindez együtt járt többek között a tankönyvválasztási lehetőségek szűkítésével és a feleslegesen, indokolatlanul és valójában még értelmetlenül is burjánzó adminisztráció megnövekedésével.

Ha ez még mindig nem lenne elegendő, sajnos az összképhez az is hozzátartozik – amelyről valójában csak nagyon kevesen tudnak, hiszen egy „salátatörvényben” elbújtatott változtatás következménye –, hogy 2015 januárja óta példátlanul, más szakmák gyakorlatától eltérő módon a bértáblát nem a mindenkori minimálbérhez, hanem a 2015-ös állapothoz rögzítik, azaz a pedagógusok fizetését azóta abból a befagyasztott alapegységéből számolják minden évben. Talán nem szorul hosszas magyarázatra, hogy az említett példák egyike sem túl elegáns gesztus. Az eredetileg ígért, ám végül közel hét év alatt megvalósuló bérfejlesztés nem hozza, nem is hozhatja el a kívánt áttérést a megbecsülés terén. A megfelelő erőforrások és a stabil pénzügyi háttér biztosítása, amely csak és kizárólag politikai akarat és döntés függvénye, a sikeres működés alapvető feltétele kellene, hogy legyen. Egy rosszul működő szisztémában, a szinte törvényszerűen rosszul elosztott források semmivel sem jelentenek biztatóbb kilátást a forráshiányosnál. Ugyanakkor a releváns kimutatásokból azt is pontosan látni, hogy az oktatásra szánt költségek az elmúlt évtizedekben folyamatosan csökkennek.⁶

Emlékeznék még arra, hogy felvezető szövegemet a diákjaimtól kölcsönzött ideákkal zártam? Azt megelőzően ugyanis arról kérdeztem őket, hogy saját nézőpontjukból tekintve a közoktatás rendszerének milyen jelenségeire, problémáira fókuszálnak leginkább. Sok más szempont mellett a tanárok társadalmi megbecsültségének problematikáját is felvázolták, nemtetszésüket és elégedetlenségüket fejezték ki ezzel összefüggésben. Sőt, világosan látták a tanári pályát érintő nehézségek és a képzés során felmerülő konfliktusok közötti kapcsolatot is. És valóban, a jelenlegi feltételek mellett miért is lenne vonzó a pedagóguspálya a legtehetségesebb fiatalok számára?

Ahhoz ugyanis, hogy újra valós presztízse lehessen a pedagógusszakmának, olyan, amely külső és a belső szemlélő számára egyaránt megnyugtató helyzetet teremthet, a mindenkori oktatáspolitikának egyértelmű és hiteles üzeneteket kellene megfogalmaznia. A rendszer alapjaival kapcsolatosan mindenekelőtt a megbecsülést, a stabilitást és a szabadságot hangsúlyozva, az előmenetellel összefüggésben a jó előre megtervezhető és távlatos fejlődési folyamatokat, a fennálló al-

ternatívák állandó lehetőségét érzékeltetve. A tanári életpálya modelljének egyfelől azért kellene kiszámíthatónak lennie, hogy megfelelő biztonságot és inspirációt jelentsen a hivatástudatuk miatt még pályán lévő oktatóknak, másrészt pedig – éppen a diákjaim által felvetett szempontokhoz illeszkedve –, hogy kellő motivációt jelentsen a pályaválasztás előtt álló tehetséges fiatalok számára. Hiszen nekik a döntési folyamat során világosan látniuk kell, hogy amennyiben választásuk a tanári pályára esik, ahhoz a társadalom minden külső feltételt biztosít számukra, mindenben támogatja ezt a törekvésüket. Egyetemi tanulmányaik után végzettségüknek megfelelő állást kaphatnak majd a hazai munkaerőpiacon is, egzisztenciális biztonsággal, tervezhető jövővel, valós perspektívákkal, átjárható keretekkel.

De mit is jelent ez pontosan? Miként írható körül a régen vágyott és ideális körülményeket jelentő, társadalmi és pénzügyi tekintetben is megbecsült pedagógustársadalom? A teljesség igénye nélkül például az értelmiségi léthez alkalmas és méltó életszínvonallal.⁸ Jó lenne, ha nem a megélhetés előteremtése miatti kényszerűségből vállalna valaki másod- vagy harmadállást, szerezne magántanítványokat magának. A pedagógus ne pusztán a valós alternatívák hiánya miatt maradjon a pályán, ne azért legyen hűséges a diákjaihoz, a szakmájához és az intézményéhez, mert valójában semmiféle perspektívát sem lát maga előtt.

Ennek érdekében – ahogy az egyébként a 2010-es tervek között még szerepelt is – például hatnyolc évente biztosítani kellene minden tanárnak az értelmes és hasznos továbbképzés, önképzés lehetőségét, tehermentesítve őt a napi rutint jelentő feladatoktól.⁹ Nem a kötelezően elvégzendő, olykor megkérdőjelezhető színvonalú tréningekre gondolok, hanem egy „tanulmányi évré”, amely feltöltődést és regenerálódást biztosít a pedagógusnak, természetesen a szakmai fejlődés mellett.¹⁰ Részben a kiegészítő elkerülése érdekében, részben az elvárható magas szintű ismeretek miatt, hiszen a társadalom elemi érdeke, hogy a felnövekvő nemzedékeket boldog, elégedett, magabiztos, kiegyensúlyozott, mesterségbéli tudásukban megkérdőjelezhetetlen, minden tekintetben megbecsült, köztiszteltetben álló, felvállalható értékeket és mintákat közvetítő emberek neveljék.¹¹

Így már egyáltalán nem lenne felelőtlenség és inkorrekt egy kifejezetten szakmai alapelveken nyugvó minőségbiztosítási rendszer bevezetése és működtetése. Hiszen abban bizonyára szinte mindenki egyetért, hogy értelmes és színvonalas kontrollra szükség van, olyanra, amelynek nem a szuverenitás korlátozása a célja. Ami azonban a jelenlegi gyakorlatot illeti, a heti 24-26 – olykor akár még több – tanórás túlterhelést (ami valójában 48-52 órás munkahétnek számít), a folyamatos bizonytalanságot, az állandóan változó körülményeket és fenntartói elvárásokat, az ezekhez társuló társadalmi és politikai apátiát – de legalábbis a támogatás hiányát –, azt nem érdemes minősíteni. Ráadásul az életpályamodell minőségbiztosítási hiányosságai a szakmán belül kódoltan számos konfliktust és feszültséget generálnak (bérfeszültség, a valós és a portfólióban bemutatott minősítési kompetenciák közötti eltérések, a portfólió elkészítésének és védésének tantestületre háruló terhei stb.).

A kiszámíthatóság és a tervezhetőség miatt a logikusan felépülő és koherens új rendszer elvárásai természetesen azokra vonatkoznának, akik bevezetése után jelentkeznének felsőoktatási intézményekbe, azaz semmiképpen sem érintené hátrányosan a már pályán lévőket.

Az összemosódó és számos ponton megkérdőjelezhető tanfelügyeleti és minősítési rendszer polémiáiról bizonyára mindenki hallott, hiszen bevezetése óta már több alkalommal módosították, ugyanakkor továbbra is számtalan kérdést hagy megválaszolatlanul. A minősítők és minősítettek kiválasztásának folyamatában számos ellentmondás rejlik, de a minősítés szakmai színvonala és eredményessége sem minden esetben meggyőző, az elvárható szakmai fejlődés tekintetében pedig elég kevésbé hasznosuló. Az egyes kategóriákba való besorolás folyamata kifejezetten lassú és nehézkés (egy-két év), a kategóriák közötti differenciálás és előrelépés viszont nem indokolja eléggé magát a folyamatot, hiszen a befektetett munkához képest aránytalanul kevésnek tűnik az átlagban nettó 15-20 ezer forintot jelentő béremelés, főként minden további előnyt nélkülözve. Az már csak a jéghegy csúcsa, hogy például egy januárban abszolvált „védés”, amelyet az előző naptári évben elkészített és benyújtott portfólióval lehet elérni, teljesen érthetetlen és abnormális módon csak a következő év januárjában „emelkedik jogerőre”. Azaz ebben az esetben az életpályamodell kategóriái között való előrelépés összességében legalább két tanéven átívelő projektnek számít, és nagyjából másfél-két év elteltével realizálódik.

Ez kicsivel több idő, mint egy doktori képzés fele...

JEGYZETEK

¹ https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100190.TV

² https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1300326.kor

³ <http://www.ujkatedra.hu/download.php?docID=2450>

⁴ http://www.kpszti.hu/med/eletut/eletpalya_modell.ppt

⁵ A kecsegtető állapotot elsősorban a korábbi tanulmányokban prognosztizált stratégiaalkotás, a rendszer-elvű megközelítés, valamint a versenyképes bérképzés jelentette (volna).

⁶ „Az oktatásra fordított államháztartási kiadások GDP-hez viszonyított aránya a 2012-es szinten maradt (2013-ban 4,7% volt), az oktatásra fordított teljes kormányzati kiadáshoz mérten viszont tovább csökkent (2010-ben 11,2%, 2013-ban 9,5% volt; uniós átlag: 10,3%). Mindkét mutatószám a legalacsonyabbak között van az Európai Unióban. Az iskola előtti nevelésre és alapfokú oktatásra fordított közkiadások GDP-hez viszonyított aránya mindössze 0,9% (uniós átlag: 1,6%).” http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/tools/docs/2015/monitor2015-hungary_hu.pdf

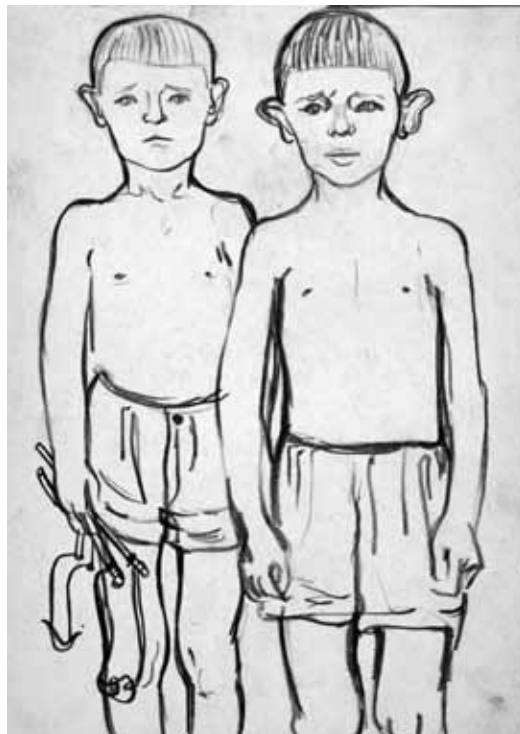
⁷ „Az értelmiségyszociológiai írásokban az értelmiségiek több tipikus társadalmi szerepe is felbukkan. Az egyik legfontosabb a kultúra és a tudás létrehozása, közvetítése és terjesztése.” Kristóf Luca, *A magyar elitértelmiség reputációja*, PhD értekezés, BCE Szociológia Doktori Iskola, 2011, 17. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/573/1/Kristof_Luca.pdf

⁸ Az igazsághoz hozzátartozik, hogy nemzeti köznevelésről szóló törvény ismeri az alkotói szabadság fogalmát, azonban egyrészt azt csak tízévente és a legalább Pedagógus II. kategóriában lévő oktatók vehetik igénybe, másrészt (és sajnos ez a fontosabb) az alkotói szabadság tulajdonképpen egy év fizetés nélküli szabadság. Az alacsonyabb rendű jogszabály, a kormányrendelet kicsit részletesebben, négy pontba szedve szabályozza az alkotói szabadságot. Ebben új elemnek számít az „állami ösztöndíj” lehetősége, de a relativizáló szóhasználat, azaz a 4. pontban a „kaphat” kifejezés előfordulása nem túl megnyugtató. Arról, hogy ezt valójában hányan is vehették igénybe, nagyon elenyésző mértékű forrásunk lehet. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100190.TV; https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1300326.kor

⁹ Ez mérhető és kontrollálható tevékenységet jelent, értelmesen és hasznosan teljesítendő kritériumokkal.

¹⁰ Az általam felvetett alkotói szabadság számos praktikus, humán erőforrást érintő és szervezeti kérdést is vonz, hiszen például meg kell oldani a kiesők helyettesítését, a felmerülő órarendi problémákat stb., vélhetően hozzárendelt források nélkül, csakis a közösség többletvállalásával. Nem túl merész vízió, hogy ennek bevezetése a jelenlegi rendszerben azért is teremt megoldhatatlan helyzetet, mert akarva-akaratlanul ellenérdekeltté teszi az érintetteket, magát a pedagógustársadalmat. Ez a jelenség ugyanakkor arra utal, hogy elsősorban a valóság ismeretében (azaz a társadalom megrendeléseire reagálva) kellene a meglévő problémákat orvosolni, mintsem szépen csengő, ám valójában kivitelezhetetlen és teljesíthetetlen ígéretekkel kecsegtetni. Megoldást a közös gondolkozás és egyeztetés jelenthet.

¹¹ Gondoljunk csak a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ körül kialakult állandó polémiaakra és bizonytalanságokra, az életpályamodell pedagógusokat minősítő folyamatának indikátorlistájának módosításaira stb.

BALÁZS GÉZA

„A rajz rajzolja önmagát”

Takács Gábor: A szépség szolgálatában –
Beszélgetések Somogyi Győzővel festészetéről,
grafikáról, esztétikáról

BALÁZS GÉZA (1959) Budapest

Takács Gábor kérdezi Somogyi Győző festőművészt, aki szabatos, szép, rendszerint hosszú, esszéisztikus mondatokban válaszol. Főbb gondolatai újabb árnyalatban visszatérnek. A kérdező korábbi beszélgetésekből vett idézetekkel igazolja a gondolatok fejlődését. (Az idézetek forrásait a kötet végén megadja.) Faggatja életéről, iskoláiról, grafikáiról, festészetéről és a saját világot teremtő otthonra találásáról (Salföld). Talán akkor fordult meg minden, amikor nem veszik fel a Képzőművészeti, és a teológiát választja. Innen a szabadság. S bár jár művészi körökbe, például Erdély Miklós társaságába, szép lassan kialakítja a maga világát, Salföldre költözik, ahol Mari számár lesz a legjobb menedzsere (a falura költöző, számartartó, kis falusi gazdaságot üzemeltető művész érdekes). Egyre kevésbé törődik a kortársak ítéletével, kirekesztő játszmáival, hiszen megtalálja a maga útját. Nevezhetik jóakarattól groteszknek, vagy szóviccel cifraszűr-realistának, vagy kevesebb jóakarattal kurzusművésznek, giccsfestőnek, szilárdan kitart egyedi, a népművészetből, a keresztény hagyományból jövő, de a 20. században már korszerűtlennek mondott ábrázolásmódja mellett. Elveti a fejlődésszemenyt. Saját útja miatt fel meri vállalni a „birodalmi átkot”, műveit nem értékelik, alig vásárolják. Ő azonban minden munkáját „örömtévesztésnek” tekinti, „Istennek tetsző” dolognak. Hisz az ihletettségekben („A rajz rajzolja önmagát”), erős szálakkal kapcsolódik a hagyományhoz, a szakralitáshoz, a népművészethez. Túllép azon a nyilvánvaló fájdalomon, hogy alig kap megrendelést, művei ha elkészülnek, nem nyernek méltó helyet... Lassan elválnak a fősodortól, és kialakítja a maga sajátos életkeretét, stílusát. Grafikáit lassú mozdulatokkal, pontokkal, vonalakkal és foltokkal építi fel a „maga öröme”. Ezt még elfogadják. Majd jönnek az eleven színes képek: vad sárgák és rózsaszínek. A reális tér és a perspektíva elhagyása. Kitér a reneszánsz által kialakított kettőből, visszatér a magyar népművészeti, a keleti, ázsiai látásmódhoz. Ahhoz a világhoz, egykori szabadsághoz, amely mélyen bennünk lakozik, s csak keveseknek sikerül újra fölfedezni. Színeivel aranykort varázsol elénk. Csontváryt idézi: a festmény a Mennyországra nyíló ablak. Istennek tetsző dolog, szemben a Sátán munkálkodásával. Aki Luciferként, „Fényhozóként” csapja be az embert. Ellenzői elhúzzák a rég nótát: ami élénk színes, az giccs. Elkötelezett a tágabb és szűkebb haza (Erdély, Felvidék, Magyarország, Balaton-felvidék) és a magyarság iránt. Megidézi a magyar történelem hőseit. Kap a fejére, egyes képeit eltávolítják. Kulturális térképet rajzol Magyarországról. Mindeközben megélve a kirekesztést, rádöbben az európai és honi művészeti, sőt értelmiségi (például a tudományos) elit működésére, a lövészárkok eszmei hátterére, a hagyományos keresztény ideológia és a liberális beállítódású modernitás szembenállására. Pontos mondatokkal fogalmazza meg lényegüket, valamint a nem könnyen megtalálható egyedi alkotói út lehetőségeit. A beszélgetéskötet hat fejezetre oszlik a művészeti út menetében, visszafogott életrajzi vonatkozásokkal, sokkal inkább a megküzdött gondolatok bemutatásával: *Tanulóévek, Grafika, Színek bővölete, Kötődés, Újrateremtés, A szépség szolgálatában*. „A rekonstrukció az egyik legkedvesebb gondolatom.” Ismertetésemben új tematikus rendbe állítottam, újrarendeztem Somogyi Győző legfontosabb gondolatait.

MIT SZOLGÁL A TUDÓS, A MŰVÉSZ?

„[M]űvészként a kereszténységet és a magyarságot akarom szolgálni.”

„[E]gy tudósnek és egy művésznek el kell döntenie, mit szolgál az életművével; nem lehet csak »a« tudományt vagy »a« művészetet szolgálni, valami kézzelfoghatóbb, emberléptékű formáció tudja csak ihletni és inspirálni az embert. Esetemben ez a magyarság. Balaton-felvidéki formákat használok, de az egész magyar történelmet igyekszem lefedni.”

„[A] modern tudományok többsége nem szabad, nem a világ megismerésén dolgozik, hanem ideológiai megrendeléseket teljesít...”

„A művészet azonban azért több, mint más észlelés, akár tudomány, mert nem a világ működésének a felszínét vagy a fizikai törvényszerűségeit tükrözi, hanem azokat a magasabb rendű, a törvények mögötti összefüggéseket, amiket csak a művészet képes megragadni. [...] a hideg futkos a hátunkon a gyönyörűségtől, mert villámszerűen felismerünk valami olyan összefüggést, amit elemzéssel soha nem lehetne megismerni.”

IRÁNYZATOK KIBÉKÍTHETETLEN HARCA

„[A] lövészárók-háborúk nem művész és művész között folynak, hanem eszmék között.”

„Minden eszmerendszer mögött egy a priori tétel áll. Egy nem bizonyított, hittel elfogadott alapelv. A modernitásnak a fejlődéelmélet az alapja. [...] végtelen ingerültséggel tölti el a modern gondolkodókat, művészettörténészeket minden olyan jelenség, ami ebbe nem illik bele. A múlt, aminek már el kellett volna tűnnie a fejlődés sülyesztőjében, merészel élni, működni... [...] Ezzel szemben a hagyományos keresztény filozófia – de ebben közös az emberiség összes nagy kultúrája – inkább egy körkörös mozgást tételez fel, amelyben a jó és a rossz között folyamatos harc van. Ezt a kereszténység Isten és a Sátán harcaként fogja fel...”

NEOAVANTGÁRD, POSZTMODERN

„Ez az irányzat a modernitás világméretű győzelme után még fennmaradt hagyománytörödékek kiirtásán munkálkodik. Ezért is lett a 21. századi globális birodalom hivatalos művészeti stílusa.”

„[A] neoavantgárd kör végül liberális szellemi diktatúrává fejlődött.”

„Az európai hagyomány a természetre és Istenre hivatkozik, a baloldal, a modern, a liberális a természeti rendtől eltérőre...”

„Az avantgárd művészeknek kifejezetten azt írják elő, hogy fenekestől forgasd fel a világot, állítsd a feje tetejére, össze nem illő elemeket rakj egymás mellé azért, hogy meghökkentő, megdöbbentő hatást érz el, hátha kijön belőle valami.”

„A kommunistáknál a géppisztoly és a bitófa volt a módszer, a liberálisoknál a megbélyegzés, a nevetségesség tétel vagy az anyagi ellehetetlenítés [...] A rendszerváltás után egy liberális politikai csoport átvette a teljhatalmat a szellemtudományok területén, a Tudományos Akadémiától kezdve az iskolákon át a sajtóig és főleg a közbeszédig.”

A KIREKESZTÉS MÓDOZATAI

„[Somogyi színes festményeit – B. G.] baráti művészettörténészek jó szándékból mint posztmodern vagy szürrealista (cifraszűr-realista) stílust próbálták bocsánatos bűnként elfogadni. Ezt ingerült elutasítás követte...”

„mindenre, ami élénk színű vagy ragyogó, ráütötték a giccs bélyegét...”

„1992-ben volt egy nagy kiállításom az Ernst Múzeumban, amit óriási pozitív sajtóvisszhang követett, ötvennél több cikket tettem el. [...] 2003-ban ugyanott állítottam ki, de csak egyetlen – lerántó – kritika jelent meg, amely kurzusművészeknek, giccsfestőnek minősített. El lettem parentálva, minden más fórumon pedig azóta mély hallgatás.”

„Minden birodalom szükségesnek tartja, hogy egy meghatározott művészeti stílust favorizáljon, és a többit elnyomja.”

„[K]imondták rám a birodalmi átkot.”

„A legjobb szándékúak [művészettörténészek – B. G.] is kényszerűen egyfajta madárnyelvet használnak, amit valaki szellemesen »posztmodern rizsának« nevezett – bármiről bármit ki tudnak mutatni hosszas, nyakatekert, sok idegen szóval megtűzdelt szövegekkel; egy műanyag dobozfedőről pillanatok alatt bebizonyítják neked, hogy az magasrendű művészet.”

KORSZELLELEM

„A demokrácia a deheroizálást hozta. A szobrok lejöttek a talapzatról, a földre álltak... [...] A jelenlegi birodalom, úgy tűnik, nem akar szenteket és eszményképeket, csak celebeket, tehát hogy bármikor lecserélhető pillanatemberkéik irányítsák az eszméinket.”

A MÓDSZER

„[H]a valaki ellen harcolunk, vagy valakit pukkasztunk, az csak negatívum.”

„Ha az ember arra törekszik, hogy korlátai ellenére tökéletes, anatómiailag jó és perspektivikusan helyes stúdiomokat készítsen, az folyamatos kudarchoz vezet, állandó rádiózáshoz, és egy olyan lelkiállapothoz, ami akadályozza komoly műalkotások létrehozását.”

„[L]assú mozdulatokkal, pontokból, vonalakkól és foltokból építettem fel a grafikáimat”

„[A] magas művészet egy bizonyos határon túl szétfeszíti a szakrális és a közösségi művészet határait. A művésznek el kell döntenie, hogy vállalja-e az egyéni utat [...], vagy megmarad a tradíció keretei között, és szolgáló művész lesz, mint a középkoriak.”

A FORRÁSOK

„A magyar népművészetnek is egyik alaptörvénye; a mi szötteinkben például nagy, díszítetlen felületek és gyönyörű kis remekmű díszítések megfelelő rend szerint váltják egymást. [...] Ugyanígy működnek például a népi építészeti homlokzatok... [...] Kell a nagy, látszólag üres, meszelt felület, hogy azon hirtelen üssön és robbanjon az a kicsit díszített rész.”

ELTÉRNI A FŐSODORTÓL

„A festményeimen nincs reális tér, és ez tudatos. A reneszánsz óriási vívmánya volt a perspektíva és ezáltal a reális tér létrehozása a képeken, azonban ezért nagyon nagy árat fizettek: elvesztették a szakralitást, a szakrális teret, amiben az ikonok, az egyiptomi festmények vagy akár a gyerekrajok mozognak, ahol nem aszerint kisebb vagy nagyobb valami, hogy milyen távolságra van tőlünk, és ahol a fény nem egy konkrét külső fényforrásból jön. A perspektívával és a reális térrel a művészet beszorította magát egy ketrecbe. Én fölbontottam a reális arányokat és a reális teret...”

„A másolás, a tradíció követése és az, hogy tanulok az előttem járóktól, szerintem nem bénítja a kreativitást, sőt, serkenti.”

„[É]vezredekig minden civilizáció egy valláson alapult, és mindegyik csodálatos alkotásokat, csodálatos kultúrát hozott létre, le egészen a használati tárgyakig és a mindennapi életig. Ennek a helyreállításában reménykedem... [...] Ezek helyi magaskultúrák egyensúlyán alapuló szakrális rendszerek voltak, mint például Egyiptom vagy a keresztény középkor.”

„A rekonstrukció az egyik legkedvesebb gondolatom. [...] A kulturális formák csak látszólag pusztulnak el végleg, mert megvannak a nyomok, a gyökerek, amelyekből újraéleszthetők. Földrajzi, vallási, nyelvi, genetikai szálak. Ezért sem hiszek a fejlődéselméletben – a múltat, hál' Istennek, nem lehet »végképp eltörölni«, az föléleszthető...”

AZ EGYÉNI ÚT: BETAGOZÓDÁS VAGY SZIGET

„Egy fiatal művész, akinek nincs világméretű kitekintése vagy szilárd világnézeti megalapozottsága, azt látja, hogy ez az egyetlen lehetséges út. Főleg azért, mert kialakult egy nyelvezet, egy szóhasználat, amely szellemesen és gyilkos módon megvédi a más irányzatokat...”

„[H]a az ember nem a fő árammal halad, hanem azzal szemben, akkor egy »szigetet« kell létrehozni, egy »Noé bárkáját«, amelyen hajózik, és létre kell hoznia azt a környezetet, amely őt ihleti.”

„Csak a magányos alkotás, a türelem és a saját út vezethet célra. [...] az alkotás során rá kell találni arra a hagyományláncolatra, amely évezredek óta az emberiség kultúráját alkotta, és erre a maga helyén rácsatlakozni. Ha az ember úgy érzi, hogy az egész világ ellenség, és nekem magamnak kell a semmiből létrehozni valamit, az lehetetlenség. Viszont ha felismeri, hogy óriások vállán áll, és csak hozzá kell tennie egy lépést, tehát nem magányos... [...] akkor egészen más.”

„[D]ivatós irányzatokat követni tilos... [...] a világ olyan rossz irányba megy, hogy ha az árral szembe úszol, akkor nagyot nem tévedhetsz.”

AZ ÖNTÖRVÉNYŰ MŰVÉSZ

„[A] felvilágosodás óta dogma az is, hogy minden nyugatra elhelyezkedő formáció magasabb rendű minden tőle keletre elhelyezkedőnél. [...] Úgy gondolom, hogy a juhász világnézete a helyes, aki a puszta közepén leszúrja a botját, ráteszi a kalapját, és azt mondja: itt a világ közepe. Fölfelé kell a viszonyítási pontot keresni, Isten felé, nem pedig földrajzilag, és még kevésbé az időben. A művészeknek örök mércékhez kell magát mérnie.”

A NYUGAT

A „Nyugat, ami után a magyar lakosság úgy sóvárgott, lényegében műanyag máz, ami talán a kommunizmusnál is rosszabb”.

A KÖTÖDÉS: TÁJ, SZÜLŐFÖLD, HELYI KULTÚRA

„[H]iszek a Hamvas által megfogalmazott földrajzi meghatározottságban, tehát hogy az ember születésekor valamelyik földrajzi géniusz alá születik, ami neki való. Ez jó esetben a szülőföldje, de mivel ma összevissza költöznek az emberek, nem mindenki lakik ott, ahol kellene.”

„Azok a közösségek hoznak létre kultúrát, amelyek vallás, nyelv, életforma, földrajzi környezet szempontjából egységesek és zártak, és elegendő ideig fennállnak. Az úgynevezett nyílt társadalom, amelyet a mai világhatalom erőltet, nem teremt kultúrát. A multikultúra legfőljebb bizonyos – másutt és máskor létrejött – kulturális elemek fogyasztása.”

MULTIKULTURALITÁS

„Nyugat-Európába többé nem mentem, azt három út után leírtam magamban.”

„[A]hhoz pedig rövid egy emberi élet, hogy egy másik kultúrát teljesen felszívjon. Az első generáció ezért mindig elvész, mindig csonka és sérült, azután a második-harmadik lassacskán betagozódik.”

NYELVPOLITIKAI MEGJEGYZÉSEK

„[M]agyar nemzeti érzés is van bennem, ami az összes magyarul beszélővel meg az egész magyar történelemmel összeköt... [...] Mivel azonban a modern nemzetek nyelvi nemzetek, és így a magyarság is a magyarul beszélők közösségét jelenti, ezért ez a közösség inkább irodalmi vagy nyelvi. A képzőművészet, amivel én foglalkozom, kisebb egységekhez kötődik.”

„A globalizáció helyett a fölaprózódást tartanám jónak – Afrika minden törzse kapjon saját, külön politikai egységet, amit nem kell feltétlenül államnak nevezni. Ahány nyelv a világon létezik, annak mindnek legyen meg a saját országa. Ez szolgálná az emberiség kultúráját. Magyarországot is felosztanám Palócföldre, Jászságra, Kunságra, Balaton-felvidékre – gyerekkoromban a »Tihanyi királyság« eszméje is valahol ez volt.”

PARADICSOM, ARANYKOR

„Isten egy Paradicsomba teremtett minket, amit a Sátán csaknem pokollá változtatott...”

„A panteizmus a természetet azonosítja Istennel.”

„A nagy kultúrák színesek voltak. A sumér, egyiptomi, görög vagy buddhista és hindu szobrokat kifestették, aranyozták. Az európai középkor tobzódott a színekben.”

MÉLYSÉG

„A szép, a jó és az igaz azonos, mégpedig Istenben, és az egész világ rendje, működése és látványa adja azt az érzetet, ami a szépséget létrehozza. Azt látjuk szépnek, amiből az élet fakad, és ami az életet szolgálja. Ez a szépség objektív, tőlünk független...”

„Minden hat; ha egy kavicsot beledobsz a tóba, annak kozmikus hatása van, mondják a kínaiak, és én is így tartom.” (FOKUSZ Egyesület – Magyar Napló, 2016)

Lány macskával, é. n.

MURÁDIN JENŐ

„Magyar művész Alvincen 1908-ban”

Ó, soha-soha ilyen szívszakasztót
(Szentimrei Jenő)

Megvallhatom, majd mostanáig eszembe nem jutott volna, hogy a millenáris idők egykor ünnepelt festőjével, Pataky Lászlóval (1857–1912) bármikor, bármilyen szinten foglalkozzam. Ömlesztve onttott illusztrációi, kurucos-lovas képtémái, alföldi csikósai, amelyeket – a békebeli idők lapjait forgatva – a Vasárnapi Újság vagy a Herczeg Ferenc alapította Új Idők olyan obligát módon közölt, teljességgel közömbösen hagytak.

Akkor hát hogyan?

Két okból nyúltam, inkább életrajzi megközelítéssel, a témához. Egyrészt azért, mert pályájának kezdete és vége igencsak kapcsolódik a Kárpát-medencének ahhoz a keleti térségéhez, amelynek művészettörténeti kutatását a kezdetektől feladatommak tartottam és tartom. Másfelől a festő pályaképe olyan forrásaira bukkantam, amelyek teljes drámaiságában tárják föl élete utolsó szakaszának szintén a szülőföldhöz kötődő és nagyrészt homályban maradt végjátékát. Mindeközben mentséget is találtam számára egy-két meghatározó és tényleges tehetségére valló műben.

A források: Nagyenyed, a kollégiumi évek, a festő alvinci műtermének hangulata, az idelátogató enyedi tanárok és diákok benyomásai, néhány szórványos írás a festőről és a helyszínekre vezető terepszemle. De mindenekelőtt Szentimrei Jenő tanúskodása, kinek kivételes értékű családi-társadalmi környezetrajza nélkül valóság-hű árnyaltságában meg sem közelíthető az utolsó évek története.

Szentimrei Jenő (1891–1959), az erdélyi magyar irodalom kezdeteinél bábáskodó költő és szépíró emlékiratainak első kötete 1957-ben már nyomdai megjelenés előtt állt, amikor a magyar forradalmat követő megtorlások hangulatában a kiadó elbizonytalanodva, a megjelentetésétől visszavonult. A cenzúra csak egy évtized múltán lett az életrajzzal engedékenyebb, majd egy frissebb kiadás (*Városok, emberek, Kriterion, Kolozsvár, 2009*) minden föllelhető töredékes szöveggel kiegészítve tette teljessé a nyelvében-szövegében lebilincselő kötetet. A hatszáz s valahány oldalban csak kis rész Pataky Alvincen töltött utolsó éveinek leírása. Elsikkadt az érdeklődés előtt, és végigolvasva a kötetet magam is csak mostanában bukkantam rá. Mint ahogy bibliográfiai összeállításokba sem került be Szentimreinek az az írása, amelyben először foglalta össze a témát. Elterelő címe volt ebben a hibás. Ugyan kinek akadt volna meg a szeme a képzőművészetek iránt érdeklődők közül a kolozsvári Ellenzék *Gyöngé violának...* című riportján (1930. nov. 23.)? Egy népdal kezdő sora volt ez, *Gyöngé violának letörött az ága*, amelyet a festő sírjánál az alvinci temetésen énekeltek el.

SIC ITUR...

„Így jutottunk el – a dantei sorokat idézve – a csillagokig.” Pataky László pályáján jó ideig semmi sem mutatta, hogy fölívelő hírneve majd reménytelen csillaghullásban fog végződni.

„Alsó-Fehér vármegyei kurta nemes és a szabadságharcból idegyökerezett muszka doktor lányának gyermeke volt az enyedi kollégium e nagyon szegény és nagyon tehetséges tanulója” – írta róla Szentimrei az Ellenzék idézett írásában.

Iskolai éveiben nem tartozott a jó tanulók közé. Ez azután el is döntötte, hogy nem lesz teológus, orvos vagy bölcsész, mint ahogy bizonytalan terveiben elgondolta. De Nagyenyeden, a Bethlen Gábor alapította nagy hírű kollégiumban már volt példa arra, a Barabás Miklósé, hogy a rajztehetségével kitűnő növendékből neves festő váljék. Pataky is, mint Barabás, nagyon messziről érkezett az is-

kolába, de ő nem a Kárpát-kanyar háromszéki sarkából, hanem az Erdélyi-Érc-hegység egykor aranybányáiról nevezetes vidékéről. A félárva fiú sorsát (anyját hatéves korában elvesztette) éppen korán megmutató rajz tehetsége juttatta el a budapesti Mintarajziskolába. A mindig segítőkész Kemény István báró, csombordi birtokos és egykori '48-as harcos ajánlásával és támogatásával kezdte tanulmányait a magyar fővárosban. Innen követte azután a kiegyezés utáni magyar művészpályák klasszikus útját, Budapestről Münchenen át Párizsig. Rajzi virtuozitása nem állt arányban a színérzékenységgel. De az 1880–90-es évek akadémista festészetében ez nem volt annyira kiütőköző. Két téma érdekelte igazán, a Münchenben akkoriban uralkodó zsáner és a magyar Alföld, különösen a Hortobágy lovas témái, és ezzel összefüggésben a kuruc romantika. Ingázott is éveken át a bajor főváros, Párizs és Debrecen között. Miután 1888-ban *Hírmondó* című festményével megnyerte a hatezer frankos Munkácsy-ösztöndíjat, párizsi tartózkodásának és továbbtanulásának biztos alapjai nyíltak. Így került Munkácsy közvetlen környezetébe is, akitől biztatást és tanácsokat kapott. Mestere kivételesen még rajzait is korrigálta. De Párizsból – mint a kritikus és művészettörténész Farkas Zoltán írta – nem látott mást, mint Munkácsyt (Vasárnapi Újság, 1912/10). Mint ahogy Münchenben is, jóllehet közelről ismerte Hollósyt, a nagybányaiak táborverésének sem volt sem résztvevője, sem elképzeléseiknek híve. S bár a *Hírmondót* maga a király, Ferenc József vásárolta meg, dicsőségének zenitjéről csak lefele vezethetett az útja.

Tényleges kvalitásai drámai alaphangú festményein érezhetőek meg leginkább. Ezek közé tartozik *Szeged pusztulása* című nagy kompozíciója, kárvallott szegény halászaival, majd milleniumi képe (*Munkács átadása*), és utoljára a *Rabtemetés*, az enyedi börtön világából vett téma. Ezek sorába illeszkedik a *Krumpliszüret* című, szintén nagyméretű (170 × 264 cm-es) vászna, amely magyar állami letétként a marosvásárhelyi Közművelődési Házba került.

Érdeemes megállni ennél a festménynél, mert kevés olyan mű van, amely hívebben tükrözné a francia Bastien-Lepage gyöngyházzsínű plein-air naturalizmusát, mint éppen ez a kép. Ködös, szürke időben asszonyok szedik a kiásott krumplit. Egyikük kosarat tartva áll, mellette fiatal fiú kalapban, kezében kapával. Háttérben éppen csak felsejlő házak. A kompozíció kiegyensúlyozott, a nők ruhái természetes hullásban követik alakjukat, a részletek, a kosár fonata például, fényképszerűen realisztikus hűségűek. A fiatalon elhunyt Bastien-Lepage kultusza a későbbi nagybányaiakra, köztük egy ideig Ferenczy Károlyra is erőteljesen hatott. De Nagybánya, a kolónia ezt meghaladva más irányba váltott hangot. Pataky a francia ihletettségből csak eddig jutott el. Nem hatottak rá az impresszionisták, és legkevésbé sem a rajtuk túllépő stílusigazodások.

A festmény, a *Krumpliszüret* 1894-ben készült, s egyben korszakzáró mű Pataky pályarajzában.

PATAKY LÁSZLÓ: Krumpliszüret, 1894

AZ ALVINCI REMETE

Egy idő után éreznie kellett, hogy a magyar művészet és alkotói szemlélet más irányba fordul, és ehhez az ő megkésett realizmusának mind kevesebb köze van. Miután 1889-ben megnősült, a családalapítás is a vidéki elvonultság irányába terelte életét. Felesége, Kreybig honvédtábornok Riza nevű leánya énekesnői pályáját hagyta oda, hogy férje mellett a családi élet meghittségét biztosítsa.

Az alsó-fehér megyei Alvinc lett a családi fészek, ahova eleinte csak nyaranként költöztek ki, majd véglegesen otthonuknak választották. A Gyulafehérvár, az egykori fejedelmi székhely közelében fekvő helység Nagyenyedtől sem esett messze. Így a festő annál inkább érezhette, hogy hazatért a szülőföldre.

Hogyan került a képbe Alvinc?

A családtörténet számon tartja, hogy Pataky apjának pár hold földje s egy szerény házastelke állott a nagyközségből járásszékhellyé előlépett Maros menti településen. Ezt örökölte a festő. Maga a vidék és falu történelmi nevezetességű helynek számított. Itt állott a már akkor romos, csak részben lakható, mára teljesen lepusztult Martinuzzi-kastély, ahol a bíborost, Fráter Györgyöt Castaldo zsoldosai meggyilkolták. Bethlen Gábor ide telepítette le az anabaptista menekülteket, akik a legszebb erdélyi kerámiával, a habán porcelánokkal ajándékozták meg a Kárpát-medence egész térségét. Itt verte le Bem 1849 elején a Szászvárosból menekült osztrákokat. A kálvinista hívek gótikus temploma 13. századi nyomokat őriz. Mindehhez a Maros szépséges lapálya kínált festői témát, s annak mintegy keretezése a vidéket hosszan határoló hegyvonulat, az Erdélyi-Sziget-hegység délre eső lába. A társaságot kínáló magyar nemes családok többsége a Maros-hídon túli Borberekén lakott, amely Alvinc úri negyedének számított.

Pataky ide menekült a világ elől. El akart vonulni az őt egyre kevésbé értő nagyvárosi környezetből. De nem azért, hogy munkátlanul eltemetkezzenek – a munka, a festés életeleme volt –, Malonyai Dezső jellemzése szerint „emésztően szorgalmas” alkata ezt eleve kizárta (Művészet, 1913/2, 42–50.). Mindehhez azonban műterem kellett. Nem a falusi ház, hanem egy valóságos „atelier”, ahol a róla még el nem feledkező rendelők megbízatásait teljesíthette.

A kipadolt alvinci parasztház már csak azért is alkalmatlanná vált a munkálkodásra, mert benne hovatovább egész gyermeksereg nevelkedett. Négy leány és egy fiú. Közülük az 1892-ben született Pataky Sára és az 1894-es születésű Pataky Katalin szintén a művészpályát választották; a művészeti szakirodalom az ő munkásságukat is számon tartja.

Az esélyt az alvinci műterem megépítésére egy nagyszabású megrendelés hozta meg. Pályatársával, a szemléletében vele igencsak rokon festővel, Vágó Pállal közösen tervezték meg és kivitelezték a Ludovika Akadémia kuruc tárgyú falképeit. A rá eső nyolcezer forintnak mintegy felét fordította arra, hogy alvinci telke kertjében épült műtermét kibővítsen, és hatalmas üvegfallal korszerűsítse.

Ez az üveg műterem olyannyira látványossága lett a helységnek, hogy érdeklődőket, ismerősöket is odavonzott. Az 1900-as év nyarán a nagyenyedi kollégium tanári kara és ifjúsága látogatott el ide, tiszteletét téve az egykori enyedi diáknál, Pataky Lászlónál. A riportszerű beszámolót, a kollégiumi tanár, dr. Farnos Dezső írását a Közérdek című enyedi lap nyomán a kolozsvári Újság vette át. Innen idézem: „Tágas, képekkel, vázlatokkal megrakott falú terem tárul föl előttünk. Az éjszakai oldal egészen üveg. A keleti fal előtt nagy állványon óriási vászon.” (*Pataky László műterméből*, Újság, 1900. aug. 6.)

Millenáris megrendelés: *Munkács bevétele*. A festmény címét két változatban említik: *Munkács bevétele* mellett *Zrínyi Ilona feladja Munkács várát* néven találjuk lexikonokban és néhány leírásban.

A történet ismert: Zrínyi Ilona, I. Rákóczi Ferenc, majd Thököly Imre felesége a munkácsi várba húzódott vissza, amelyet 1686 márciusától 1688 januárjáig védett a császári hadakat vezető Caraffával szemben. A vár elestekor Bécsbe hurcolták, két gyermekével, Ferencsel (ő a későbbi II. Rákóczi Ferenc fejedelem) és Juliannával együtt.

A hatalmas 3,2 × 5 méteres vászon az alvinci műteremben készült. Éppen a föladás pillanatát rögzíti. A vereség ellenére dacos, egyenes tartású Zrínyi Ilona két gyermekét óvón átfogva áll a várfalakon kívül. Körülötte sebesült, bekötött fejű és karú szomorú kuruc vitézek tépett zászlóval. Előtérben a megadást szimbolizáló fegyverek halmaza. Balra egy romos kapubástyán át a császáriak vonulnak föl diadalmasan. E képen is rajzi-grafikai elemek érvényesülnek inkább. Erőteljesebb színt adott a tépett zászló és a gyermekeknek a jelenetet derítő aranyos és sárga öltözéke.

Az ezredéves ünnepek idején millenáris rendelésre készült hatalmas történelmi festményt az Alpár Ignác tervezte enyedi vármegyeház neoreneszánsz épületébe szánták. Végül oda is került, de nagyon körülményesen. A vásárló bizottságnak és a megyei uraknak a millenniumi ragyogásban nem tetszett a csüggesztő hangulatú kép. Hibákat kerestek benne, például, hogy Zrínyi Ilonának túl hosszú a nyaka (!), csak hogy elutasíthassák. A festő az átdolgozásra nem volt hajlandó. Valami keveset módosított rajta, azután az alvinci műteremben befelé fordította, hogy senki ne láthassa. Mikor már Pataky a szélütéstől magatehetetlenné vált, felesége kényszerűségből fele áron szóta rá az államra.

Nem kevésbé szomorú a festmény utóélete. Miután a megyeközpont az 1920-as években Gyulafehérvárra került át, a képet összetekerve elszállították. Pár éve bukkant föl a területszerzésekkel kiegészült román államiságot szimbolizáló gyulafehérvári Egyesülés Múzeumában, pontosabban annak egy félreeső könyvtártermében. Földre érő alsó részét betűrve és léccel leszorítva rögzítették. Keret nélkül áll, pereg róla a festék.

Ez a kudarc és egy szerencsétlen vállalkozásból a festő családjának teljes anyagi romlása az a végjáték, amelyet a leghívebben Szentimrei Jenő írásai közvetítenek felénk. A Szentimrei (eredetileg Kovács) család Enyedről költözött át Alvincre, és Patakyékkel egymást látogató baráti viszonyban voltak.

ARANYLÁZ ALVINCEN

A festő mindjobban elszakadt a pesti és alföldi környezettől. Modelljeit a szülőföld közelében kereste. A nagyrészt román vidéken, az Erdélyi-Érchegység hegyei közötti Alvincen, az árucserre természetes központjában a vásárokra látogató havasiak remek modellként kínálkoztak. „Csak fel kellett öltöztetni őket Esze Tamás talpasainak vagy Vak Bottyán kócos lovacskán bujdosó huszárjainak” – írta önéletrajzi kötetében Szentimrei. Ez annál könnyebben ment, mivel Pataky kiválóan beszélt románul, sőt a felesége is értette a nyelvet, amit még apja egykori szebeni tisztiszolgáinak beszédéből tanult meg. Egy napon azután valami furcsa, igéző, fantáziát megmozgató dolog történt. „Hunyad megyei román parasztok egyik hetivásáros napon titokzatos képpel állítottak be a festő portájára – olvasható Szentimrei idézett első fogalmazású írásában az Ellenzékben. – Bőriszájkjuk tömve volt szürkés, sárgán csillogó vulkanikus kőzetdarabokkal. Termésáronnyal. Hallották, hogy »az úr« esztendőket töltött külföldön, s nagyúri ismeretségei vannak. Hozzásegíthetné őket, hogy a havasok

közé rejtett kincset feltárják.” A lelőhelyet a Piáni-patak völgyében mutatták meg a festőnek. „És az egyébként passzív, csak a maga mestersége iránt érdeklődő művész egyszerre bámulatos agitálásba csap át. Heteken át bújja a hunyadi havasokat. Külföldi utakat tesz, tárgyal, levelez.”

Valami olyasmi történt – folytatja életrajzi regényében a történetet Szentimrei –, mint ami a váratlan kincsekre bukkanó hősök esetében Jókai regényeiben vagy Déryné naplójában olvasható. „Írt Párizsba valami pénzembereknek, akikkel odakinn a Munkácsyék szalonjában ismerkedett meg. Szakemberek jöttek, mérnökök, geológusok, kirándultak a piáni arannyal csillogó patakhhoz. [...] Franciaországból kezdtek érkezni az ércűző, aranymosó gépek, hozzájuk való szakemberekkel. Megindult a felszíni fejtés a patak környékén, itt is, amott is... És az eredmény? Semmi vagy majdnem semmi. Egy szép napon leállították a Párizs felől érkező pénzek csörgedezését. A tőke nem tartja kifizetődőnek a további kutatást, a szóban forgó hegyvidéken talált kőzet aranytartalma csekély. Az odaszállított gépekre sem reflektál. Többe kerül a hazaszállításuk. Ha monsieur Pataky úgy látja, hogy a bank tévedett, ám folytassa saját kockázatára a dolgot, őszinte szívből szerencsét kívánnak hozzá... Egyetlen francia szakmunkás tartott ki mellette s a gépek mellett. A többi a rendetlenül folyósított fizetések következtében rendre kereket oldott. Végül az utolsó is, mély sajnálatát kifejezve búcsút vett monsieur Patakytól, és felült az Orient expresszhez csatlakozó aradi gyorsra. Ekkora már az összes pénzforrások bedugultak, és a gépeket azóta is ott lepi a hó, ott verik a havasi esők.”

A festő a végletekig kitarzott. Ráment minden vagyona, előlegeket vett fel. Befektette Ida nevű húga férjének, a Kolozsváron élt Körmeny Árpádnak minden pénzét is. Egy bank azután az összes adóságot konvertálta. A kamatok meghaladták az évi kétezer forintot, s azonfelül még a tőkét is törleszteni kellett, meg a hattagú családot eltartani.

Pataky jelentkező idegbántalmakkal élte túl az összeomlást. Hogy valahogyan felszínen maradjon – ismét Szentimrei korábbi írását idézve –, „felújítja az összeköttetést régi londoni képkereskedőjével, s megkezdí a képtermeletést – nagyban”. A méretre rendelt, többnyire lovas képeket az ügynök nagy haszonnal Amerikába szállítja.

A fiatal Szentimrei még tanúja lehetett, miként gyártotta sorozatképeit a festő az Amerikába kivándorolt magyaroknak, hogy „legyen néhány tenyérnyi mező és néhány tenyérnyi égbolt szobájuk falán a »country«-ból”. Emlékirataiban írja: „Két középső lánya, hogy nekem szenzációval szolgáljon, feltuszkolt a műterem külső oldalán a padlásfeljáróra. Onnan a felső világítás nagy ablakának egyik kockáján át meg lehetett lesni, hogyan dolgozik édesapjuk. Mert ilyenkor a feleségén kívül senki emberfiának nem volt szabad a műteremben tartózkodnia.” Szentimreinek egy korai verse – *Magyar művész Alvincen 1908-ban* – meg is örökítette ezt a hangulatot.

*Ó, soha-soha ilyen szívszakasztót,
Soha-soha ennél fájdalmasabbat.*

Keresztútjának utolsó stációt járta a festő. 1910-ben, éppen a Szentimrei (Kovács) -házban tett látogatása során szívszélütés érte. Mindkét karja megbénult. Két könyöke alatt botot támasztva járt. Baljában tartott palettájára felesége nyomkodta rá a kért színeket. Azután egy újabb szélütés 1912. március 4-én végzett vele. Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Munkácsy-leplét küldték le a koporsójára. Egy hagyatéki kiállítás még kijárt neki a pesti Múcsarnokban, hogy utána jószerint elfejejsék. Hagyatékának tusrajzait és akvarelljeit a nagyvárosi Helikon műkereskedés vette meg 1924-ben, és árulta potom pénzekért.

A család azonban már a festő halálakor elköltözött Alvincről. Az özvegy kalapszalont nyitott Pesten a Veres Pálné utcában, egy második emeleti helyiségben. Egyetlen fiuk, Pacó Doberdónál elesett.

UTÓHANG

Egy szeptember végi napon, a „vénasszonyok nyara” napsütésében kutattam Pataky László nyomai után Alvincen. A műtermet reméltem megtalálni. Száz év után. Persze, hogy hiú ábránd.

Az újvinci telepen, az egykori nagyközség kelet felé húzódó nyúlványán már néhány kivétellel csupa új ház áll. Egy öregasszonyt ajánlottak, mint aki sok mindenről tud. A dél-erdélyi szomorú

szórványvidéken a kendős öregasszony, Eszti néni kissé már törve beszélt magyarul. Azt viszont tényleg tudta, szüleitől hallotta, hogy élt a közelben egy Pataky nevű festő. Háza volt az utcasonon, és a kertben „nagy üvegháza”, ahogyan a műtermet nevezte. De csupán ennyi volt a követhető nyom.

Igazi meglepetést a megviselt állapotában is impozáns gótikus református templom környezete okozott, amelynek lezárt udvarára csak akrobatikus falmászással lehetett bejutni. Egy új sír, kisebb emlékműnek is beillő márványtáblája hirdette: „Itt várja feltámadását Pataky László festőművész...” (Ugyanitt nyugszanak a fölszámolt református temetőből ide áthozott elhunytak hamvai.) „Újratemette Alvinc református egyházközsége, 2015 tavaszán.”

Nem feledte el tehát teljesen a falu annyira megritkult magyarsága a községéhez hűséges, egykor oly nagyra tartott festőt. Az emlékállítással mintha a múlt jelképes feltámadásában reménykednének.

Pataky leköltözése idején Alvincnek még 848 magyar lakosa volt. Mára 40 katolikus és az emlékművet állító 10 kálvinista maradt.

Belém hasítanak a költő Jékely Zoltán szórványsirató versének strófái. Hajszálra minden úgy történt itt is, ahogy a közeli Marosszentimrén, melyről az egykori vers szólt.

*Tízen vagyunk: ez a gyülekezet,
a tizenegyedik maga a pap.*

Pataky László 2015-ben fölállított síremléke az alvinci református templom kertjében

BÁNYAI TIBOR MÁRK

Murányi Zita: Csillag

Equinter, 2015

Murányi Zita két regény, a *Tükörpalota* (2003) és a *DuplApu* (2007) után 2015 őszére válogatta és gyűjtötte egybe az elmúlt évek során már különböző folyóiratokban megjelent verseit. A fiatal szerző első verseskötete három ciklusra tagolódik: a *gyöngyhálsz* központi motívuma a(z inkább) beteljesületlen szerelem, a *törtség* jellemzően hiány alapú budapesti pillanatképeket villant fel, a *kisherceg* pedig – Saint-Exupéryre expliciten utalva – a gyerekkori emlékek és a felnőtté válás problémái köré szerveződik.

Mindezek az alapélmények egyenletes színvonalon szólalnak meg a szabad vers központosás nélküli és kisbetűs szavakból álló formájában. Az írásjelek elhagyásától az amúgy is markánsan élőnyelvi mondatok még könnyebben csúsznak egybe, amit csak tovább erősítenek a kihagyásos szerkezetek: „kifejezetten rosszul állok neked / mint egy hasonlat amit / káromkodás helyett / szokás szerint két év alatt / öregedtem tized” (*hasonlat*). A soráthajlás és a rímtelen közölés bravúros kombinálása gyakran teremt termékeny többértelműséget: „fölköztünk kihűlt paplanok vászonteste keskenyedek / el az éjszaka sávszélessége” (*freskó*); „egy katica landolt a fekete pöttyös nyár / a combomon a szárnya pirosan verdes” (*zsírpapíros, sajtos zsírpapíros*). Klasszikus verstani kötöttséget leginkább csak egy-két szabadon kezelt *belső* rím és asszonánc mutat fel ebben a töredezettségre nagyban építő poézisben: „törpe lányom lehettél / volna lányom” (*hullámstrand*).

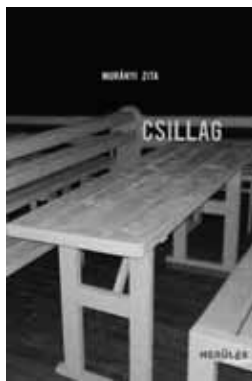
A kötet egészen végigvonuló egyik legátütőbb poétikai sajátosság kétségtelenül a frappánsan összegző verszárlatok csattanós tömörsége: „lefekvés után még erősebben / fogózkodom a / kettőnk / közötti részbe” (*a téglá súlya*); „ott állsz a jászai mari térnél / ahol két évszak magánya összeér” (*tél*); „örülnie kéne hogy a szatyor délután / öt körül egyáltalán még / meghullámszik a kezünkön” (*közért*).

Azonban még a verszárlatoknál is erősebbek azok a részek, de lehetnek ezek akár önálló darabok is, amelyek a hagyományba ágyazzák ezt a köl-

tészetet. Murányi Zita keresetlen könnyedséggel lépi át az elődöktől elválasztó határokat, mégis nagyon komplex, átgondolt szövegközi kapcsolatokat hoz létre. Így a *golya* című vers Ady *A fekete zongorájának* és József Attila *Tiszta szívvel*-jének egybejátszásával mesterien montázsol össze egy természeti képekkel ellenpontozott belső tájat: „mintha féllábú zongora játszaná / a tiszta szívvel melankóliáját / a fekete-fehér tollakon halod / ... / se istenem se otthonom”.

A vendégszövegek beillesztésének gesztusa azonban még dominánsabb két újhaldasként induló költő, Nemes Nagy Ágnes és Pilinszky János esetén. A tőlük származó, majdhogynem szó szerinti átvételeket a mindennapi nyelv teljesen kifordítja, sőt akár egészen banális helyzetekhez igazítva át is ironizálja. A *meg kell hallani* Nemes Nagy egyik sokszorosan emblemikus költeményének, a *Fáknak* ötletesen végigvitt újrajrása. Ez a kötet ars poeticájának is tekinthető vers a télre mint az elmúlás és hiány hagyományosan bevett toposzára érzékenyen fűzi fel a „Tanulni kell. A téli fákat” kezdetű tárgyas felsorolás nyilvánvaló áthallásait: „meg kell tanulni itt a csöndet / ahogy a fűszálak csörögnek / ... / a hó alatt szunnyadó tavaszi tájat / ... / meg kell hallani az élesedő neszeket”.

Az *azt a fiút* című darab pedig Pilinszkytól a *Francia fogolyt* parafrazálja. A spontán módon kínálkozó élményszerű olvasat itt még tovább fokozza a kötet egészét átható levert hangütést: „csak azt feledném a kólás fiút a déli punál / a ruhája rongyos és levehetetlen szagokat áraszt / hogy vegyek neki egy jéghideg kólát”. Majd a „S már ette is, már falta is a répát” sor hangszerelődik át szikáran alulstilizáltra: „már itta is már emésztette minden szavam” – megidézve egyúttal az *Apokrif* tékozlófiú-jelenetét is: („S már jönnek is, már hívnak is, szegények”). A költő *francia foglyát* természetesen továbbra sem az evés, hanem az ivás foglalkoztatja: „már kortyolta is undorral és gyönyörrel a / nyelvé” (vö. „undorral és gyönyörrel a nyelvé / az édes

étel úgy találkozott”). A továbbiakban is lineáris mintaként követik egymást a *Francia fogoly* című vers történései a felejtés, illetve a felejtés lehetősége kapcsán: „csak azt a kezét a kitaposott cipőket / a szénszínű ruhát” (vö. „Csak azt a testet, reszkető lapockát, / a csupa bőr és csupa csont kezét”). A vers zárata szokás szerint kiemelkedően erős, köszönhetően annak a szövegközi összetettségeknek, amely már nemcsak az éhség és a szomjúság, hanem az élő és élettelen ellentétére is épít: „és egyszerűen azt a halhatatlan szomjú-

ságot érzem / amit a fiú is érez” (vö. „És egyszerűen érzem / a halhatatlan éhséget, amit / a nyomorult már réges-rég nem érez”).

Murányi Zita lírája számomra olyan par excellence hiányköltészet, amely pillanatokra felvilantja ugyan az idill lehetőségét, ám folyamatosan kitart egy kibillenthetetlenül beletörődő alaphangot, azonban sohasem tüntet csalódottságával. Pláne nem abban a figyelmes várakozásban, „amikor / helyet csinálunk magunkban a fény születésének” (*meg kell hallani*).

GÁSPÁR FERENC

Novák Valentin: Álomtourbina

Hungarovox, 2016

Novák Valentin *Álomtourbina* című regénye mindössze 209 oldal, ám az olvasó egy nyomtatott univerzumot kap kézhez, ha jobban tetszik, egy szürreális Valentin-galaxist, amelyben a rengeteg kultúr-történeti utalás, „apokrif bibliarészlet” (aus Novák) és nyelvi humor mellett egy hihetetlenül izgalmas krimi olvashatunk, ahol David Suchet átvedlik Poirot-vá (igazából nem kell neki, hiszen ő alakítja a sokak által ismert és népszerű filmsorozatban), hogy megoldja a Kovács család ellopott bringájának rejtélyét.

Mert biciklis regény is ez, a főszereplő Szilágyi Szilamér regénye, aki fogadásból teker fel Dobogókőre. A tét negyedmillió forint, a rá tippelők ócska Wartburgon, az ellene játszó kopott Ladán követik hősünket Pilisszentkeresztig, hogy aztán a lerobbant autókat és biciklistánkat magára hagyva együtt igyák el a nyereget a helyi kocsmában. Velük és az ő nyegle „nyóckeres” beszédükkel nem is lenne érdemes annyit foglalkozni, ha nem képviselnék a társadalom lecsúszott részét, azokkal a vidéki figurákkal egyetemben, akik húsz évvel ezelőtt még tudtak falakat húzni, házat építeni, s a napi meló után és közben sok sört benyakalva hazakerekedni, s nem értik, hogy mi történt velük megöregedve. Hiszen gondolataik már akkor sem voltak, írja Novák, csak izmaik. Szó sincs itt elmarasztalásról, inkább együttérzésről beszélhetünk, vagy csak dokumentarista ténymegállapításról.

Mindazonáltal a szöveg inkább viccesen abszurd, mint komoly, ám az univerzumalkotás még-

iscsak bizonyos komolyságot kíván. S a szerző nem is marad ezzel adósunk, hiszen a lét nagy kérdéseit feszegeti, látókörünket hol a naprendszer ötmilliárd évére, hol annál még nagyobb – az ősröbbitésig terjedő – időintervallumra tágítva. Ám a lét és nemlét értelmetlenségének-értelmének nem csupán időbeli dimenzióját vizsgálja, hanem a tudományét szintén, pontosabban a mindenható kikiáltott tudománynak a nagy kérdések megválaszolásában tanúsított elképesztő kisserűségét. Mégiscsak Isten az egyetlen megoldás, állítja Novák rengeteg részegség és suhanás között.

És lírai regény is az *Álomtourbina*, és – bár egyes kritikusi szerkesztetlennek gondolják – rendkívül tudatosan megalkotott mű (egy univerzum nem is lehetne más!). A tudatosságot jelzi a könyv egyes fejezeteinek végén megjelenő lepke, amiről eleinte azt hisszük, csupán az epizód költői lezárása. Csak a történet vége felé derül ki, hogy fényleányról, igazából – bár ezt Novák így nem mondja ki – őrangyalról van szó, olyan segítőről, aki önzetlenül és természetesen evilági lehetőségeket meghaladó módon segíti a főhóst.

A főhóst, aki a Pilis Tour de France-ban egy Mexikó nevű helyre ér (tessék megnézni a térképen, valóban létezik!), hogy aztán egy suhanással máris átlendüljön az azték időkbe, ahol „természetesen” biciklis labdajátékot kell űznie a megtettesült fénylepke (Lea) és egy Kruzónak nevezett csapattárs segítségével. Utóbbit nemrégén fogták ki a tenger-

ből... (Ha valaki még nem jött volna rá, természetesen Robinsonról van szó, Defoe regényhőséről.)

A humor itt már nem csupán nyelvi, hanem a kitalált helyzetekből is adódik, időnként hangosan kell felnevetnünk olvasás közben, akárcsak az ellopott arany tandebicikli utáni nyomozás történetét követve.

Az igazi nagy írók fantasztikus érzékkel tudják ötvözni a komédiát a tragikummal, érzik, hogy a kettőt egymástól csak egy hajszál választja el, s hogy mit nézünk nevetésnek vagy drámaian félelmetesnek, az csupán nézőpont kérdése. Valószínűleg nem véletlen, hogy a szövegben Novák két szerzőt említ név szerint, akik képesek erre a csodára, az orosz Pevlint és Bulgakovot. Sőt, *A Mester és Margaritából* ismert Behemót is megjelenik a regény lapjain mint a híres kerékpáros Marco Pantani áldozata, hogy aztán áldozatból rapid módon elkövető legyen. Pantani, a Giro d' Italia- és Tour de France-győztes bringás pont február 14-én, Valentin-napon vetett véget az életének, ily módon ő valamiképpen maga a szerző, hogyha ezt nem is mondja ki senki a regényben.

Szóval a tragikomédia nehézségei. Hogy nem tudjuk, sírjunk vagy nevezzünk. Aztán hol így, hol úgy. Novák a nagyokhoz hasonlóan képes erre a csodára.

Az összesen harmincnégy fejezetre rúgó regény egyes etapjai sokszor önállóan, magukban olvasva is élvezhető, létező műalkotások.

A könyv befejezése (A befejezhetőség dilemmái) sorsszerű, beleillik a közép-európai létbe.

Sokáig tologattam az asztalomon Novák Valentin *Álomtourbináit*. Féltem tőle? Vagy megsejtettem előre, hogy amennyiben elkezdem olvasni, magával kap a regénybeli suhanás, és nem tudom majd letenni? Lehetőséges. Az is lehet, hogy egy szép napon újraolvasom majd. Vagy csak felkapok a bringámra, és elkezdek tekerni én is Mexikó felé a Pilisbe. Várom majd a fénytündért, s amikor megjön, csak egyszerűen átlendülök Tenochtitlán főterére. Ott találkozom majd a többiekkel, hogy megnyerjem én is az éppen zajló kerékpár-focis bajnokságot. Félnem nem kell. A főpap ugyan ráfektet az oltárra, de a szívemet már nem tudja kitépni.

HAKLIK NORBERT

Benedek Szabolcs: A kvarcóra hét dallama

Libri, 2015

HAKLIK NORBERT (1976) Brünn (Csehország)

Izgalmas pillanat – ha irodalomtörténeti szempontból nem is feltétlenül mindig, de az egyén szemszögéből mindenképp –, amikor megszületik az első olyan mű, amely az olvasó gyermekkorának világát eleveníti fel, és lajstromba veszi az adott generáció hajdani mindennapjait meghatározó élményeket. Benedek Szabolcs, aki a múlt század elején játszódó *Vér-trilógiáival*, valamint az ötvenes évek Magyarországára kalauzoló *Focialista forradalom* című művével is bizonyította, hogy olyan korokat is képes érzékletesen és hitelesen bemutatni, amelyekről nem lehet személyes tapasztalata, *A kvarcóra hét dallama* című kötetével letette az asztalra azt a művet, amely anélkül olvasható a nyolcvanas években felcseperedő nemzedék regényeként, hogy görcsösen igyekezne annak látszani.

Pontosabban Benedek új regénye valójában nem akar semmi másnak sem látszani önmagán kívül, legalábbis nem próbálja semmiféle zsánerbe beszuszakolni magát. Olyannyira nem, hogy legalább három, egészen széttartó regénytípus álrüháját is magára ölti, hogy ezeket olykor váltogassa, némelykor pedig a különféle szerelések darabjait alkalmi viseletté kombinálja a könyv közel félszáz oldalán keresztül. *A kvarcóra hét dallama* ugyanis egyszerre nemzedéki regény, besúgóregény, valamint – a kötet közepétől egyre markánsabban – misztikus thrillerként is olvasható. Lássuk tehát, hogyan kacérkodik a mű e három kategóriával, és hogyan feszíti szét mégis ezek kereteit következetesen.

Hogy mitől nemzedéki regény Benedek könyve, azt már a cím is sejteti. A hetvenes évek előtt vagy

után születetteknek talán nem jelent sokat, de a hétzenés kvarcóra annak idején emblematisz tárgy volt, a *cool*ság netovábbja (akkoriban vagányságnak neveztük). Szimbolikus tárgy, és annak szemléltetésére, hogy viseléséhez milyen érzemények társultak egykoron, hívjuk most a regényíró segítségül: „Többször is rá kellett nézmem az órára. Amúgy is elég sokszor ránéztem. Nemcsak azért, hogy tudjam, mennyi az idő, hanem mert jó volt ránézni. Az órák iránt érzett, máig tartó vonzalmam attól a bizonyos időmérő szerkezettől datálható. A számlapot fedő plexilap hamar összekarcolódott, ám az ezüsteretben csillogó márkajelzés (Kessel), a betűk alakja és elrendezése, a fekete hátteret díszítő halvány négyzetrácskozás, a feliratok (SPORT, QUARTZ, DIGITAL) egy másik világról adtak hírt. Ez a világ jelent meg a tévében a nyugatnémet bűnügyi filmekben meg a Donald rágóókban, és ez szólalt meg a rádió hétfő délutáni kívánságműsorában. Ahogy a hűvös fémpánt a csuklómra tapadt, ahogy az óra számlapján lévő feliratokat böngészgettem, és ahogy újra meg újra lejátszottam a hét ébresztődallamot, úgy éreztem, hogy azzal a másik világgal találkozom.” A korrajz hiteles voltát a továbbiakban is a reáliák szavatolják – a mai tizenévesek számára már feltehetően semmit sem jelentő papírgyűjtés fogalma, a *Pif*-képregények, az *Alföld népében* Andropov haláláról megjelent gyászkeretes hír, az a jelenet, amelyben a főszereplő a *Poptarisznja* adásában elhangzó új Neoton Família-dalt rögzíti szalagos

magnóra, valamint annak felidézése, hogyan vált a *Csillagok háborúja* első részének bemutatója kultikus generációs alapélménnyé: „Azok, akik addig utálattal néztek egymásra, és nem voltak hajlandók a másikkal szóba állni, hosszú párbeszédekben vitatták meg a filmek jeleneteit. Ha a buszon hallottam, hogy két srác a *Csillagok háborújáról* beszélget, nyugodtan odamehettem hozzájuk, és szóba elegyedhettem velük. A lányok vagy a bátor és derék, szőke, fehér ruhás ifjúba voltak szerelmesek, vagy a vagány űrhajókapitányba; a fiúk pedig egyöntetűen az elbűvölő szépségű hercegnőbe. Amikor az osztályfőnöki órán gyakorolt önjellemzés során be kellett mutatni magunkat, mindenki a *Csillagok háborúját* nevezte meg nemcsak kedvenc filmjeként, de legkedvesebb könyveként is, és persze onnét kerültek ki a kedvenc színészeink.

A felnőttek csodálkoztak, nevettek rajtunk. Fogalmuk se volt arról, hogy mi történik velünk.

Egyik este a tévében levetítették a *Csillagok há-*

borúját. Mindnyájan nagyon készültünk rá. A felnőttek azért, hogy végre megtudják, miért vagyunk megőrülve. Mi pedig azt reméltük, végre megértik, miről van szó.

Jócskán megválták a filmet. Mindnyájan csalódottak voltunk. Mi amiatt, hogy csupán egy csonka verziót láttunk viszont, a felnőttek azért, mert továbbra se értették, mit eszünk ezen.

Aztán a csalódás pár nap alatt szertefoszlott. A *Csillagok háborúja* a miénk maradt. Nem kellett osztoznunk senkivel.” Az ilyen, a nemzedéki élményt meghatározó popkultúra-történeti utalások elegánsabban és könnyedebben gondoskodnak a hiteles korrajzról, mint bármilyen szociológiai fejtegetés.

Ami pedig a mű besúgóregény mivoltát illeti, rendhagyó megoldás, hogy egy félresikerült diákcsinny folyományaképpen éppen egy tizenkét éves kisfiú döbben rá arra: a rendőr bácsival folytatott beszélgetéseiben elhangzottakat felhasználhatják,

s végül fel is használják a környezetében élők ellen. Az első pillantásra bizarrnak és valószínűtlennek tűnő beszervezés-történetet a fiúcskában zajló lelki folyamatok bemutatása teszi hitelessé: Tóth Bence eleinte játéknak tekinti az egészet, később büszkeséggel tölti el, hogy bejárása van a rendőrkapitányságra, később azonban gyötörni kezdi a lelkifurdalás, és végül a dezinformáció eszközhöz nyúl, károlyhítás végett.

Benedek a regény izgalmas eklektikáját tovább fokozza azzal, hogy

lassan, de biztosan belecsempészi a műbe a misztikus thrillervonulatot. Minden szerepel itt a zsáner kellékei közül: a titokzatos idegen, a fordított keresztetek és a pentagrammák, valamint az antikváriumból nyíló titokzatos rejtekhelyen celebrált feketemisék. A *kvarcóra hét dallama* horrorvonulatában azonban kétségkívül az a legizgalmasabb, ahogyan Benedek megkérdőjelezi annak érvényességét, és egyúttal a főhős-narrátor szavahihetőségét is módszerezen és ravaszul kétségbe vonja. Tóth Bencét ugyanis igen élénk képzelettel áldotta-verte meg a sors, és az ekultura.hu recenzense, Galgóczi Tamás okkal jegyzi meg: „Az olvasónak már csak azért is kétségei támadnak a hitelességgel kapcsolatban, mert bizony narrátorunk fantáziája határtalan, nála simán megvalósulhat a NATO-atomcsapás, gázszivárgásban egy komplett lakótelep elpusztul, vagy mondjuk veszett kutya találkozik a gyanútlan kiskiskolásokkal – azt nem tudjuk meg, mit okoznak a veszett kutyák, de félünk tőlük. Ráadásul »hősünk«

ezeket a félelmeit, szorongásait jobbra magában tartja, nem osztja meg senkivel, ezáltal, ha mondhatom, csak még jobban felerősíti azokat.” Nem tudni tehát, hogy a bizarr halálesetek valóban egy sátánista konspiráció következményeképpen forgatják-e fel a nyolcvanas évek Szolnokának nyugalalmát, vagy csupán a főhős-elbeszélő merész képzelete keresi meg a másképpen értelmezhetetlen epizódokat koherens történetté kombináló narratívát. És ha már ez a történetszál ily markánsan kérdőjeleződik meg, akkor végeredményben az sem kizárt, hogy maga a beszerzés-történet is a túlfűtött gyermeki képzelet eredménye. Benedek ezt a lehetséges olvasatot mindvégig nyitva hagyja, mi több, a regényzárlatban, amelyben a felütéshez ha-

sonlóan ismét a felnőtté és íróvá lett Tóth Bence szólal meg, van egy csavar, amely még azt az értelmezési lehetőséget is nyitva hagyja, hogy a narrátornak egyszerűen csak végképp elment az esze.

Benedek Szabolcs tehát ismét olyan regénnyel rukkolt elő, amely a rá jellemző történet-központúsággal épít fel hiteles korrajzot, és a reáliákra való hivatkozások, valamint popkulturális utalások bőséges használatával szavatolja annak hitelességét. Ezt már megszokhattuk a szerzőtől. Benedek írói bátorságát bizonyítja azonban, hogy nem fél kívül merészkedni szerzői komfortzónáján, és arra is hajlandó, hogy látszólag a legkevésbé sem összeilleszthető regényzsanerek kliséit gyúrja össze egyedi merész, eklektikus eleggyé.

KELEMEN ERZSÉBET

Gáspár Ferenc: Pósa Zoltán, akinek nyitott könyv az élete

Coldwell, 2016

Kortárs írók, költők monográfiatorozatát indította el a Coldwell Kiadó: 2016 őszén megjelent az *Élő irodalom* című ciklus első három kötete, amely Csontos János, Kontra Ferenc és Pósa Zoltán életművét mutatja be az olvasóknak.

Az írás „az a képesség, amit az ember nem kiharcol [...], nem kiküzd saját magának, hanem megadatik. [...] Az Istentől kapott talentumokat nem herdalhatjuk el” – vallja Pósa Zoltán egy interjú alkalmával. A költő a kapott isteni adományt valóban megsokszorozta: immár huszonnégy önálló kötettel (regényekkel, elbeszélésekkel, versekkel, monográfiával, interjúregénnyel) és több mint négyezer tanulmánnyal, kritikával rendelkezik. Életművének tematikus szervezőeleme a hit és az ehhez kapcsolódó bibliai allúziók, a magyarság sorskérdései, a társadalmi-politikai kérdések, a szenvedés motívumával a halál és a szorongás, a hitvesi szerelem, valamint az önazonosság és létmeghatározás. Pósa Zoltán azon kevés alkotó közé tartozik, aki nem ragad meg a térbe és időbe zárt lét szűk dimenziója között, hanem – hitvallása szerint – a lét metafizikus lényegének föltárására törekszik. Feladatának érzi, hogy meghatározza létünket és helyünket a világegyetemben, s nem szűnik meg kutatni a választ az emberiség kezdete óta jelen lévő ontológiai kérdésre, hogy „mi végre vagyunk e vilá-

gon élet és halál pólusai közé szorítva”. Róla írt könyvet a szintén népszerű regényíró, Gáspár Ferenc.

Gáspár a szövegét nem a műfaj domináns, tradicionális szabályai alapján építi fel, hanem egy életmű-prezentációt alkot meg, időnként értelmezői instrukciókkal vagy köznap fordulatokkal és saját élményanyaggal is átszöve. A művekből megfogalmazott, kihallott teorémák közvetítésében szétválaszthatatlanná válik (az életművet értelmező) szerző és alkotó.

Az *Előszóban*, valamint a kötetcímben a főmondatról vizuálisan is elválasztott alcímszerű tagmondatokkal jelzi a formabontó eljárást: *Pósa Zoltán, akinek nyitott könyv az élete*, aki a narratív távolságot legtöbbször felszámolja, s „azonos a főhőisével”.

Gáspár a Pósa-korpusz végigolvasására nemcsak intellektuális motivációt ad, de a kultikus olvasót a monologikus olvasás mellett a dialogikus interakcióra is ösztönzi (ő maga is párbeszédet folytat a szöveggel saját élményhátterét felidézve, korszaktapasztalatait hozzáfűzve). A regénybeli szálak és a saját szövegbetétek, élmények, valamint az aktuálpolitikai kérdések harmonikus szétválaszthatatlansággal kapcsolódnak egybe. Erre az egyik legszemléletesebb példa az *Aranykori tekercseket* tárgyaló rész. Az objektív szövegjelentés és a mo-

nográfiaiíró szövegértelmezése a befogadó újabb olvasatában így egy „interszubbjektív egységet” (Ian Maclean) hoz létre.

Irodalmi szövegek olvasásakor a jelentések összeállítása, a betöltetlen helyek olvasó által történő kiegészítő eljárása a Pósa-művekben még annyival több, hogy tudatosan megkomponált, megformált valós üres helyek feladványaival is találkozunk, amelyek arra készítetik az olvasót, hogy kitöltse azt: „Pósa szereti a balladaszerű kihagyásos szerkesztést, [...] az olvasó fantáziájára bízva a részek kitöltését”.

Az író az avantgárd vendégszöveg-technikájával is él: Gáspár Ferenc gondosan interpretálva kiemeli ezeket a részeket. Az intertextualitás mellett (Karinthy, Bulgakov, Nietzsche, Hernádi Gyula, Dante, Dosztojevszkij, Sarkadi, Babits, Goethe) allúzióval (*Hamlet, Bűn és bűnhődés, A Karamazov testvérek* vagy a többször említett *A Mester és Margarita, Faust, Toldi, Utazás a koponyám körül, Egy mondat a zsarnokságról, Babits Jónás könyve* vagy *A magyar Ugaron című Ady-vers*) és reminiscenciával is találkozunk (Moldova György, *Malom a pokolban*), s a szerző többször von párhuzamot az értelmezés során más művel. A prózai alkotások értelmezésében Gáspár Ferenc otthonosan mozog, regényírói, alkotói attitűdjé a közvetlen hangnemmel él, a szüzsé ismertetésében pedig időnként a szlenges szóhasználatot is megengedi („Tíbsi, miután lerázta Esztert”; „kamu” ~ 'huzugság, blöff'; „beszól Bertának” ~ 'megmondja a véleményét'; „kiborítja a bilit”; „kipakol” ~ 'mindent elmond'; „az időt pontosan belőhetjük”; „kiveri a biztosítékot”).

Gáspártól megtudjuk, hogy Pósa Zoltán „szerepi a városok részletes leírását”, s gyakori nála a retrospektív alkotói mód, valamint a filozofikus körmondatok és az irodalmi, filmtörténeti utalások. A Pósa-művekből pedig csalthatatlan érzékkel emeli ki a legszebb részeket: „megtanulod szeretni az egész országot a hegyeken túl is, és nagyszüleid fájdalmát átérzve siratni kezded ama kilencven éve ránk mért csonkaságot, amelybe belenyugodni soha nem szabad igazán. És ez a közös kín, azáltal, hogy látszólag röghöz köt, szabaddá tesz, mert általa tudod, hogy ez a föld a tiéd, és mindig is a tiéd, a tiétek lesz, akik ugyanazt a nyelvet beszélitek, amelyre majd a gyermeked megtanítod” (*Az ifjúság maradéka*).

Egy recenzióban hiba lenne egy gazdag, a kortárs irodalomban meghatározó erejű életmű feltárásának monográfiaiírói attitűdjét kritikus olvasói

omnipotenciával megközelíteni, de egy észrevétel, pontosítás elkerülhetetlen ahhoz, hogy idézet és idéző személye releváns legyen. Ahogy Gáspár Ferenc jelzi, a saját tanulmányaimban valóban emlitem, hogy „Pósa Zoltán pályáját költőként kezdte” (lásd: „Irodalmi pályáját versírással kezdte, s ez az alkotói kifejezésmód végigkíséri életművét” – *Örök jelen. Pósa Zoltán A fehér bohóc feltámadása című kötetéről*, Agria, 2012. ősz, 225.), de a monográfia további nekem tulajdonított megállapításai már nem tőlem származnak. (Lásd a 150. oldal 3. bekezdését: „Egyik leghűségesebb kritikusa, Kelemen Erzsébet [...] több tanulmányában [...] leírja: Pósa Zoltán pályáját költőként kezdte. Ám mivel keresztény, nemzeti elkötelezettségű, mindehhez ráadásul egzisztencialista, éterien monogám és az abszurd iránt is fogékony verseket írt, első verseskötete csupán 1997-ben jelent meg. 1990 előtt két antológiától [*Kapuk előtt*, Miskolc, 1970, *VER/S/ZIÓK*, Magvető–JAK Füzetek, 1982] és az elszórt, főként katolikus egyházi fórumokon megjelent verspublikációktól eltekintve [Délmagyarország, Hajdú-bihari Napló, Egyetemi Élet, Új Ember, Igen Jel] mindenütt zárt ajtók fogadták. Az ellenzéki költők csoportosan tudtak megjelenni, de ő nem tartozott sem a népi, sem az urbánus »szekták« egyikébe sem. A legrosszabbnak számított: klerikális, vallásos költőnek, kit ráadásul mint reformátust az 1990 előtti mértékadó katolikus fórumok is csupán szökőévente engedtek szóhoz jutni.”) Ahogy a 165. oldal utolsó bekezdése, szóhasználata sem! („Kelemen Erzsébet úgy értékeli e verstípust, hogy a szó hagyományos értelmében e tucatnyi vers látszólag képtelen módon, de a leghagyományosabban lírai költeményeket tartalmaz. A ciklus címadó versében, ha örült módján is, ha bolondériásan is, de megvallja a haza iránti hűségét és szeretetét.”) A *Sültbolond* ciklusról ugyanis a következőt írtam: „A számkivettség keserűségét, az elkomorult hangot a *Sültbolond* ciklus ellenpontozza, aminek az üdítő hatása mellett a meglepetésszerű bravúrja az, hogy akkor lesz leglíraibb a hang és jelentésében sokrétűbb a költemény, amikor elszakad a vers az intellektuális horizonttól (*Zavaros mondóka*). Nyelvi játék és humor jellemzi ezt a ciklust” (*Múlt és jövő metszéspontján. Pósa Zoltán Egy az Isten című kötetéről*, Pannon Tükör, 2015/3, 84.)

Gáspár Ferenc a prózai és lírai művek után szól a tanulmányíró Pósaról is, a Hernádi Gyulával való barátságról, valamint a Pósa-recepciót is feltérképezi.

jellemzi ezt a ciklust” (*Múlt és jövő metszéspontján. Pósa Zoltán Egy az Isten című kötetéről*, Pannon Tükör, 2015/3, 84.)

Gáspár Ferenc a prózai és lírai művek után szól a tanulmányíró Pósaról is, a Hernádi Gyulával való barátságról, valamint a Pósa-recepciót is feltérképezi.

A monográfiában sikeresen bemutatja azokat a „koncentrikus köröket”, amelyeket az író bejár a regényeiben a „szocializmus tájain”, jelezve az önmegvalósítás lehetetlenségét a diktatúrákban, s önmaga megtalálását, kiteljesedését az istenhit, az alkotás és a szerelem hármásában.

„Gyémántkeménységű regény” – írja Gáspár a *Menekülés négy sávon* című avantgárd műről, remiszenciát teremtve Pósa Zoltán korábbi meghatározásával („gyémántfekete szintézisregény”). Ha elmélyülünk az életműben, ugyanezt mondhatjuk a többi alkotásról is: jelentős drágakő mindegyik.

ARTZT TÍMEA

Szabó T. Anna: Törésteszt

Magvető, 2016

ARTZT TÍMEA (1977) Monor

Szabó T. Anna *Törésteszt* című első prózakötetének borítóján Szilágyi Lenke felvétele látható, egy baba néz keresztül az üvegen, amely hátulról kap megvilágítást. A művi beállítást igyekszik oldani a testet burkoló zöld szín, a mellkasára vetülő árnyék, amely elrejtí meztelenségét. Az üvegen áthatoló fény vízcseppek nyomát rögzíti. A magányos babaszobák világát idéző kép és az autók töréstesztjét eszünkbe juttató cím nem simul össze, mégis mozgásba hozza több novella vezérmotívumát; az egymástól távol eső dolgok, arc(cson)ok és az anyagok törékenységét (*Porcelán*); az emberpótló szilikontermékek világát (*Kicsibaba, Plüss*). Jelzi a víz mint többértelmű metafora fontosságát, amely fenntartó és megtartó (*Tenyér és hold*) vagy ijesztő közeg (*Türkiz*). A vízhez gyakran társul a fény és az átlátszóság képzete: „A fájdalom is olyan, akár a víz és a fény: van. [...] Mindent üvegen át nézett, mint aki most már mindig kívül akar állni a világon” (*Tenyér és hold*). Ez a sor a különböző szerepekbe bújó narrátor ars poeticájaként is olvasható.

Az én-elbeszéléseket vagy az attól kevésbé elkülönülő szabad függő beszédet olvasva a női hangokat érezzük uralkodónak, noha vannak szerethető és kevésbé szerethető férfi elbeszélők, akik feleségükről (*Tavaszi szél, Jolán, Sztráda*), anyjukról (*Veronka és a nerc*), lélekkel teli vagy lélektelen hódításaiokról (*Vízhang, Cruelty free*) mesélnek; illetve az emberi kapcsolatok hiányáról (*Kharón*), sőt pszichopatológiájáról (*Plüss*). Felbukkannak az anyaságot (*Kőgyerek*) vagy a homoszexualitást (*Küklopsz*) érintő tabuté-

mák; kirajzolódik a szilikonbabával élő magányos nő (*Kicsibaba*) vagy férfi portréja (*Plüss*). A női tudatból előjönnek a rémromantika divatos szexuális ragadozói (*Dákó és lidércfény*), a vámpír (*Vér*), a vérfarkas (*Hold*).

Rövid, dinamikus közléseket, gondolatpárhuzamokat, háromszavas ismétléseket tartalmaz a kötetnyitó *Origó*, amelyet Szőcs Attila *Fekete fürdőruha* című festménye ihletett. A létigékkel tüzelt nominális stílusú szöveg a nőiségétől megfosztott testet állítja origóba: „Eszköz, nem fészek [...] víz lötyög a méhben, puszkagolyó.” Az úszólányt ábrázoló Szabó T. Anna a versenysportok kíméletlen világára

mutat rá ebben a prózaversszerű szövegben, ám a test tárgyiasulásának végpontja, a kötet végén álló *Tank*, amelynek allegorikus olvasata egyszerre láttatja a nőt katonaként, harci fegyverként (tankként) és szexuális tárgyként: „Nem nő vagyok. Eszköz csak, katona. [...] Fegyver vagyok. [...] Áll a katona, mozog mögöttem, mit tudom én, ki az, csak mászon rám, csak süljön el bennem.” Bár ezek a szövegek jól vannak megírva, mégis stilizációk, s kevésbé hatásosak, mint a

klasszikus szerkezettel operáló műfajtársaik.

A kötetborító fotója és címe leginkább a *Kicsibaba* és az *Egyedül* című szövegeket rendeli egymás mellé: egy magányos nő „reborn dollt” rendel a neten, hogy kitöltse azt az űrt, amelyet a gyermekhiány okoz. Az *Egyedül* elbeszélője egy feleség, aki átvizsgálja közlekedési szakértő férje számítógépét, válásra keresve okot: „Igen, képek voltak ott [...] De nem nők voltak rajtuk. [...] Balesetek [...] meg

autós tesztek, darabokra hullt bábuk és emberek közelképei [...] ő is látszott, ahogy a roncsok fölött áll, és vizsgálja a pusztítást.”

Olyan, mint a kötet nem csupán a törés előtt álló kapcsolatok széles tablóját rajzolná meg, vagy az összetörtség következményeit rögzítené, hanem ezen is túl töréspontokat keresne a közbeszédben, azzal a propagandisztikus üzenettel szemben, hogy a nő a családayaszerepben teljesebben ki: „Orvos vagyok, orvos voltam. Sebész. [...] egyenlő figyelemmel és gondossággal ápolok minden embert, szartörési és rántáskavarási és sikálási tudásomat állandó képzéssel magas szinten tartom, férjemmel szentül élek, gatyáját mosom, ingét vasalom [...] őt el nem hagyom, vele megelégszem, éjjelente, amikor nélkülözhetetlen munkájából hazatér, testemmel szolgálom az ő igényei szerint” (*Öt gyerek anyja*). Aki értelmiségi nőként kizárólag anya és feleség, annak ambíciója, tudása és egyénisége felmorzsolódik, a gyermeknélküliség, a meddőség viszont személyiségtorzulást okozhat.

A novellák körbejárják a gyerekvállalás témáját, amely fakadhat ószinte vágyból, illetve a férfiak és a társadalom elvárásaiból. A kívánt vagy nem kívánt terhesség, a meddőség, a veszteség (*Tortásir,*

Kőgyerek, Mami, Bandika), a nők elleni fizikai, érzelmi vagy verbális erőszak kiüresedéshez, ideggyengeséghez, gyilkossághoz (*Nyúlcsapda, Hold*) vagy öngyilkossághoz (*Kajafás és az aranycipő, Egyedül*) vezet. A fuldoklás gyakran válik a házasság metaforájává, s csak néhányan képesek a párkapcsolatok megmentési módját kitalálni. *A jó házasság titka* egy forró szauna, ahol férj és feleség éjszakáról éjszakára lemeztelenedve egymásra talál; de lehet tarzanost játszani a Hajógyárin, vagy ölelkezve trambulinozni (*Házasságterápia*).

A szerepek mögé bújó szerző mindig az egyént figyeli, családi életét és mentális állapotát mérlegelve; s ha a kötet egy ibseni babaszoba, amelybe különböző korú és helyzetű nők és férfiak nyitnak, akkor ritkán működik szeretetteljes, biztosságot nyújtó közegként. Van, hogy tragédiát rejtő pincebörtön (*Nyúlcsapda*), élethazugságok vagy csapdában vergődő nők élettere (*Steril gyulladás*), vagy szeretteik hiányától szenvedő férfiaké (*Hogy vigyázzon, Tavaszi szél*). A negyvenkilenc kisprózát tartalmazó novelláskötet egy szociálisan érzékeny és ép alkotót állít eléünk (Szabó T. Anna derűs portréjával a végén), ő az, aki töréspontokat keres a meglehetősen beteg közbeszédben.

NAGYGÉCI KOVÁCS JÓZSEF

Darvasi László: Taligás

Magvető, 2016

„A szenvedély és a szorongás regénye” – ezzel a mondattal hirdeti kiadója Darvasi László új kötetét, a *Taligást*. Az egyszavas cím egyben a főszereplőt – és elbeszélőt – jelöli, Darvasitól szokatlan mód. Két előző regénye lefordíthatatlanul komplikált címet (*Virágzabálók*), illetve mesebelit (*A könnyemutatványosok legendája*) kapott. A műből az elmúlt évben (többek közt a Jelenkorban, a Tiszatájban, az ÉS-ben) megjelenő részletek – eltérően a szerző eddigi eljárásától – nem a leendő címet viselték, lehetséges, hogy ez lett meg legkésőbb. Mindenesetre a regény több mint háromszáz oldalán mindenhol előfordul legalább egyszer, de inkább többször a név. Taligás klasszikus főhős, a neve – dramaturgiai megoldásként – újra és újra elhangzik. Vagy mások szólítják így, vagy saját magát nevezi meg öndefinítív fontossággal. Mindez elsöre nem ígér szenvedélyt

és szorongást, ezt majd a szavak, a mondatok adják belül. Taligás a 18. század kusza Kelet-Közép-Európájában utazó, taligáján könyveket, egészen pontosan szavakat, mondatokat hozó-vivő alak, aki nemcsak megszerzi és továbbadja a kéziratokat, nyomtatványokat, hanem olvasójuk, mi több, ha úgy adódik, előadójuk is. Mindez egy Szív Ernő-i tárcza vagy egy hosszabb elbeszélés tárgya is lehetne, azonban ez esetben Darvasi regényt akart, nagy tablót festeni, sok alakot teremteni (és kegyetlenül kivégezni vagy épp gyönyörbe mártani), ami – ki lehet jelenteni – sikerült. Viszont a cím mindezt nem ígéri, még csak nem is sejteti. És ennek ellenére nem lehet elképzelni mást. Az értelmezés helyezi kérdő mondatba: Mit hoz Taligás? A regényben mit, és a könyv olvasása mit? A bonyolult cselekményvezetés és a megannyi mellékszálak tűnő epizód elbizonytala-

NAGYGÉCI KOVÁCS JÓZSEF (1977) Csurgó

níthat, ám ha engedünk a regény sodrásának, éppen ez teszi izgalmassá, élhetővé a könyvet. Ha Taligás könyveket hoz, a *Taligás* mint könyv vajon mit hoz?

Sűrűre írt és szövevényes eseménysort mindenképpen. A kötet egy bevezető epizóddal (*Már majdnem vége*) és egy epilógusként is értelmezhető zárlattal (*Még nincsen vége*) képzett keretben Bécsben, Szeged felé és Szegeden játszódik. A cselekményt történelmileg is elhelyezi a szerző, több, egészen pontosan beazonosítható dátummal, eseménnyel. Ezek közül a legjelentősebb az 1728-as szegedi nagy boszorkányper. A fellelhető forrásokra támaszkodva vázként használja mindezt (eredeti névvel is szerepeltet figurákat), a szöveg azonban nem dokumentál, más céljai vannak. (Darvasi egy interjúban úgy nyilatkozott, hogy a távlat és a megfestendő tabló méretei miatt volt szüksége a történelmi háttérre – ez egyébként eddigi nagyregényeiből ismerős eljárás.) Ugyanez igaz a regényben szereplő leírások többségére, amely a könyvekkel foglalkozik. A kontinensen, különösen is a keleti részen az ellenreformáció időszakának azon szakaszai ezek, amikor a különböző protestáns bibliafordítások megjelenését, terjedését a fennálló hatalom teljesen már nem tudta megakadályozni. (Az egyik legszerencsétlenebb sorsú fordítás Komáromi Csipkés György nevéhez köthető: a kötetek Hollandiában jelentek meg, darabjai estek áldozatul vámmárnak, de égettek is el belőlük, több példány rohadt el az egri püspök pincéjében stb. A regény ezekből a történések által jól dokumentált eseményekből használ fel epizódokat.) Taligás könyvkereskedőként, utazóként folyamatos vesztélyben él. Munkája, utazásai a hatalomból gyanakvást váltanak ki, érdeklődése, szokásai pedig sokszor értetlenséget és megvetést. Taligás forradalmat ugyan nem, de ellenkezést, a barbár világgal való szembenállást mindenképpen hoz.

A történelmi tabló – különösen benne a boszorkányper anyaga – önmagában is elvinné a regényt, de Darvasi, ahogy fentebb írtuk, eszközként használja mindezt, nem célként. A regény egy (több) nyomozás, ezen túl pedig egy (több) szerelem története. Taligás szenvedélye: a versek, a szavak zenéje, az értelem kutatása, ezek megtalálásának vágya kíséri végig a történeten az olvasót, ezeket találjuk meg a szorongásokban, félelmekben.

Van magas rangú hivatalnok (Róth), akinek a költészet adja a szenvedélyt, ez – a nem is annyira – titkos élete középpontja, szorongása feloldását

pedig Taligás folyamatos versenyre készítésében találja meg. Van félkegyelmű (Julius), akit Taligás kísér Szegedre, parancsra, de igazából azért, hogy a szerelmével találkozhatson. Az epizód szereplőket is szenvedélyeiknél és szorongásaiknál fogva ismerhetjük meg, Taligás pedig gyakorlatilag végigféli a regényt. Darvasi a kelet-európai félelemtoposz egyik legkiválóbb ismerője és krónikása, rövidebb írásaihoz hasonlóan nagyregényben is. Taligás tehát szerelmet hoz (és visz, hiszen az ő szerelme, Paulina Bécsben marad, ráadásul Taligás nem tudhatja, hogy egyáltalán életben van-e még).

Taligás kényszerű, mégis kíváncsian vállalt utazása Bécsből Szegedre a folyamatos félelemmel együtt a barbár vidékre visszavonulás apoteózisa. Mert ugyan Taligás parancsot követ, egyre nehezebb és elviselhetetlenebb körülmények között (még a folyamatosan kísértő halállal is szembesül), eközben, bár nincsenek szilárd elvei, a kor szokásaival szemben határozza meg magát. Egyszerűnek tűnő motívációi – még ha ezt Taligás nem is tudja/mondja ki – a barbár világot csak azért is legyőző mindenkori felvilágosult humanistáéi. (Lehetne a regény címe „Barbárok” is, majd száz évvel Móricz után.) Taligás útítársai eközben a már jelzett Julius és egy tégelyben egy Barbara Strozzi nevű, béka méretű gnóm, aki – vélten vagy valósan, ez számomra nem derült ki – folyamatosan szóval tartja Taligást. Az önmagát Velencéből, azaz a műveltség, a pompa, a gazdagság, a szépség hazájából származtató torzszülöttet Taligás szépnek találja, állandóan becézi, óvja. Cserébe Barbara lesz a regényben végig az, aki az önmagától ki nem mondható mondatokat kikérdezi Taligástól. Lelkiismerete, tanácsadója, érzelmi tükrö, jobbik (és rosszabbik) része lesz. Amit nem lehet Taligással elmondani, azt megteszi Barbara. A regény egyik legfelkavaróbb részében Taligás feláldozná Barbarát (tulajdonképpen saját magát), ami egy zavaros(sá írt) álomszerű képben meg is történik. Így zárul magába ez a kör, ér körbe ez a szál. (Bár ennek a párosnak a történetéből még íródhat folytatás.)

A vándorló trupp része még Taligás névadó eszköze, egy taliga, amely csak és kizárólag könyveket képes szállítani, „földet, embert” nem, és amelyben a regény végén mégis (a kivégzéstől megmenekülő) Juliust és szerelmét, Johannát viszi, immár a könyvek, szavak helyett.

Egy fogyatékkal élő, egy néma torzszülött és egy táj- és korszakidegen könyvszállító alkalmas-

ság, vagy erőteljesebben, darvasisan fogalmazva: egy elmebeteg fattyú, egy gnóm és egy alkalmatlan közlekedési eszköz: ezek Taligás útitársai, mintha a benne lakó félelem megjelenési formái volnának. Darvasi a végtelékig kiszolgáltatottá teszi hősét, nincs segítség, nincs emberi/érzelmi/katonai/stb. védelem. Taligás az elnémult Isten segítségét és az emberek támogatását is nélkülözi, tényleg „csak” a szavak vannak, a mondatok, a versek. És ez elég, vagyis: csak ez lehet elég. Így lesz ez a regény, bár a megszokott kegyetlenségeket messze nem nélkülözi, Darvasi egyik legreménytelibb írása.

A különböző versek, töredékek szerepeltetése, az európai irodalmi hagyomány megjelenítése külön értéke a kötetnek. Az ókori klasszikusok mellett olvashatóak Shakespeare-parafrázisok, de talán legszebben költő barátját, Baka Istvánt idézi meg, többször is, konkrét szövegekkel, a regény végén a bakai végrendeletnek is fölfogható idézet („lapozz föl engem és leszek”) regényzáratként való használatával. Taligás tehát szövegeket is hoz, amelyek segítenek túllátni azon a jelenkoron, amelyben íródtak, és azon is, amelyben el-, illetve felhangzanak. Ezeken a pontokon érezheti azt az olvasó, hogy Taligás nem hétköznapi ember, és valószínű, hogy ezek a pontok osztják majd meg leginkább az olvasókat. Van, aki örömmel fogja olvasás közben/után a megsejtett intertextuális kihívásokat teljesíteni,

és van, aki túlzásnak, feleslegesnek találja majd. Kedvet semmiképpen nem fog szegni, hiszen Taligásnak deklaráltan célja, hogy szavakat hozzon-vigyen, leírtakat, mert „azoknak súlya van”.

A regény a fentiekkel együtt sem válik szómágiává, önmaga paródiájává, bár kétségtelen, hogy vannak olyan részek, amelyek súrolják a modorosság határát. Ilyenek az adott szituációt/tárgyat/érzelmet/stb. több körben leíró jelzők halmozása vagy az elbeszélő saját magának feltett kérdései, az, hogy a narrátorszerep folyamatosan működik. Unalmasságot hozhatnak, a túlírttság vádját vehetik fel, és biztosan lesznek olyanok, akik az ebből adódó „nehezen olvashatóság” miatt nem lesznek elfogadó olvasók. Ám tekinthetőek ezek erősségnek is, hiszen kifejezetten Darvasi-stílusjegyek, és azt is feltétlen hozzá kell tenni, hogy a megteremtett atmoszféra, az a típusú regényvilág, amely létrejön, bőven ellentételezhet. A Darvasi-világban olvasóként otthonosan mozgót nagyon hamar bevonzza a könyv, míg „kapu-könyvként” a Darvasi-prózához is megállja a helyét. Így a kiadónak ezúttal nemcsak a megszokottan szép könyvtárgyat köszönhetjük, hanem azt is, hogy vállalta ezt a nem sokat eláruló címet, és megengedte a szerzőnek, hogy a szenvedély és szorongás regényéért maga a szöveg álljon jól. A *Taligás* megtette, megteszi. Taligás hozza.

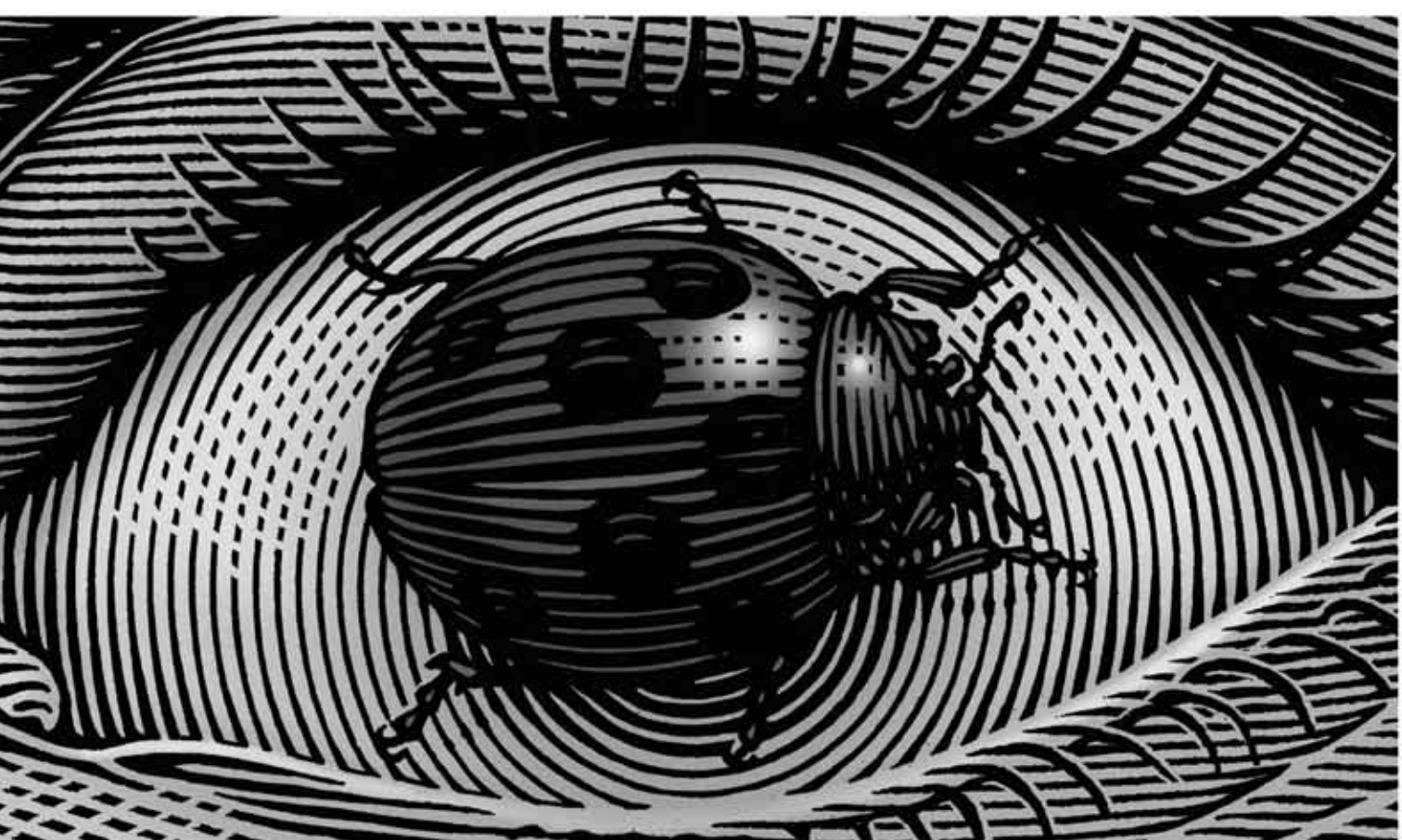

KÖRÜLÖTTÜNK ›

ALL AROUND US

IPAR- ÉS TERVEZŐMŰVÉSZET / NEMZETI SZALON
APPLIED ART AND DESIGN / NATIONAL SALON 2017

2017. április 22. ›

› 2017. augusztus 13.

MMA
MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

 MŰCSARNOK
KONTEMPORÁN ÉS MODERN

